Samra Softić

URBANI RAZVOJ OPĆINE TEŠANJ

Sarajevo 2014.

SADRŽAJ

PREDGOVOR

Tema kojom se bavim u svom diplomskom radu je općina Tešanj odnosno njen urbani razvoj i prostorna organizacija. Za obradu teme odlučila sam se potaknuta zanimanjem za historijsko-geografski razvoj rodnog grada, ali i zbog toga što je nedovoljno proučena upravo ova problematika urbanog razvoja općine Tešanj.

Metode koje sam koristila pri izradi diplomskog rada su: analitički i sintetički metod, statistički metod, metod etapnog geografskog istraživanja, kompilacije, ankete i kartografski metod. Statistički metod je korišten pri obradi podataka koji se odnose na klimatske i hidrografske elemente, ali i za praćenje indikatora demografskog i privrednog razvoja.
Metod etapnog geografskog istraživanja sam koristila pri obradi prikupljene literature o prostornom razvoju općine Tešanj. Kompilacijski metod se također odnosio na ranije objavljene radove o proučavanom prostoru i korišten je pri izradi historijsko-geografskog prikaza urbanog razvoja Općine. Metod terenskog istraživanja se odnosio na promatranje, uočavanje pojava i predmeta o kojima se pisalo. Kartografski metod je podrazumijevao i analizu, ali i izradu potrebnih karata radi što bolje prezentacije i percepcije procesa i pojava o kojima je riječ.

Jedan od problema s kojim sam se suočila pri izradi ovog rada je i nedostatak monitoringa klimatskih i hidroloških elemenata na prostoru Općine, ali i nedostatak statističkih podataka iz domena društveno-geografske i ekonomsko-geografske problematike, naročito za period nakon rata.

Zahvaljujem se svom mentoru prof. dr. Rahmanu Nurkoviću na pomoći, savjetima i sugestijama pri realizaciji ovog rada, te svim osobama i institucijama koje su mi na bilo koji način pomogle pri izradi ovog rada. Veliku zahvalnost dugujem svojoj porodici i prijateljima koji su mi bili velika podrška tokom mog cjelokupnog studija.

UVOD

Područje općine Tešanj je dugo vremena i u različitim historijskim periodima bilo značajan politički, ekonomski i kulturni centar šire okoline što je uveliko uticalo i na urbani razvoj ovog područja.

Obradu teme sam započela osnovnim informacijama o prostoru tj. podacima o geografskom položaju, fizičko-geografskim karakteristikama koje su jedne od glavnih činioca u razvoju grada, a osim fizičko-geografskih karakteristika kroz rad su obrađene i društveno-geografske komponente prostora koje utiču na prostornu organizaciju, ali su i sastavni dio urbane transformacije i prostornog razvoja urbanog područja. U drugoj fazi ovog diplomskog rada je prezentiran historijsko-geografski razvoj Općine, ali i sve komponenate koje čine osnovicu urbanog razvoja, preko funkcija općine Tešanj, tj. kako njihova koncentracija utiče na prostornu strukturu i razvoj grada do posljedica urbanog razvoja Općine na okoliš.

Diplomski rad je koncipiran na način da čitateljima pruži uvid kako su se osnovne prirodno-geografske i društveno-geografske karakteristike ovog prostora odrazile na kompletan urbani razvoj općine Tešanj. U glavnom dijelu ovog rada čitatelji će moći vidjeti kako je tekao urbani razvoj prvih naselja, od čega je zavisio, a od čega zavisi sada, koje su gradske funkcije postojale, koje postoje sada i kakav je njihov uticaj na život stanovnika na tom području, ali i na ostale elemente životne sredine.

1.GEOGRAFSKI POLOŽAJ

Općina Tešanj obuhvata geografski prostor između 44° 33′ 15′′ i 44° 49′ 56′′ sjeverne geografske širine, te 17° 50′ 25′′ i 18° 06′ 10′′ istočne geografske dužine. Nalazi se na prostoru između srednje i sjeveroistočne Bosne i Hercegovine.

Sa regionalno-geografskog aspekta, općina Tešanj pripada regiji Sjeverne Bosne, odnosno u Peripanonskoj makroregiji u okviru koje pripada posavsko-donjevrbasko-donjebosanskoj mezoregiji.

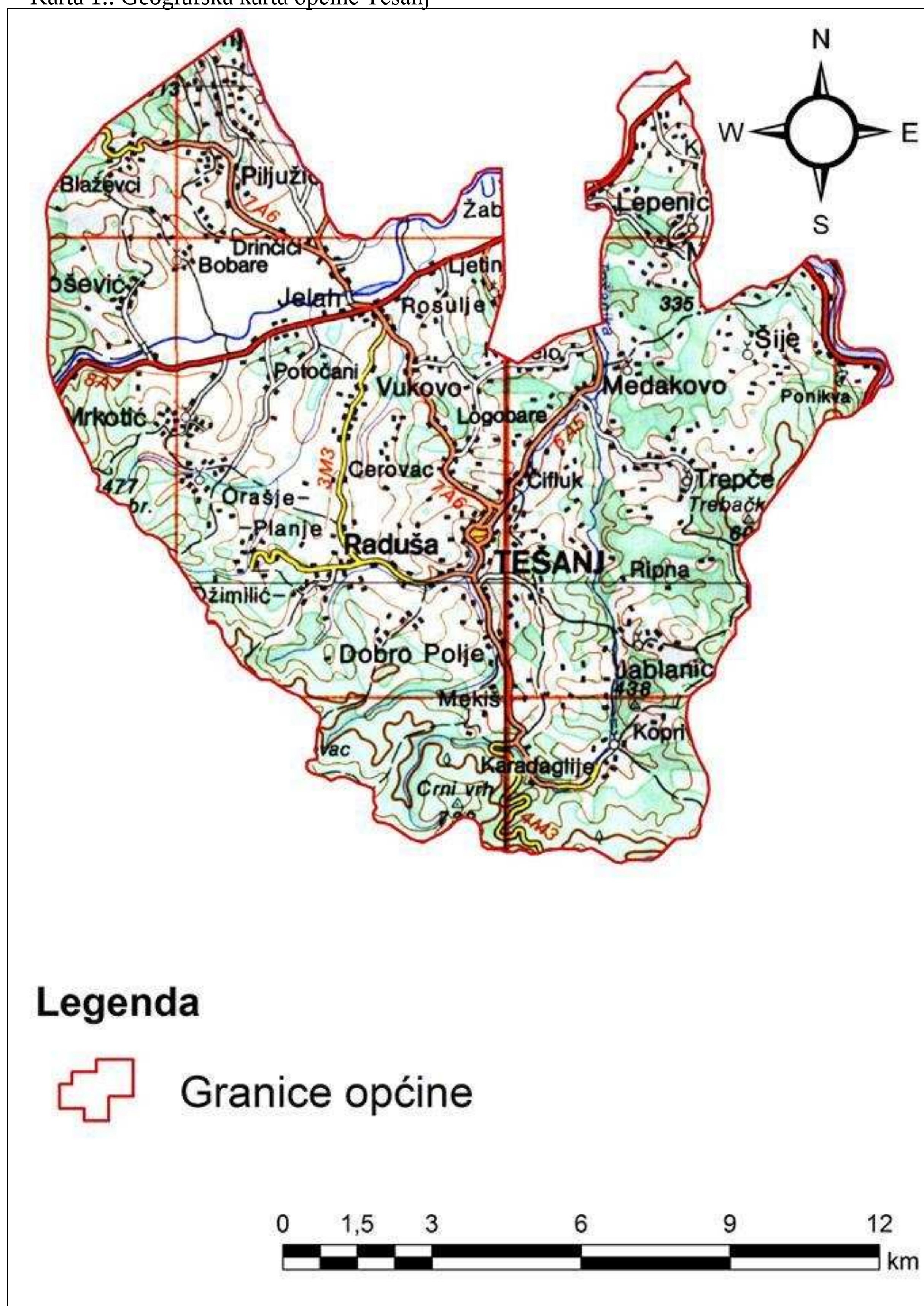
Geotektonski, prostor općine je smješten u centalnoj ofiolitskoj zoni. Područje Općine je izgrađeno od mezozoitskih i kenozoitskih tvorevina što ukazuje na to da je prostor relativno mladog postanka. U geomorfološkom pogledu, prostor općine Tešanj se nalazi u pojasu Unutrašnjih Dinarida, na rubu flišnih i rudnih planina Bosne i Hercegovine. Tešanjska općina se odlikuje umjereno – kontinentalnom klimom sa vrlo toplim ljetima i hladnim zimama. Vode općine Tešanj pripadaju slivu Crnog mora, podslivu rijeke Save u koji se ulijeva rijeka Bosna, prema kojoj se vrši odvodnjavanje sa prostora ove općine, uglavnom posredstvom rijeke Usore. Općina se nalazi na području rasprostiranja fluvisoli i semiglejnog tla (uz rijeku Usoru, te uz druge manje tokove), sionica (koja se razvila na laporovitim i karbonatnim glinama), te smeđih tala na različitoj geološkoj građi (krečnjaci, serpentine, gline). Područje općine Tešanj pripada ekosistemu mezofilnih šuma kitnjaka i običnog graba.

Općina Tešanj ima jako povoljan ekonomsko-geografski položaj, iako ne obiluje većim prirodnim bogatstvima šuma, rudnih nalazišta. U privrednom pogledu ovo područje zauzima značajno mjesto u razvoju privrede cijele Bosne i Hercegovine. U administrativno-političkom pogledu, općina Tešanj pripada Federaciji Bosne i Hercegovine i smještena je u Zeničko-dobojskom kantonu. Općina Tešanj ima povoljan političko-geografski položaj. Graniči sa općinama Teslić na zapadu i jugozapadu, općinom Doboj na sjeveru, općinom Doboj-Jug na istoku i sjeveroistoku, Usorom na sjeveru i općinom Maglaj na jugu i jugoistoku. Od 2012. godine članica je BEAR-a; sporazuma o međuopćinskoj saradnji sa općinama Teslić i Žepče. U saobraćajno-geografskom pogledu Općina Tešanj ima nepovoljan položaj, jer je udaljenost od aerodroma velika kao i zbog nepostojanja željeznica na ovoj općini. Međutim, izgradnjom autoputa Šamac-Sarajevo, saobraćajno-geografski položaj Općine će se znatno poboljšati, s obzirom da autoput prolazi kroz istočni dio Općine Tešanj.

Granice općine Tešanj su prirodne (orografske i hidrografske) i jasno su određene. Prirodna granica na istoku je predstavljena sa: Hopića brdo, Brezik, srednji tok rijeke Bosne, Debela meja, Konjsko brdo, Sejmenovac, Trebačko brdo, Rajkovac i Miloševa glava. Prirodna granica na jugu je: Blag, Crni vrh, Vrpola i Zmajevac. Na zapadu granica se proteže uzvišenjima: Cerova kosa, Markinovac brdo, Debelo brdo, Kumina kosa, Lepo brdo, Miljevac i Križ, a na sjeveru je: Kerića brdo, srednji tok rijeke Usore.

Područje općine je nakon završetka rata prostorno reducirano sa 223 km^2 na 209 km^2, a nakon formiranja općine Usora površina općine Tešanj je 163 km^2. **(20.)**

Karta 1.: Geografska karta općine Tešanj

Izvor: Samra Softić

2. FIZIČKO-GEOGRAFSKE ODLIKE

2.1. Geološke odlike

Područje općine Tešanj je relativno mladog postanka. Geološka građa općine Tešanj je složena. Nastala je kao rezultat djelovanja endogenih i egzogenih procesa koji su se manifestovali na ovom području tokom posljednje dvije geološke ere: mezozoika i kenozoika.

Najstarije stijene na području općine Tešanj potiču iz jure. Sedimentne stijene jurske magmatsko-sedimentne formacije (J) predstavljene su pješčarima, glincima, a sasvim podređeni su krečnjaci i rožnaci. Ove stijene grade južni prostor općine (područje Crnog vrha i okolnih brda), zapadni (prostor Džemilić Planja, Oraš Planja, te područje Debelog brda) i sjeveroistočni dio općine (Kraševo). Dijabazi i spiliti su zastupljeni u istočnom dijelu općine.

Gabro je zastupljen na području Kaloševića i pokriva površinu od 2 do 3 km. Po svojim karakteristikama predstavlja tipske gabre vezane sa peridotitima. Ovaj gabro javlja se u relativno malim masama vezanim također sa manjom masom ultramafita koji izbijaju na cesti Teslić – Doboj. Ultramafiti su zastupljeni u manjim masama na jugoistoku općine, te u zapadnom dijelu Lepog brda u Mrkotiću.

Gornjopaleocenski sedimenti (PC3) su zastupljeni na prostoru grada Tešanja, Kaloševića i Oraš Planja. Predstavljeni slojevitim, bijelim, sivim i crvenkastim krečnjacima.

Gornji paleocen- donji eocen (Pc,E). Predstavljeni su bijelim, masivnim krečnjacima, krečnjačkim brečama uz koje dolaze podređeno slojeviti, laporoviti krečnjaci sivozelene boje.

Oligomiocenski sedimenti (Ol,M) grade područje Dobrog polja i gornji tok rijeke Radušice. U oligomiocen je uvrštena bazaltna tzv. “crvena serija” u kojoj dominiraju konglomerati, pješčari, a podređeni su lapori, gline i tanji slojevi uglja.

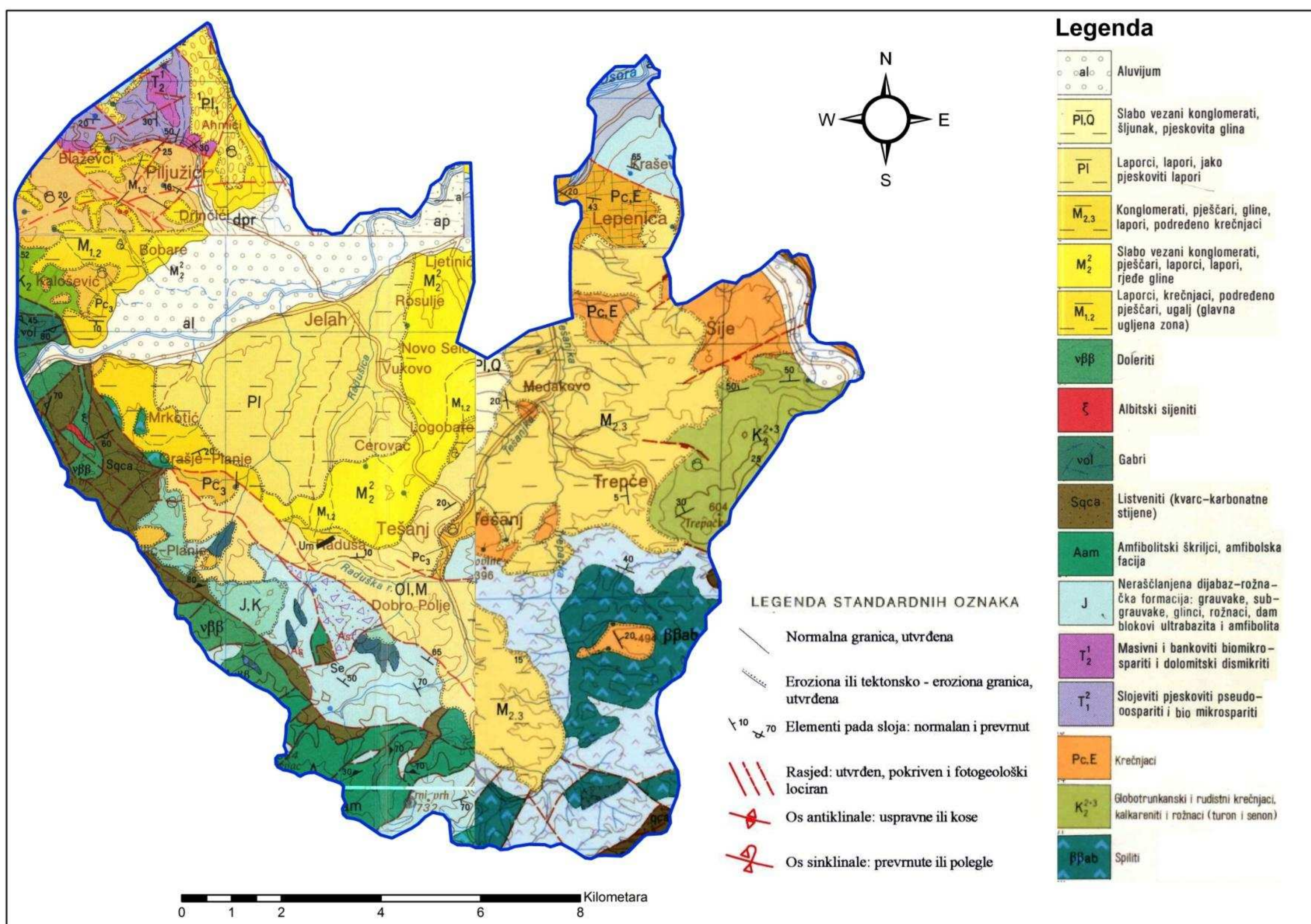
Srednje-gornjo miocenske naslage (M2,3) zahvataju središnji dio prostora Općine. Predstavljeni su konglomeratima, pješčarima, glinama, laporima, a podređeni su krečnjaci.

Donjo-miocenske naslage (M1,2)- na sjeveru Općine, mjesto Blaževci. Predstavljene su ugljenim horizontom i krovinskom zonom izgrađenom od slatkovodnih krečnjaka i laporaca u kojima podređenije dolaze pješčari i konglomerati. Debljina zone iznosi 20 m.

Kvartarni sedimenti su uz veće tokove općine Tešanj (rijeka Usora i njene pritoke) ili na padinama neposredno iznad njih. Predstavljeni su aluvijumom (al) gdje se mogu izdvojiti facije korita (pijesak, šljunak).

Holocenske naslage (Q2) se nalaze u dolini rijeke Usore, uz lijevu obalu rijeke, te u dolini rijeke Bosne.**(27.)**

Karta 2.: Geološka karta općine Tešanj

Izvor: (5.)

2.2. Geomorfološke odlike

U reljefnom smislu općina Tešanj se nalazi u pojasu niskih unutrašnjih Dinarida i spada u karakteristično brežuljkasto-brdovita područja sjeverne Bosne. Reljef teritorija općine Tešanj je predstavljen niskim pobrđem koje čini niz površi koje se spuštaju od juga prema sjeveru. Reljef Općine je predstavljen brežuljcima, površima, riječnim dolinama i terasama, a najveći dio zauzimaju ravničarski i blago brežuljkasti predjeli u središnjem i sjevernom dijelu, stoga područje Općine karakteriziraju četiri morfološke cjeline:

- dolina Bosne,
- dolina Usore,
- podgorina planine Borja
- nisko pobrđe središnjeg dijela Općine.

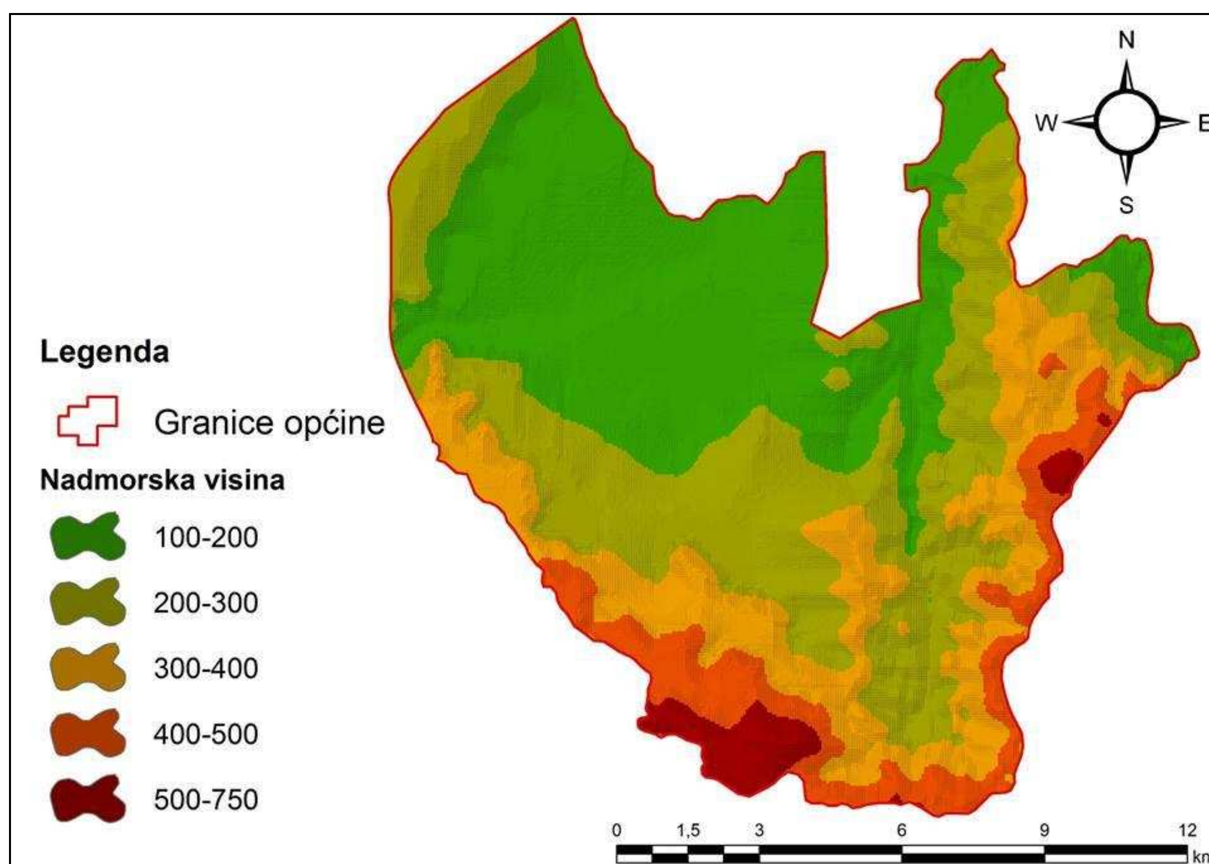
Dolina rijeke Bosne je smještena u istočnom dijelu Općine , koja je malo sužena. U ovom dijelu Općine rijeka je izgradila riječne terase koje su pokrivene aluvijalnim naplavinama i koje su plodne. Dolina rijeke Usore zahvata sjeverni prostor Općine koja se odlikuje ravničarskim terenom. Podgorina planine Borja na prostoru općine Tešanj obuhvata jugozapadni dio općine. Karakterišu ga uzvišenja, kao što je Crni vrh koji ima najveću nadmorsku visinu u općini Tešanj (733m), zatim Zmajevac (681m), Kužno brdo (675m), Husar (577m) .Nisko pobrđe središnjeg dijela Općine obuhvata brežuljkaste terene koji se sa sjevera stepeničasto spuštaju prema jugu prelazeći postepeno u južne obode Peripanonske nizije. Nadmorska visina općine Tešanj se kreće od 150 do 733 m. Sam grad Tešanj leži na nadmorskoj visini od oko 230 m. Najveću nadmorsku visinu ima Crni vrh (733 m) koji se nalazi na jugu Općine. (**28.)** Hipsometrijske odlike općine Tešanj su predstavljene u Tabeli 1.

Tabela 1. Hipsometrijska struktura općine Tešanj

Nadmorska visina (m)	Udio površine općine (%)
do 200	24,72
201-300	43,16
301-400	17,99
401-500	9,33
preko 500	4,79

Izvor: (27)

Karta 3. Hipsometrijska karta općine Tešanj

Izvor: Samra Softić

2.3. Klimatske odlike

Klimatske odlike općine Tešanj rezultat su djelovanja nekoliko faktora, od kojih se izdvajaju: geografska širina, specifičnost reljefa, udaljenost od mora, struktura biljnog pokrivača, itd. S obzirom da općina Tešanj nema meteorološku stanicu korišteni podaci o klimatskim elementima su uzeti sa najbližih stanica i to meteorološke stanice Doboj i meteorološke stanice Teslić, te je urađena interpolacija ovih podataka.

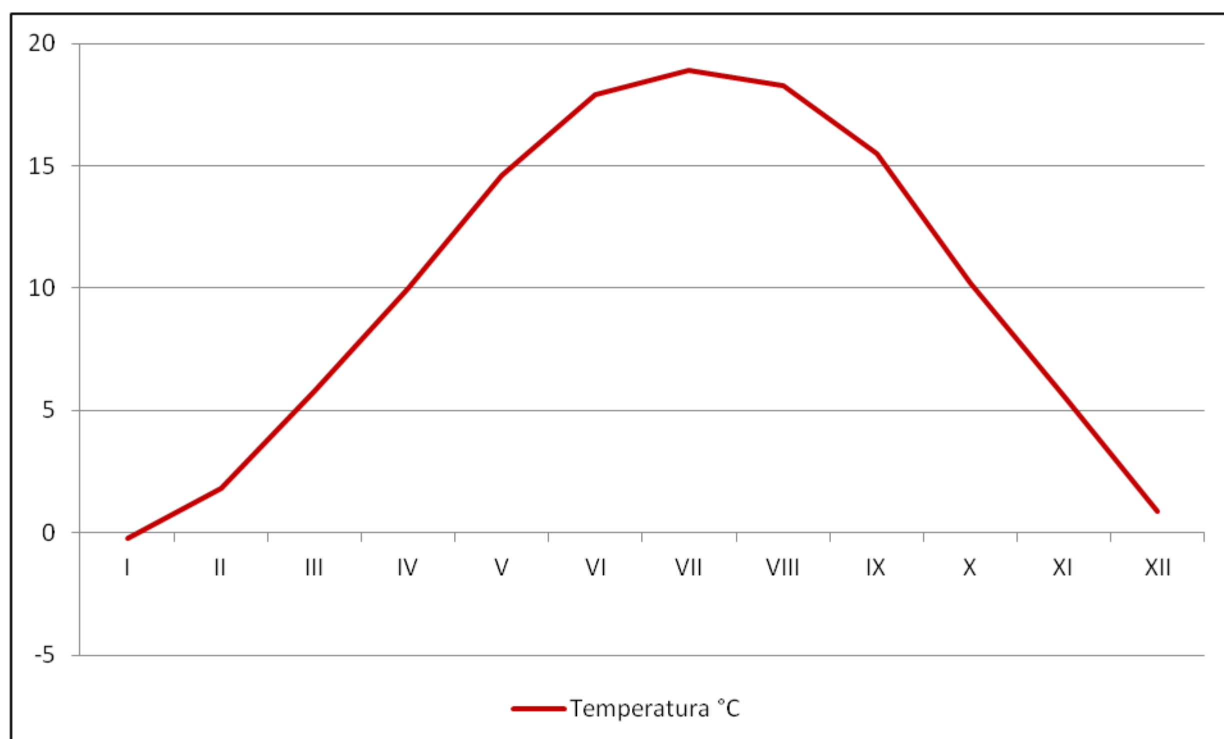
Prema podacima iz Tabele 2. može se primjetiti da je najhladniji mjesec januar, koji ima prosječno temperaturu zraka od -0,2 °C, dok ostali zimski mjeseci imaju pozitivnu temperaturu zraka. Najtopliji mjesec je juli sa temperaturom zraka od 18,9 °C. Srednja godišnja temperatura zraka je 9,9 °C. (20)

Tabela 2. Srednje mjesečne temperature zraka (°C) u Tešnju za period 1964. – 1984. godine

Mjeseci	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Temperatura °C	-0,2	1,8	5,8	10,0	14,6	17,9	18,9	18,3	15,5	10,2	5,6	0,9

Izvor: **(15.)**

Grafik 1. Prosječne godišnje temperature zraka u općini Tešanj za period 1964.-1984. godine

Izvor:Tabela 2.

Prosječnu godišnju temperaturu od 9,9°C imaju prostori sa nadmorskom visinom ispod 200 m, prostori uz rijeku Usoru i rijeku Tešanjku. Najveće površine zahvataju prostori sa prosječnom godišnjom temperaturom 8,9°C i 7,9°C, koji se javljaju u svim dijelovima Općine dok je najveća zastupljenost u sjevernim i centralnim dijelovima. Krajnji južni i istočni dijelovi općine Tešanj imaju najnižu prosječnu godišnju temperaturu koja se kreće od 5,9°C do 3,9°C. To su područja sa višim nadmorskim visinama preko 500 m.

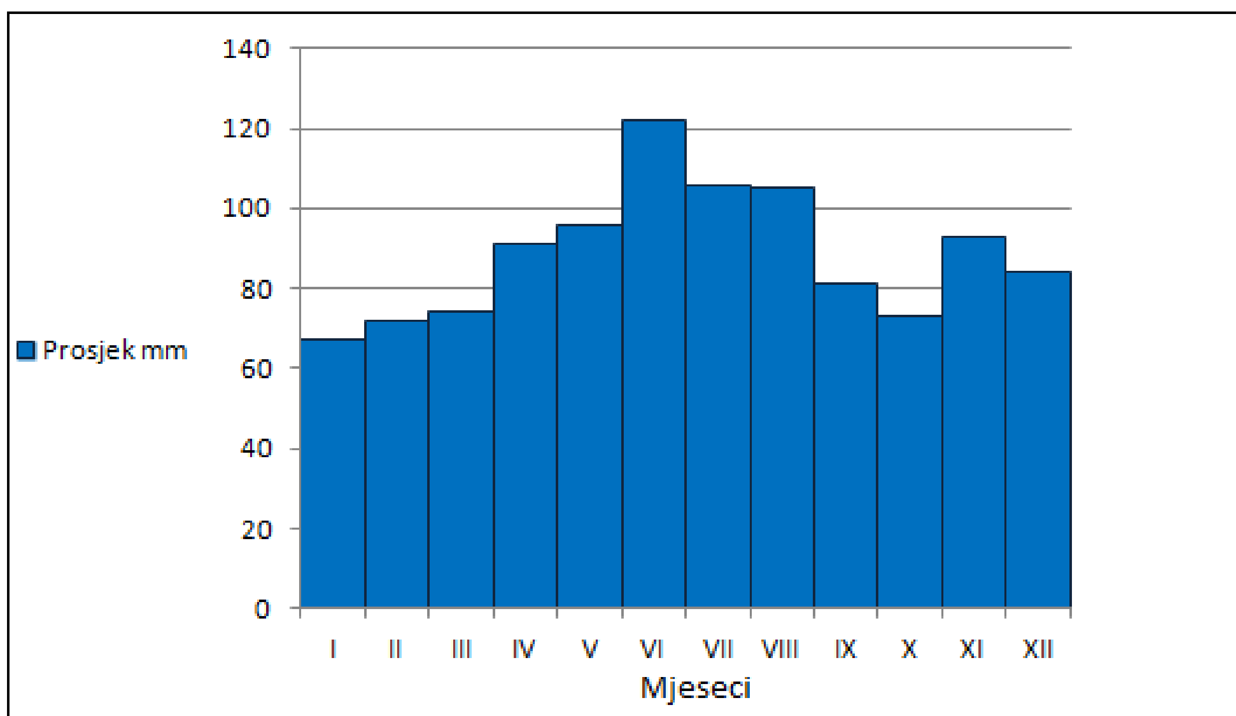
Što se tiče izohijetnog režima koji je veoma bitan pri analizi klimatskih karakteristika određenog teritorija obrađeni su sljedeći parametri: godišnja raspodjela prosječne količine padavina po mjesecima u općini Tešanj, godišnji hod količine padavina, te je grafički izrađen klimadijagram općine Tešanj. Količina i raspored padavina su uslovljeni temperaturnim režimom i orografskim karakteristikama. Režim padavina mijenja se i sa promjenom nadmorske visine. Prema podacima prikazanim u Tabeli može se vidjeti da Općina ima prilično pravilnu raspodjelu padavina tokom godine. Ukupna godišnja količina padavina na prostoru Općine iznosi 1 064 mm.

Tabela 3. Srednja mjesečna količina padavina za općinu Tešanj u periodu 1990.-2004. godine

Mjeseci	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Prosjek mm	67	72	74	91	96	122	106	105	81	73	93	84

Izvor:(**15.**)

Grafikon 2. Prosječne mjesečne količine padavina (mm) u Tešnju za period 1990.-2004. godine

Izvor: Tabela 3.

Najveća količina padavina se izlučuje u junu (122 mm), a najmanja mjesečna količina padavina se izlučuje u januaru (67 mm). Posmatrajući raspodjelu padavina po godišnjim dobima, uočava se da ljetni period ima najveće količine padavina (333 mm), zatim proljetni period (261 mm), jesenji (247 mm). Minimum padavina se izluči u zimskom periodu (223 mm).

Prema Köppenovoj klasifikaciji klime, prostor općine Tešanj ima karakteristike Cfb klimata koji označava umjereno toplu kišnu klimu sa toplim ljetom. Klasifikacija ovog klimatskog tipa je izvršena na osnovu pluviometrijskih i izohijetnih pokazatelja. Srednja mjesečna temperatura najtoplijeg mjeseca je 15°C do 22°c, dok je srednja mjesečna temperatura najhladnijeg mjeseca uvijek ispod 3°C. U područjima u kojima je zastupljena Cfb klima, godišnje se izluči od 700 do 1 200 mm padavina.

2.4. Hidrografske odlike

Hidrografski općina Tešanj pripada slivu Crnog mora, podslivu rijeke Save u koji se ulijeva rijeka Bosna, čija je lijeva pritoka rijeka Usora.

Hidrografsku mrežu općine Tešanj predstavljaju slijedeći vodotoci: dio rijeke Bosne (koja teče istočnim rubom općine) u dužini od oko 4 km, te rijeka Usora u dužini od oko 14 km, s tim da je u dužini od oko 5 km općina Tešanj dijeli sa općinom Usora. Na vodne (riječne) površine općine Tešanj odlazi oko 23 ha.

Kroz područje grada protiče samo rijeka Tešanjka, koja je desna pritoka rijeke Usore, u koju se ulijeva u naselju Tešanjka. Rijeka Tešanjka teče od grada Tešnja u dužini od 9,5 km, a nastaje od Mekiškog potoka i Raduškog potoka, gdje se ulijeva jedan u drugi formirajući rijeku Tešanjku na južnoj strani grada. Površina sliva Tešanjke rijeke je 2,28 km^2. Najveća pritoka rijeke Tešanjke je Trebački potok.

Najznačajniji vodeni tok na području općine Tešanj je rijeka Usora. Rijeka Usora većim dijelom protiče kroz općinu Tešanj. Rijeka Usora nastaje od Velike i Male Usore, sjeverno od Teslića. Usora je duga 77 km i ima prosječan pad od 11,2%. Površina riječnog sliva Usore je 849,3 km^2. Usora je lijeva pritoka rijeke Bosne, a u Bosnu se ulijeva u Karušama (općina Doboj – jug). Lijeve pritoke rijeke Usore su: Djedovac, Katića rijeka, Lukića rijeka i Grabovača. Desne pritoke rijeke Usore su: Grgin potok, Radušica, Kopajka, Talin potok i Tešanjka kao najveća i naznačajnija pritoka. (**20.**)

Tabela 4. Stanje vodostaja i proticaja na vodomjeru Teslić u perodu 1965-1984. godina

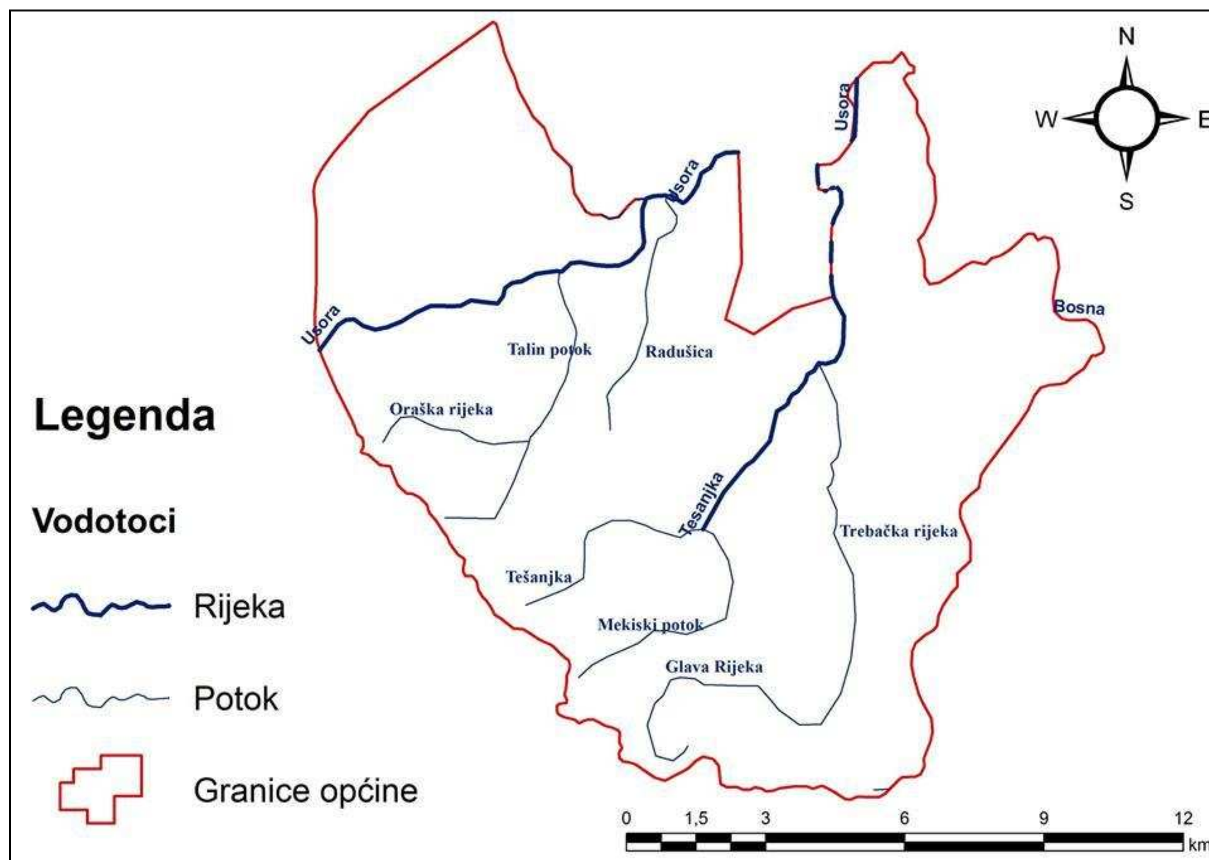
	I	**II**	**III**	**IV**	**V**	**VI**	**VII**	**VIII**	**IX**	**X**	**XI**	**XII**
Vodostaj	125	127	129	136	128	121	112	103	105	108	113	123
Proticaj	36	37	39	48	37,5	32,5	21	21	23	25	26	34

Izvor: **(22.)**

Prema tabelarnom prikazu (Tabela 4.) može se primjetiti da je najveći vodostaj na rijeci Usori u aprilu, a najmanji u augustu, dok je najveći proticaj u aprilu, a najmanji u julu i augustu. Posljedica ovakvog stanja vodostaja i proticaja je velika količina padavina u aprilu, kao i otapanja snijega sa okolnih brda, dok je mjesec august najsušniji mjesec u godini na ovim prostorima.

Područje općine Tešanj bogato je i mineralnim vodama, čija su izvorišta u podnožju Crnog Vrha i okolnih brda.

Karta 4: Hidrografska mreža općine Tešanj

Izvor: Samra Softić

2.5. Pedogeografske odlike

U neposrednoj vezi sa geološkom građom je i struktura pedološkog pokrivača. Automorfna tla prekrivaju najveći dio općine Tešanj. Od automorfnih tala na prostoru Općine su zastupljeni: litosoli, humusna tla ili rankeri, euterična smeđa tla ili euterični kambisol, pseudoglejna tla, smonice ili vertisol, kisela smeđa tla ili distrični kambisol. Grupi hidromorfnih tala pripadaju: aluvijalno tlo – fluvisol, te semiglejna tla – livadska tla. Hidromorfna tla na području općine Tešanj su najzastupljenija uz rijeku Usoru. Tlo predstavlja važan faktor prirodnog kompleksa, a na području općine Tešanj izdvajamo:

Kalkokambisol na krečnjacima su zastupljeni na istoku Općine u području Šija i Trebačkog brda, kao i manjim dijelom na sjeverozapadu Općine u području Bobara.

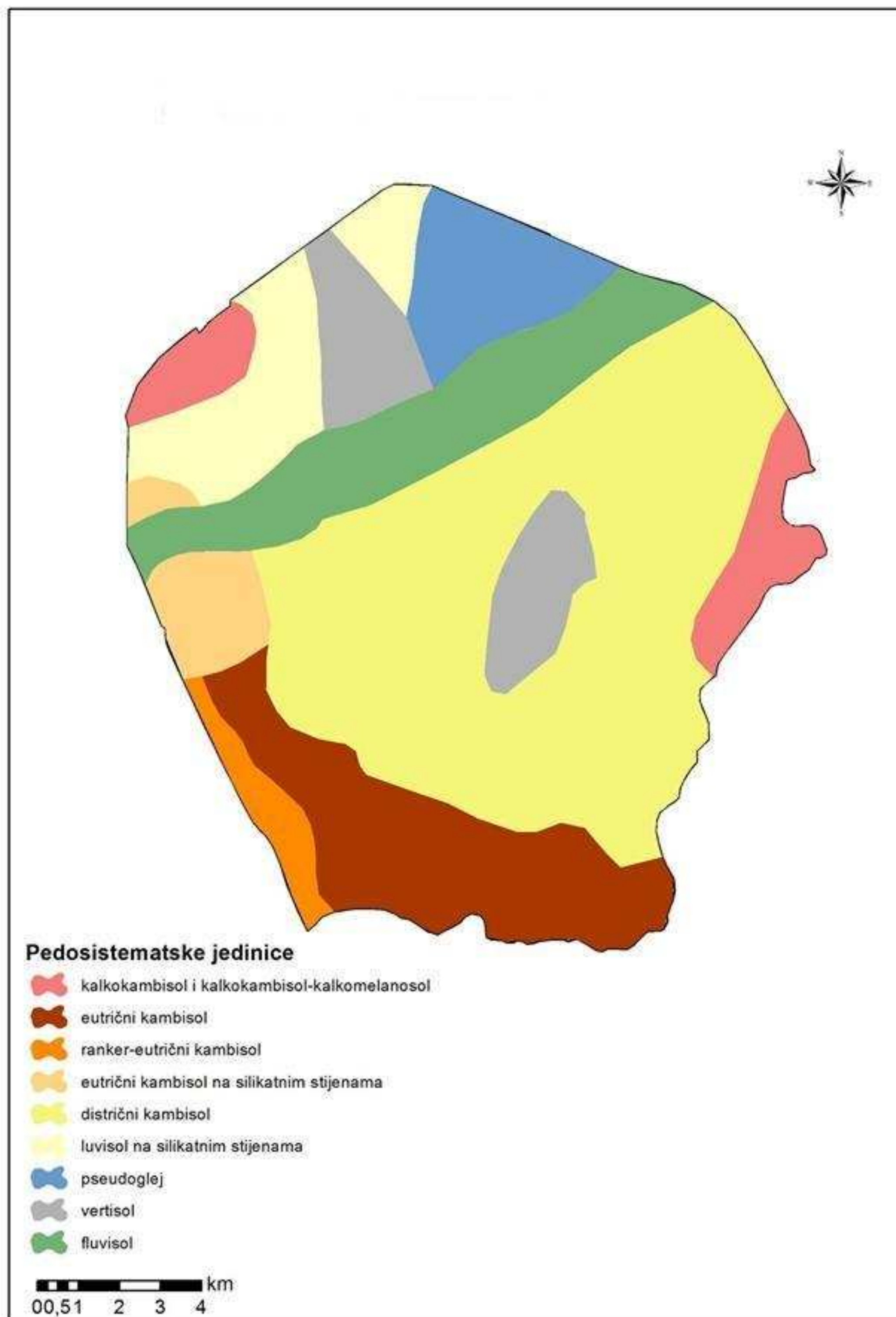
Eutrični kambisol i ranker – kambisol i kambisol-luvisol na serpentinitu i peridotitu zastupljeni su na jugu i jugozapadu općine Tešanj , kao što je područje Crnog Vrha, u Mekišu, Karadaglijama i Dobropolju.

Eutrični kambisol na bogatim silikatnim stijenama je zastupljen na zapadu Općine u području Debelog i Lepog brda.

Distrični kambisol na kiselim silikatnim stijenama je najzastupljenije tlo na području općine Tešanj. Ovo tlo zahvata središnji prostor Općine, u kome je smješten i sam grad Tešanj.

Luvisol na silikatnim stijenama je zastupljen na sjeverozapadu općine Tešanj i zahvata prostor Miljanovaca, Drinčića i Piljužića.Vertisol, Pelosol i Pelosol na glini i laporu zahvata prostor sjeverno od grada Tešnja i to prostor Cerovca i Jevadžija. Fluvisol je zastupljen na lijevoj obali rijeke Usore. (**27.**)

Karta 6. Pedološka karta općine Tešanj

Izvor: **(10.)**

2.6.Biogeografske odlike

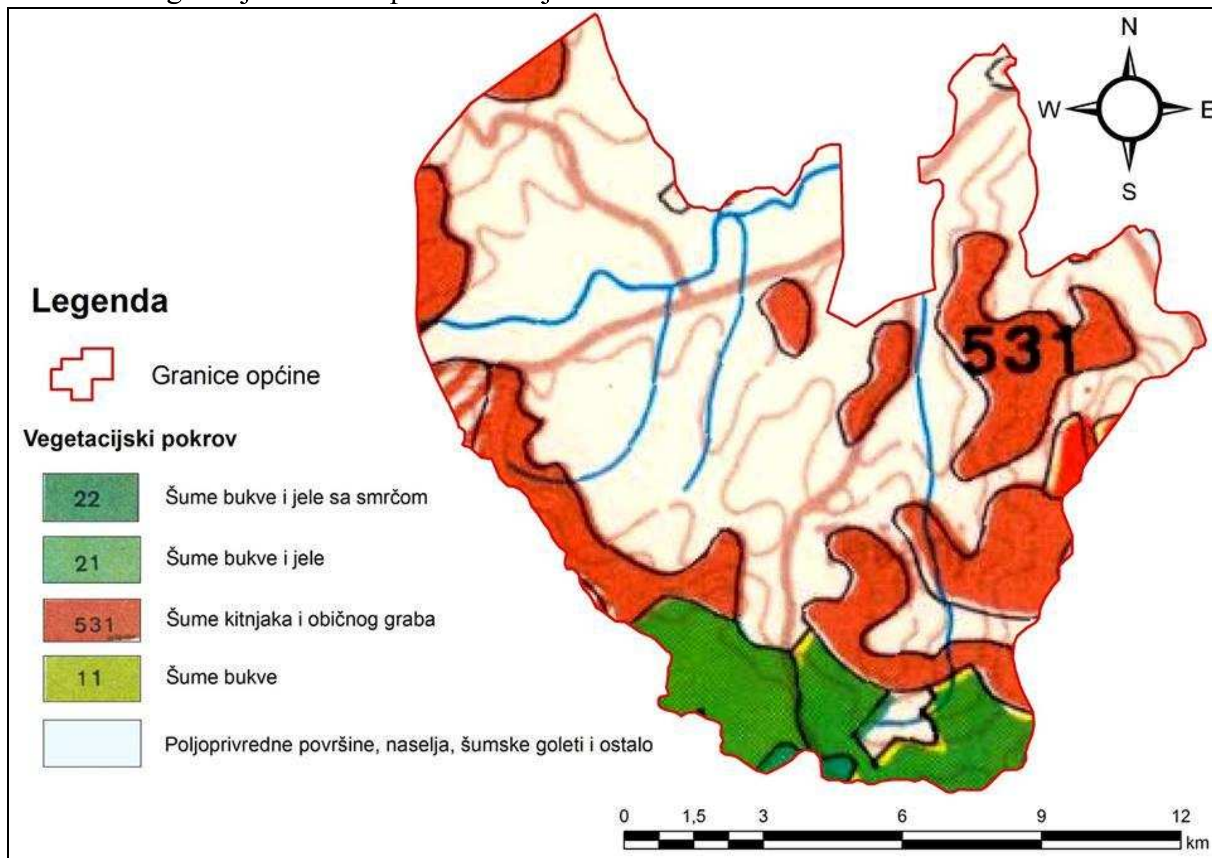
Na području općine Tešanj zastupljene su uglavnom mezofilne šume hrasta, te šume bukve i šume bukve i jele. Ekosistem mezofilnih listopadnih šuma razvija se u podnožju srednjih i kontinentalnih Dinarida, pri nadmorskoj visini od 300 do 800 m najčešće. Na drugoj granici se utapa u poplavne šume, a na gornjoj granici se mješa sa pojasom montanih bukovih šuma.

Šume kitnjaka i cera (Quercetum petraeae – cerris) su zastupljene veoma malo i to u istočnom dijelu Općine u području Trebačkog brda.

Šume kitnjaka i običnog grava (Querco – Carpitenum) su najzastupljenije šume u Općini. Zahvataju prostor oko grada Tešnja i njegovih okolnih naselja u centralnom području Općine, zatim na istoku Općine u području Ripne, Trepča i Čaglića. Ove šume zastupljene su i na zapadu Općine u području Raduše, Džemilić i Oraš planja, kao i na krajnjem sjeverozapadu u području Blaževića, Drinčića, Kaloševića, Bobara, Piljužića i Miljanovaca.

Šume kitnjaka (Quercetum petraeae montanum) zahvataju manji prostor na zapadu Općine. Šume lužnjaka i običnog graba (Carpino betuli – Quercetum roboris incl. Genisto elatae – Quercetum roboris) su zastupljene u dolinama rijeka Usore, Tešanjke i Bosne. Šume bukve (Fagetum montanum) su na većim nadmorskim visinama na istoku Općine, dok su šume bukve i jele (Abieti – Fagetum) zastupljene na jugu Općine u području Crnog vrha.(**27**.)

Karta 7. Vegetacijska karta općine Tešanj

Izvor: Samra Softić

3.DRUŠTVENO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE OPĆINE TEŠANJ

3.1. Dinamika kretanja stanovništva

Kretanje broja stanovnika, odnosno dinamika stanovništva je prije svega posljedica prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva (migracija). Demogeografski razvoj stanovništva općine Tešanj možemo, prije svega, definisati kroz ukupno ili opće kretanje stanovništva budući da je ukupan broj stanovnika prva i osnovna veličina koju možemo dobiti iz popisa stanovništva. (**30**.)

Na osnovu Tabele 5., uočava se da se ukupan broj stanovnika Općine u periodu od 1948. do 2013. godine znatno mijenja. Podaci za noviji period se odnose na procjene, dok podatak za 2013.godinu predstavlja preliminarni podatak za Općinu, sa popisa izvršenog iste godine.

Tabela 5. Kretanje broja stanovnika na području općine Tešanj, 1948.-2013.

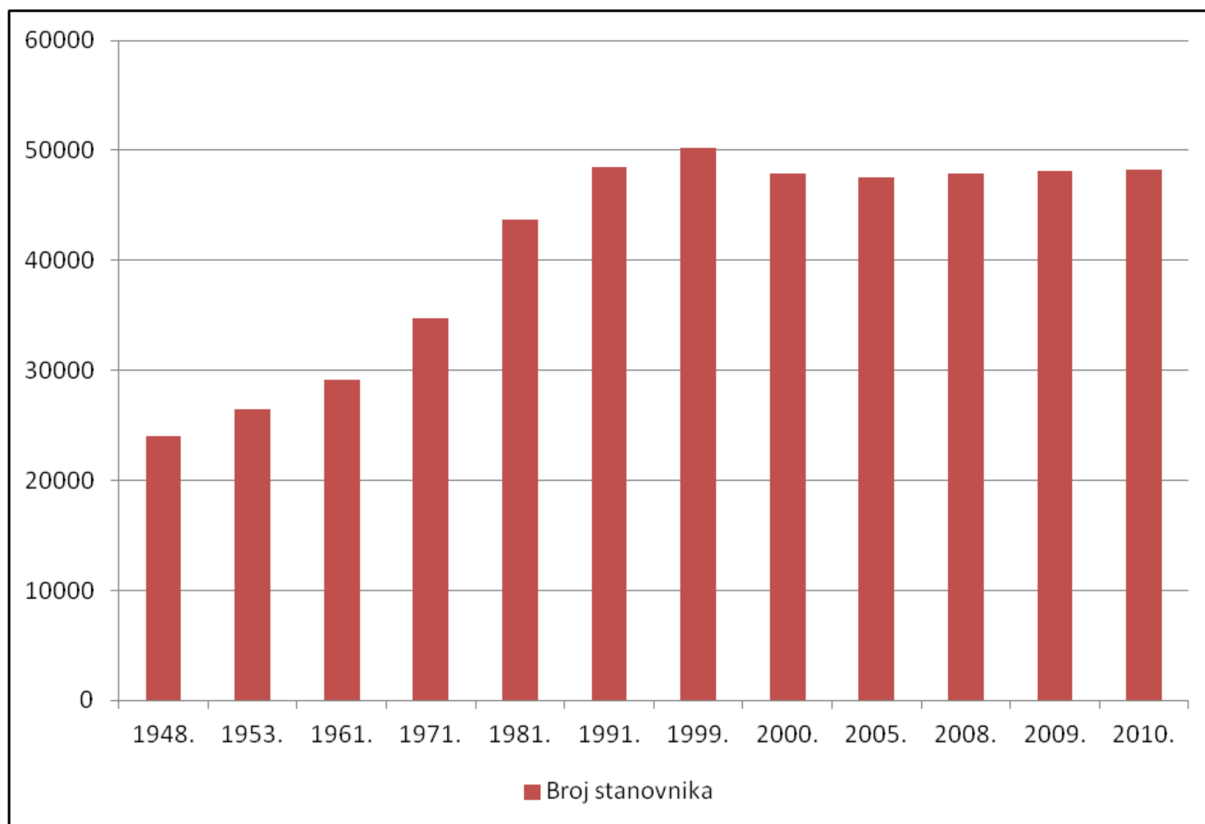
Godina	Broj stanovnika	Stopa porasta/pada broja stanovnika %
1948.	24 000	2
1953.	26 428	1,3
1961.	29 182	1,8
1971.	34 693	2,5
1981.	43 692	1
1991.	48 480	0,4
1999.	50 176	-5,7
2000.	47 851	-0,9
2005.	47 514	0,2
2008.	47 976	0,3
2009.	48 159	0,2
2010.	48 266	0,1

Izvor:(**28**.)

Broj stanovnika Općine se postepeno povećavao u periodu od 1948. do 1971. godine da bi 1981. godine i 1991. godine došlo do naglog porasta broja stanovnika. Pretpostavlja se da je razlog povećanja broja stanovnika Općine u ovom periodu bio pozitivan migracioni saldo (zbog snažnog privrednog razvoja ovog područja, stanovništvo se više useljavalo nego iseljavalo sa teritorija Općine).

Značajne promjene u ukupnom broju stanovnika općine Tešanj nastupile su u periodu od 1992-1995. godine kada je znatan broj stanovnika iz susjednih općina (Doboj, Teslić, Derventa i dr.) ovdje našao svoje utočište, a istovremeno je iz tešanjske općine emigrirao određen broj domicilnog stanovništva. Neposredno nakon rata u općini Tešanj je živjelo 54.047 stanovnika, od čega je 40.618 domicilnog, a 13.429 izbjeglog stanovništva iz drugih područja Bosne i Hercegovine.

Grafikon 3. Kretanje broja stanovnika općine Tešanj, 1948.-2010.

Izvor:(**28.**)

Broj stanovnika u općini Tešanj od 1996. godine smanjivao se usljed procesa povratka prognanih lica u prijeratna mjesta boravka, a osim migracione komponente, na kretanje stanovništva općine Tešanj uticalo je i smanjenje stope nataliteta, te povećanje stope smrtnosti stanovništva. Općina Tešanj je izgubila i znatan broj stanovnika osnivanjem općine Usora. U periodu od 1996-2010. godine broj stanovnika općine Tešanj opao je sa 50 047 na 48 266 stanovnika.

3.2. Prirodno kretanje stanovništva

Prirodno kretanje stanovništva ili prirodni priraštaj predstavlja razliku između nataliteta i mortaliteta, odnosno, broja živorođenih i broja umrlih. (**30.**) Prirodno kretanje stanovništva općine Tešanj u periodu od 1953. do 1991. godine odvijalo se u uvjetima općeg društveno-ekonomskog napretka i rezultat je djelovanja bioloških, socio-ekonomskih, psiholoških i drugih faktora.

U ovom periodu natalitet je predstavljao pozitivnu odrednicu prirodnog kretanja tešanjskog stanovništva, ali je imao tendenciju pada (sa 44,1 na 18,5‰). Stope mortaliteta na području općine Tešanj u periodu 1953-1991. godine imale su tendenciju pada.

Zbog smanjenja ukupnog broja stanovnika i nepovoljnih društveno-ekonomskih prilika općine Tešanj nakon 1996. godine primijetan je dalji pad stopa nataliteta, te blagi porast stopa mortaliteta usljed procesa starenja stanovništva, a rezultat toga su niske stope prirodnog priraštaja. Na osnovu trenda kretanja stopa nataliteta i mortaliteta u periodu od 1996. do 2010.

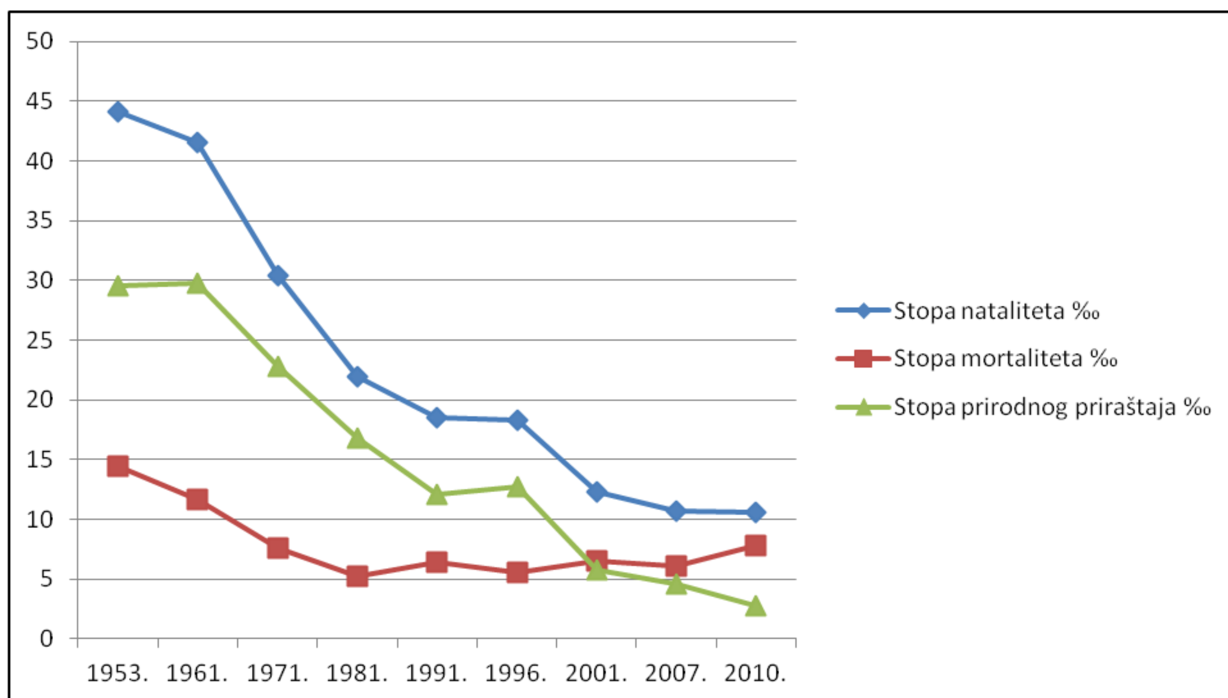
godine vidljivo je da tešanjsko stanovništvo prolazi kroz kasnu fazu demografske tranzicije (stope nataliteta manje su od 12‰, stope mortaliteta kreću se od 6-8‰, a rezultat toga je nizak prirodni priraštaj koji je 2010. godine dosegao vrijednost od 2,8‰ i ima tendenciju ka nultoj razini).

Tabela 6. Prirodno kretanje stanovništva općine Tešanj, 1953.-2010.

Godina	Stopa nataliteta ‰	Stopa mortaliteta ‰	Stopa prirodnog priraštaja ‰
1953.	44,1	14,5	29,6
1961.	41,6	11,7	29,8
1971.	30,4	7,6	22,8
1981.	22,0	5,2	16,8
1991.	18,5	6,4	12,1
1996.	18,3	5,6	12,7
2001.	12,3	6,5	5,8
2007.	10,7	6,1	4,6
2010.	10,6	7,8	2,8

Izvor:(**28.**)

Grafikon 4. Prikaz prirodnog kretanja stanovništva općine Tešanj, 1953.-2010.

Izvor: Tabela 6.

3.3. Migraciono kretanje stanovništva

Područje Općine je karakteristično po migracijama, kako dnevnim tako i sedmičnim, sezonskim, mjesečnim i povremenim migracijama.

Nizak stepen društveno-ekonomske razvijenosti tešanjskog područja u periodu od 1953. do 1991. godine uticao je na emigraciju (iseljavanje) tešanjskog stanovništva.

Tako je u svim međupopisnim periodima općina Tešanj imala negativnu migracijsku bilancu, izuzev u periodu 1971-1981. godine kada je došlo do razvoja privrede na ovom području.

U periodu od 1940. do 1991. godine na ovo područje doselilo se oko 14.950 stanovnika, a 94% doseljenih je sa područja drugih bh. općina. (**10.**)

Do 1991. godine iz općine Tešanj na privremeni rad u inostranstvo otišlo je oko 2.169 stanovnika ili 4,5% ukupnog broja stanovnika općine.

Mehaničko kretanje stanovništva općine Tešanj nakon rata odvija se kroz proces povratka izbjeglih i raseljenih lica i dnevne migracije stanovništva. Određen broj tešanjskih stanovnika još uvijek je u inostranstvu (prema procjeni službe za društvene djelatnosti općine Tešanj, 1998. godine u inostranstvu je bilo preko 2000 stanovnika, ili oko 5,8% ukupne tešanjske populacije).

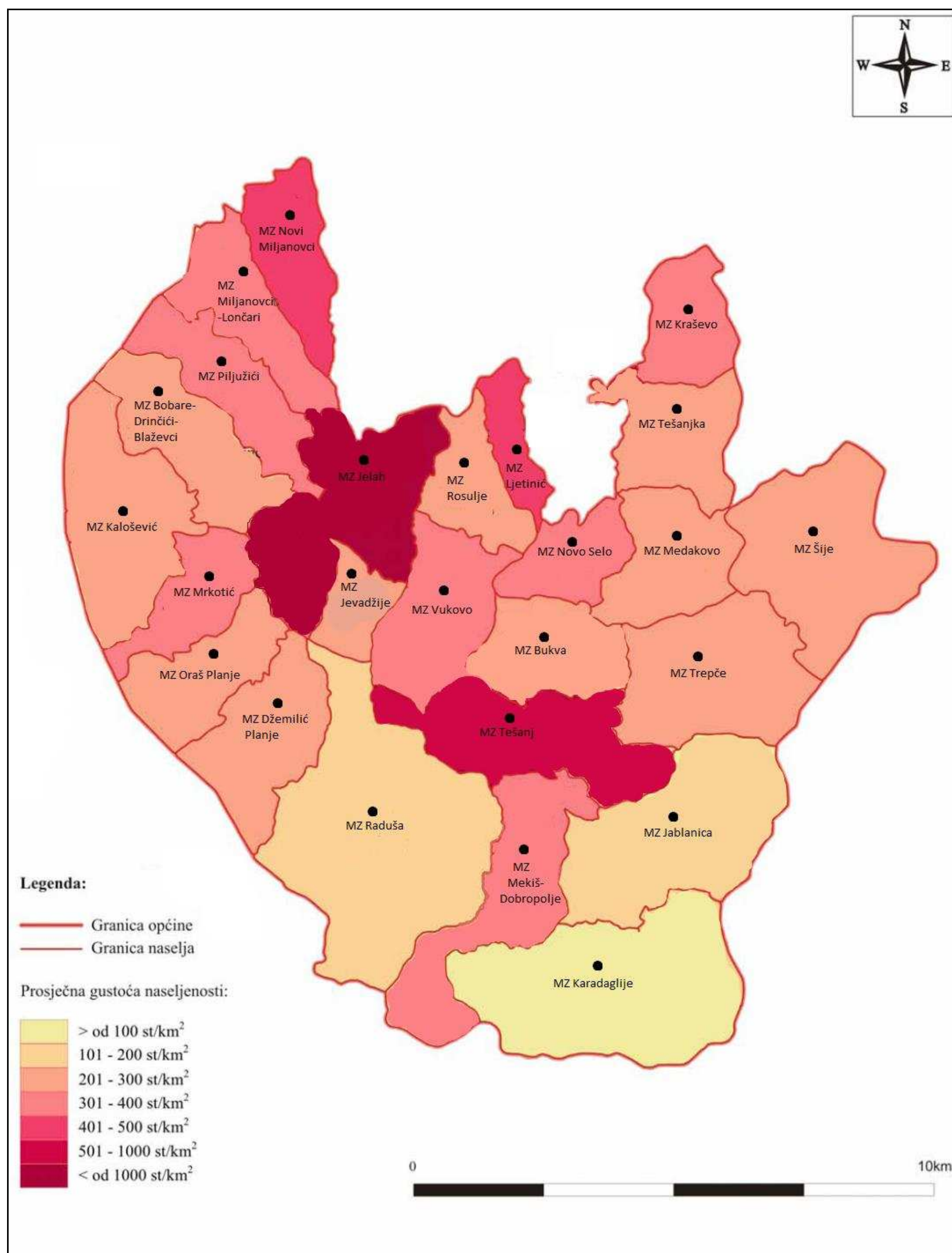
Dnevne migracije se odvijaju svakodnevno kao što je odlazak radnika na posao i učenika u škole. Općina Tešanj ima veliki broj studenata koji studiraju u drugim gradovima kao što su Sarajevo, Tuzla, Zenica i Mostar. **(10.)**

3.4. Gustoća naseljenosti i prostorni razmještaj stanovništva

Prostorni razmještaj stanovništva na području općine Tešanj je neravnomjeran; na jednoj strani su gusto naseljeni središnji dijelovi Općine u kojima prosječna gustoća doseže vrijednosti i od 1000 st/km^2, a na drugoj strani je rijetko naseljeni brdsko - planinski prostor Općine gdje se gustoća naseljenosti kreće i oko 10 st/km$^{2.}$ Presudan faktor koji je uticao na neravnomjeran razmještaj stanovništva je reljef. Naime, zbog veće energije reljefa i nadmorskih visina u sjeverozapadnim, južnim i jugoistočnim dijelovima Općine živi manji broj stanovnika, odnosno manja je gustoća naseljenosti.

Prema popisu stanovništva 1991. godine općina Tešanj je imala oko 48 480 stanovnika i površinu od 223 km^2. Prosječna gustoća naseljenosti iznosila je 217,4 st/km^2. Neposredno nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma površina općine Tešanj reducirana je na 209 km^2, a osnivanjem općine Usora 1996. godine njena površina je dodatno umanjena i svedena na 163 km^2. Prema podacima sadržanim u prostornom planu općine Tešanj 2007-2020. godine u općini Tešanj živjelo je 46 476 stanovnika, a prosječna gustoća naseljenosti na području Općine iznosila je oko 285,1 st/km^2.

Karta 8. Gustoća naseljenosti po mjesnim zajednicama općine Tešanj

Izvor: Samra Softić

U periodu od 1991-2007. godine nije došlo do značajnijeg prostornog prerazmještaja stanovništva na području tešanjske općine; na jednoj strani došlo je do povećanja gustoće

naseljenosti u većini općinskih naselja zbog promjene u površini naselja u odnosu na 1991. godinu, te povećanja broja stanovnika u istim (npr. u naseljima Blaževci, Bobare, Čifluk, Dobropolje, Jablanica, Jevadžije, Kalošević, Logobare, Ljetinić, Medakovo, Miljanovci, Mrkotić, Orašje Planje, Piljužići, Potočani, Ripna, Rosulje, Tešanj, Tešanjka i Trepče), dok je na drugoj strani u pojedinim naseljima došlo do smanjenja gustoće naseljenosti uslijed iseljavanja i prirodne depopulacije stanovništva tih naselja, promjene u površini naselja itd. (npr. Mekiš, Čaglići, Jelah-polje, Putešić, Karadaglije, Koprivci, Novi Miljanovci, Lončari, Raduša, Tugovići, Lepenica i itd.).

Najveću gustoću naseljenosti i 1991., a i 2007. godine imala naselja općine Tešanj koja su locirana u njenom središnjem i sjevernom ravničarskom dijelu u kojem je reljef pogodniji za naseljavanje, a da su južni brdsko - planinski dijelovi Općine zbog nepovoljnijih reljefnih odlika i slabije saobraćajne infrastrukture rjeđe naseljeni.

Najveći broj naselja općine Tešanj 1991. godine imao je prosječnu gustoću naseljenosti od 100-200 st/km^2, a u 2007. godini između 200-300 st/km^2.

3.5. Strukture stanovništva

3.5.1. Biološka struktura

Biološku strukturu stanovništva čini sastav stanovništva prema spolu i dobi, uvjetovan prirodnim kretanjem stanovništva (pripada tzv. zatvorenom tipu populacije), što ne znači da nije pod uticajem društveno-ekonomskih faktora.

U periodu od 1953. do 1991. godine u biološkim strukturama stanovništva općine Tešanj ustanovljena je neravnoteža u odnosu na broj muškog i ženskog stanovništva, povećala se prosječna i medijalna dob, povećan je udio starog u ukupnom stanovništvu itd. Tešanjsko stanovništvo zahvatio je proces starenja, te pad potencijalne biodinamike i vitalnosti koji se javio kao posljedica snižavanja stopa prirodnog priraštaja.

Tabela 7.: Dobna struktura stanovništva općine Tešanj po velikim dobnim skupinama, 1981.-2011.

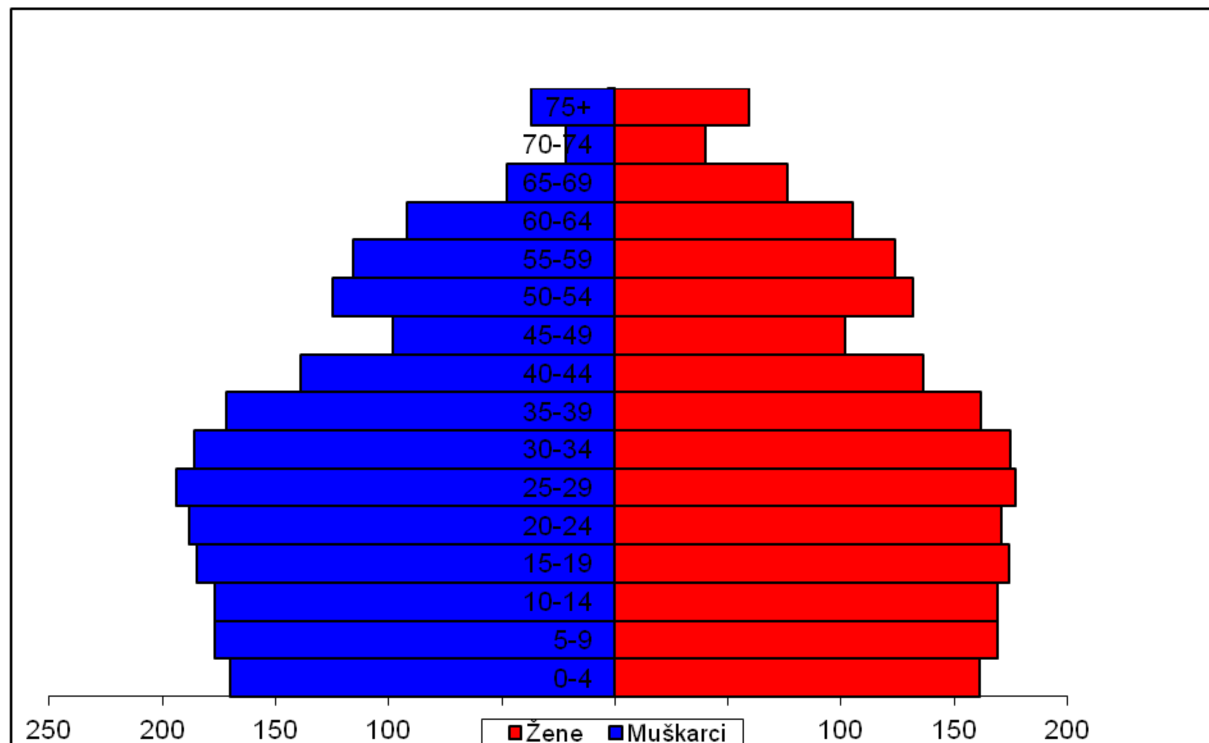
Dobna skupina	1981.	1991.	2001.	2011.
Mlado stanovništvo (0-19 god.)	19 987	18 340	17 881	10 720
Zrelo stanovništvo (20-59 god.	20 770	24 760	24 118	34 168
Staro stanovništvo (preko 60 god.)	2 935	5 380	5 266	3 463
UKUPNO	43 692	48 480	47 265	48 351

Izvor: (**4.**)

Sve do 1981. godine u općini Tešanj kao i u Bosni i Hercegovini žensko stanovništvo je bilo brojnije u odnosu na muško stanovništvo. Manjak muških u odnosu na ženske u ovom periodu treba tražiti u ratnim stradanjima muškog stanovništva općine Tešanj u Drugom svjetskom ratu, kao i u poslijeratnim migracijama, opet uglavnom muškog stanovništva. Sa društveno - ekonomskim promjenama na području općine Tešanj situacija se mijenjala, tako da je od 1981. godine pa do danas u općini Tešanj primjetan porast broja muškog u odnosu na žensko stanovništvo u svim starosnim grupama.

Na Grafiku 5. je prikazana spolno-dobna struktura općine Tešanj prema popisu iz 1991. godine. Na osnovu piramide se može zaključiti da se radi o progresovnom tipu (mlado stanovništvo).

Grafik. 5. Spolno-dobna piramida stanovništva općine Tešanj u 1991. godini

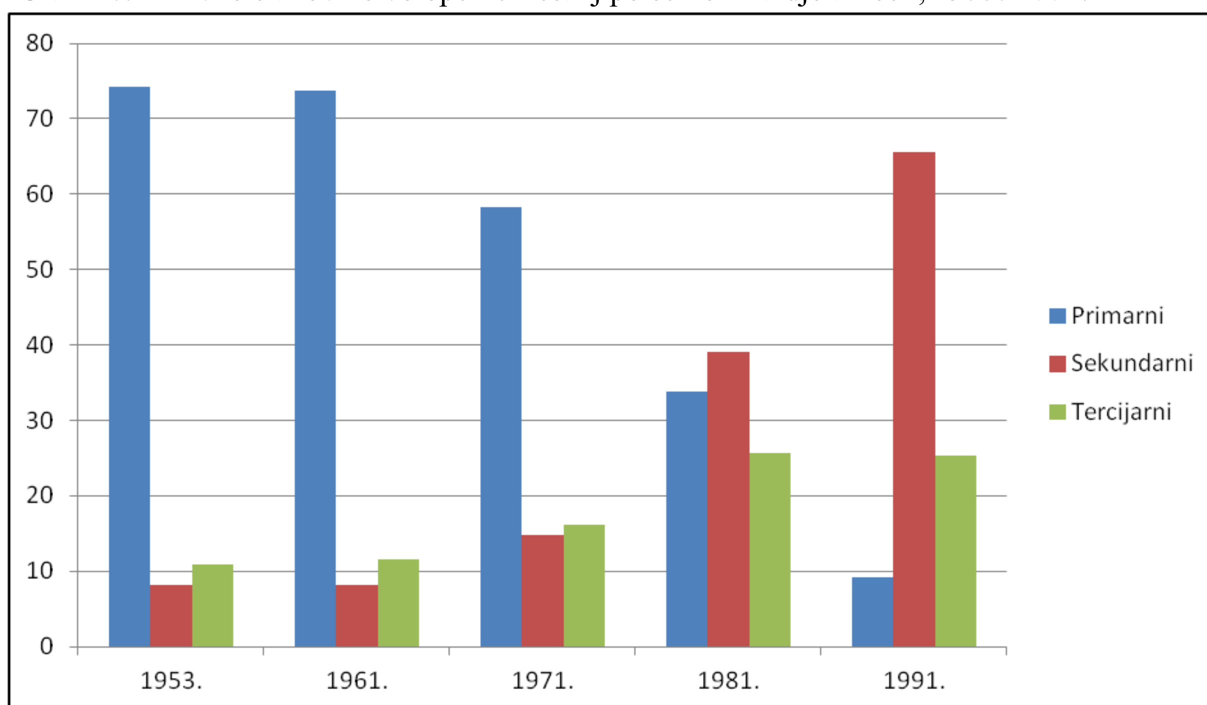
Izvor: (**4.**)

Prema izraženim petogodištima u 1991. godini u Općini najveći procenat ima dobna skupina od 15-19 godina (muških 5,2% i ženskih 4,8%) u ukupnom stanovništvu, dok skupina od 70-74 godine ima najmanji procenat stanovništva (muških 0,3%, ženskih 0,6% u ukupnom stanovništvu.

3.5.2. Ekonomska struktura

Dok je 1953. godine najveći udio ekonomski aktivnih bio u poljoprivredi (73,7%), u 1991. godini najveći udio aktivnih je bio u industrijskim djelatnostima (37%), što pokazuje da je područje općine Tešanj u ovom periodu zahvatio proces industrijalizacije koji je uticao na društveno-ekonomski napredak ovog područja i sa sobom otvorio i druge socio-ekonomske procese koji su doveli do demogeografskih promjena.

Grafik 6. Aktivno stanovništvo općine Tešanj po sektorima djelatnosti, 1953.-1991.

Izvor: (**4.**)

U periodu nakon 1996. godine, industrija je i dalje najznačajnija privredna djelatnost, a u novije vrijeme jača i trgovina. Snažni razvoj industrije i drugih djelatnosti sekundarnog i tercijarnog sektora uticao je na povećanje udjela aktivnih stanovnika u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima.

Zaposlenost u periodu 2006 – 2010. godine na području općine Tešanj se povećala, te je na kraju 2010. godine iznosila mnogo više nego na kraju 2006. godine, tako da je te godine na prostoru Općine bilo 8111 zaposlenih osoba.

Tabela 8. Stopa nezaposlenosti i stopa zaposlenosti u općini Tešanj, 2006.-2010.

Godina	Zaposleni	Nezaposleni	Stopa nezaposlenosti	Stopa zaposlenosti
2006.	6 872	8 434	55,10	44,90
2007.	7 992	8 313	50,98	49,02
2008.	8 473	7 119	45,66	54,34
2009.	8 422	7 675	47,68	52,32
2010.	8 111	7 788	48,98	51,02

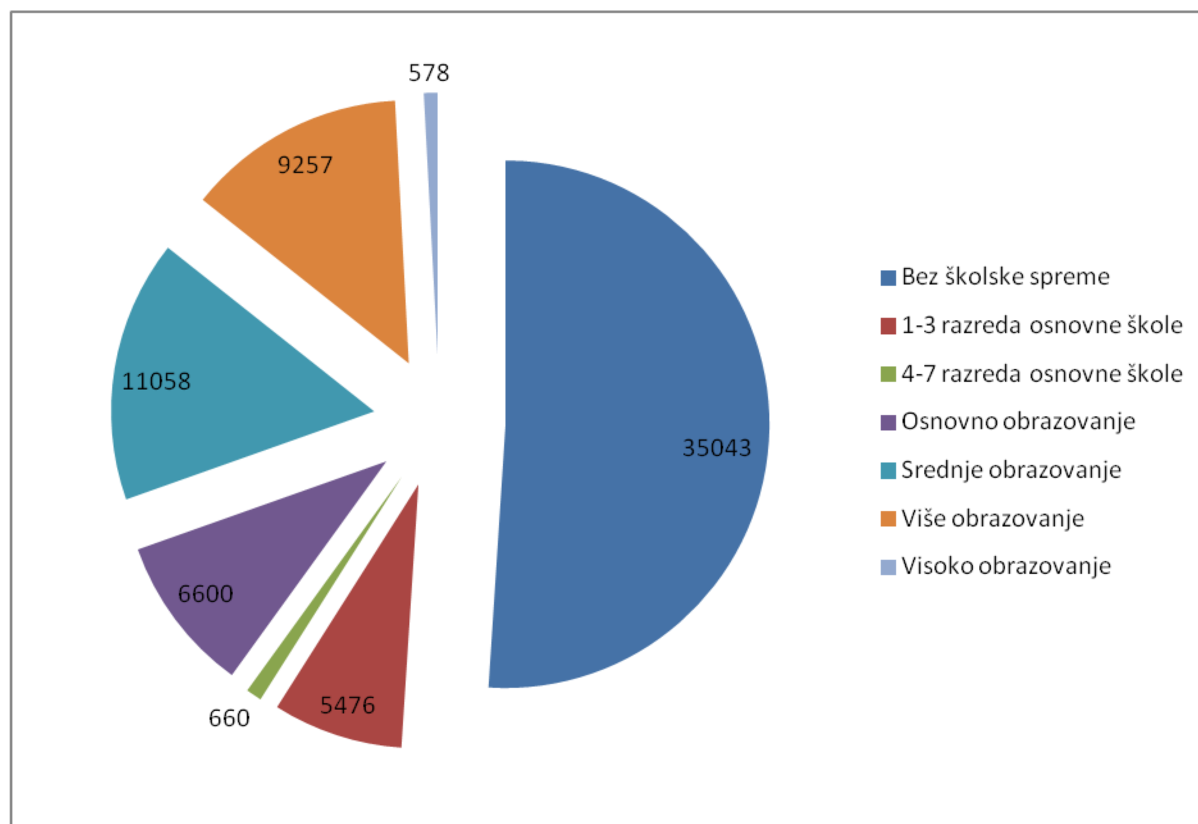
Izvor: (**4.**)

3.5. 3. Obrazovna struktura

Obrazovna struktura stanovništva općine Tešanj u periodu od 1953. do 1991. godine je bila pod uticajem drugih demogeografskih i društveno-ekonomskih procesa, ali je istovremeno i djelovala na te procese. U tom periodu evidentan je pad udjela nepismenih u ukupnom stanovništvu (sa 31,4% na 9,6%), te pad udjela stanovnika bez školske spreme, a porast udjela stanovništva sa srednjom, višom i visokom stručnom spremom.

Sa porastom društvenog standarda i promjenama u socio - ekonomskoj strukturi stanovništva došlo je i do promjena u obrazovnom sastavu stanovništva općine Tešanj. Uporedo sa društveno - ekonomskim napretkom rasla je i potreba za zapošljavanjem i obrazovanjem kvalifikovanih kadrova što je uticalo na povećanje nivoa obrazovanosti na području ove Općine.

Grafik 7. Obrazovna struktura stanovništa općine Tešanj u 1991. godini

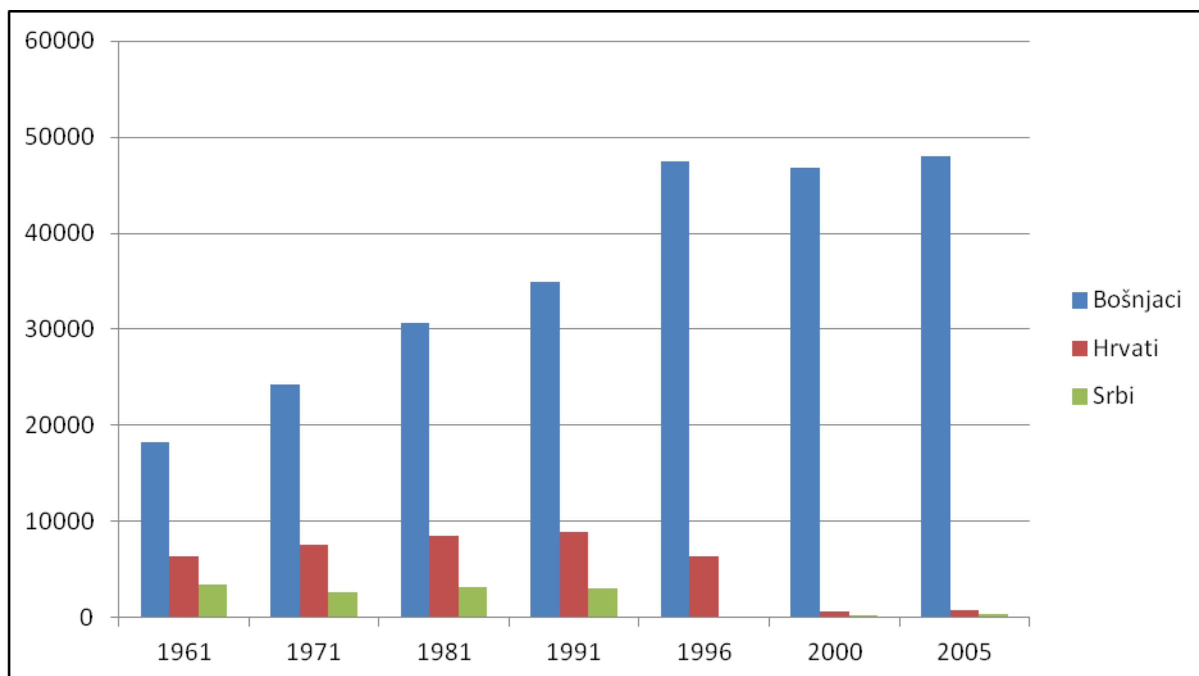

Izvor: (**4.**)

3.5.4. Etnička i religijska struktura

U periodu 1953.-1991. godine prostor općine Tešanj je predstavljao multietničko područje u okviru Bosne i Hercegovine. U ovom periodu na području općine Tešanj najveći postotak stanovništva se odnosi na bošnjačko stanovništvo koje je islamske vjeroispovjesti, a pored Bošnjaka na ovom prostoru živjele su i druge etničke grupe poput Srba koji su pripadnici pravoslavne vjeroispovjesti i Hrvata koji su katoličke vjeroispovjesti.

Grafik 8. Kretanje broja stanovnika pojedine nacionalnosti općine Tešanj, 1961.-2005.

Izvor: (**4.**)

Na osnovu Grafika 8. može se primjetiti da na području općine Tešanj uglavnom živi Bošnjačko stanovništvo, dok je Hrvatskog stanovništva bilo oko 18 % u 1991. godini, a danas se znatno smanjilo na oko 5%. Srpsko stanovništvo na prostoru Općine također se smanjilo sa 6 % u 1991. godini na 2 % u 2005. godini.

4. RAZDOBLJA URBANIZACIJE U OPĆINI TEŠANJ

O postojanju značajnijeg gradskog naselja na prostoru usorske kotline u predosmanlijskom dobu za sada u historijskoj građi nema potvrde. Kako je razvoj svakog grada uvjetovan ne samo njegovim geografskim odlikama, položajem, nego i njegovim funkcijama, biće potrebno iznijeti osnovne podatke o razvoju Tešnja kao urbane sredine.

4.1. Razdoblje od paleolita do srednjeg vijeka (od 10 000 godine p.n.e. do 3. stoljeća)

Period rane historije ovih krajeva poznat je još od kamenog doba. U neolitu ili mlađem kamenom dobu na području općine Tešanj evidentno je prisustvo čovjeka u dolinama rijeka Usore i Bosne što potvrđuju materijalni dokazi pronađenog oruđa za obradu zemlje. To je potvrda da je ovdje naseljavanje počelo veoma rano. Iz tog perioda na Trebačkom brdu pronađen je primjerak musterijanskog šila (rad od kamena) i drugi predmeti u to vrijeme potrebni za lov i ribolov. Podatke dalje možemo crpiti i iz ostalih vremenskih perioda: srednjeg kamenog doba (mezolit) i mlađeg kamenog doba (neolit) koji potvrđuju i pružaju dokaze o izradi oruđa za obradu zemlje. U to vrijeme pojačava se naseljavanje dolinom rijeke Usore. Uglavnom se rade nastambe od drveta nad zemljom ili ukopane u zemlju (zemunice). (**1**.)

4.2. Tešanj u doba Ilira (X stoljeća p.n.e.)

I naredni periodi, bronzano i željezno doba, karakteristični su po rasporedu stanovništva i predmetima koji se izrađuju za poboljšavanje uslova života. Na Paklenici, brdu s lijeve strane gradskog naselja, u tri grobnice pronađeni su predmeti koji izradom i brojem naročito skreću pažnju. U njima su nađeni primjerci bronzanog bodeža, kopalja, ukrašeni bronzani kelt, veći broj malih dugmadi za odjeću i jedna bronzana britva. Također su pronađeni i dijelovi posuđa. Po tome se moglo zaključiti da je Tešanj imao značajnu ulogu u rasporedu naselja ovog prostora. Period željeznog doba u ovim krajevima potiskuje izradu oruđa i oružja od bronze i bakra što potvrđuju arheološka iskopavanja na Tvrđavi u Tešnju, kada je nađeno dosta predmeta, vrhovi strijela i drugi predmeti od željeza. Pretpostavlja se da su tešanjsku Gradinu izgradili Iliri prije uspostave rimske vlasti na ovim prostorima, a služila im je kao fortifikacijski objekat. (**10.**)

4.3. Doba Rimske vladavine (I-V st. n.e.)

Tešanj pod rimsku vlast dolazi u 1. vijeku stare ere. To je period kada na ovim prostorima prestaje prahistorijsko doba. Vrijeme je to nove kulture koja se ogleda u uvođenju pisma kao masovne komunikacije, te ustrojstva pravnih normi i pisanih zakona.
Rimljani za svoje vladavine od šest vijekova na ovim prostorima rade na popravci Tvrđave u Tešnju koja im, kao i njihovim predhodnicima Ilirima, služi, prije svega, za odbranu. Na prostore Bosne i Hercegovine, pa i na ove, došli su radi osvajačkih ambicija i eksploatacije bogatstva: rudnog blaga, šuma i jeftine radne snage. Kao potvrda njihovog djelovanja na ovim prostorima govore iskopavanja vršena na Tvrđavi 1981. i 1982. godine. Tada su na Tvrđavi pronađeni dijelovi krovne opeke, željezno oruđe i oružje. (**10**.)

4.4. Srednji vijek i doba turske uprave (od VI. stoljeća do 1878. godine)

Rimljane nasljeđuju Slaveni. Naseljavaju se dolinom Usore. To je vrijeme kada je formirana župa Usora, a grad (tvrđava Tešanj) postaje središte te Župe. Tradicionalnu urbanomorfološku fizičku strukturu inicira pojava klasičnog srednjovjekovno-utvđenog grada sa funkcionalnim sadržajima: utvrđeno je centralno jezgro sa unutrašnjim kulama, oborinama, krilnim i

unutrašnjim bedemskim zidovima. Brojni toponimi govore o prisustvu i djelovanju Slavena u ovim krajevima: Paklenica, brdo nadomak Tešnja, Trzna, voda u Mekišu, i dr.

U 15. stoljeću, nadogradnjom stare utvrde narušen je originalni izgled monumentalnog utvrđenog dvora iz 14. stoljeća, te je započeta njegova strukturalna transformacija u Tvrđavu.

Prvi pomen Tešnja pada u 1461. godini. Zapravo, on se tada pominje pod tim imenom u Povelji kojom kralj Stjepan Tomašević svome stricu Radivoju Krstiću uz ostalo daruje i „na Usori grad Tešanj“.

Tešanj Turci osvajaju 1512. godine, a pod njihovom vlašću ostat će sve do 1878. godine. Dolaskom Turaka, granica Tešnja pomjera se dalje prema sjeveru. U tom periodu razvijaju se naselja Omanjska i Plane, Kozamadina, Gornja i Donja Modriča, te Klince blizu Tešnja. Tešanj dobiva džamiju, hanikah, mekteb i musafirhanu.

Tada je Tešnju pripadalo 21 selo. Ferhad-beg je u tom periodu uvakufio svoju džamiju Ferhadiju (poznata kao čaršijska džamija, zatim medresu, karavan- Saraj, objekte za prihvat putnika i robe). Poklonio je 32 dućana, sela Čagliće i Jablanicu, mlinove u Raduši.
Ferhad-beg se sa pravom smatra osnivačem grada Tešnja. Zahvaljujući ovim vakufima, Tešanj počinje napredovati u privrednom, kulturnom i komunikacijskom pogledu. Od 1531. godine Tešanj je u sastavu travničkog (Bosna Brod) kadiluka. Potom je samostalan kadiluk u bosanskom sandžaku.

Već 1541. godine Tešanj je imao 48 sela, a 1639. zanatstvo i trgovina napreduju. U defteru iz 1570. godine spominje se naselje Planje u kojem je bilo 19 kuća, naselje Mrkotić sa 20 kuća, te naselje Kološević sa 45 kuća. Prema defteru iz 1604. godine Planje su imale 75 kuća, Mrkotić 29, a Kološević 49 kuća. U turskim defterima spominje se i grad Tešanj koji je imao status kasabe i bio je značajan centar šire okoline. U njemu su tada postojale tri džamije (Sultan Selimova, Gazi Ferhad-begova i Hadži Omerova). Tu je i 300 kuća raspoređenih u mahale.

Oko 1703. godine podignuće se donji grad (dio Tvrđave) koji će biti u funkciji odbrane. U to vrijeme se osniva tešanjska kapetanija. To je period kada se Tešanj ubrzano razvija.
Veoma rano se pojavilo školstvo, pominju se u Tešnju tri medrese, jedna učiteljska škola, te 16 mekteba. I druge konfesije imale su svoje školske i druge institucije. Otvaraju se biblioteke pri navedenim institucijama. Otvaraju se čitaonice u kojima se čitaju knjige i štampa.

Pri administrativnoj podjeli Bosne 1865. godine potpao je pod banjalučki sandžak. (**10**.)

4.5. Austro-ugarski period

Tešanj će u Austrijske ruke pasti 4. septembra 1878. godine. Grade se putevi, zgrade za javni život (zgrada današnje Općine), otvaraju se škole, apoteke i bolnice. Tešanj će dobiti svoj prvi hotel.
Otvoreno je nekoliko banaka i one kreditiraju zanatstvo i trgovinu. Tako se nastavlja tradicija bankarstva započeta još 1630. godine. Austro-ugarski period značajan je za Tešanj i u poljoprivrednom pogledu. Voćarstvo uzima zamah u razvoju. Brojni su zasadi šljive, a dobar rod i kvalitet donijeće priliv velikih sredstava iz inostranstva. To je vrijeme kada se u Bosni i Hercegovini pokreću prvi muslimanski književni časopisi - Behar i Biser. Prema prvom austrougarskom popisu iz 1879. godine na području općine Tešanj u 33 seoskih i jednom

gradskom naselju živjelo je 9 334 stanovnika. Prema posljednjem austrougarskom popisu stanovništva iz 1910. godine Tešanj je u administrativnom pogledu bio kotar u sklopu okruga Banja Luka. U to vrijeme na teritoriji današnje tešanjske općine postojalo je 25 naselja.

Prestankom Austro-ugarske vlasti Tešanj će ući u sastav novoformirane države SHS i tada počinje stagnacija u njegovom razvoju. To se teško podnosi i stanovništvo počinje da se raseljava, odlazi u okolna mjesta sa jačim komunikacijskim vezama, u Teslić i Doboj. Ukida se tešanjski srez i funkcija ove administrativne jedinice slabi.(**1.**)

4.6.. Kraljevina Jugoslavija (1918.-1941./1945. godine)

U vrijeme kada funkcije grada slabe dolazi i vrijeme Drugog svjetskog rata. Ponovo se iz Tešnja ljudi sele. Jedan dio stanovništva odlazi u Banoviće, Zenicu i Sarajevo. Ponovo je nastupilo vrijeme stagnacije.
U vrijeme objave Rezolucije Inform-biroa protiv Komunističke partije i Josipa Broza srpski živalj se opredjeljuje za Staljina i Sovjetski Savez. To će imati za posljedicu smjenjivanje srpskog aparata vlasti na svim nivoima. Jača perspektiva razvoja komune. Uspostavlja se motorna, drvna i tekstilna industrija. U pogonu je Fabrika građevinskog materijala "Usora" Jelah. Pojačava se urbanizacija područja. Tešanj će se krajem 70.-tih godina naglo krenuti razvijati. Uz privredne subjekte počinje gradnja komunikacija, institucija zdravstva i obrazovanja. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991. godine u tešanjskoj općini bilo je 49 seoskih i jedno gradsko naselje.(**1.**)

4.7. Savremeno doba

Dejtonskim mirovnim sporazumom 1995. godine površina općine Tešanj je reducirana uspostavom entitetske linije između Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Naime, dio teritorije naselja općine Tešanj (Mekiš, Raduša, Džemilić Planje, Orašje Planje, Mrkotić i Kološević, Vrela, Vitkovci Donji i Piljužići, te cjelokupan teritorij naselja Vitkovci Gornji) je pripojen susjednoj općini Teslić koja se nalazi u Republici Srpskoj. Na sjeverozapadnom dijelu Općina je reducirana za dio naselja Lončari koji je pripojen susjednoj općini Doboj. (**20.**)

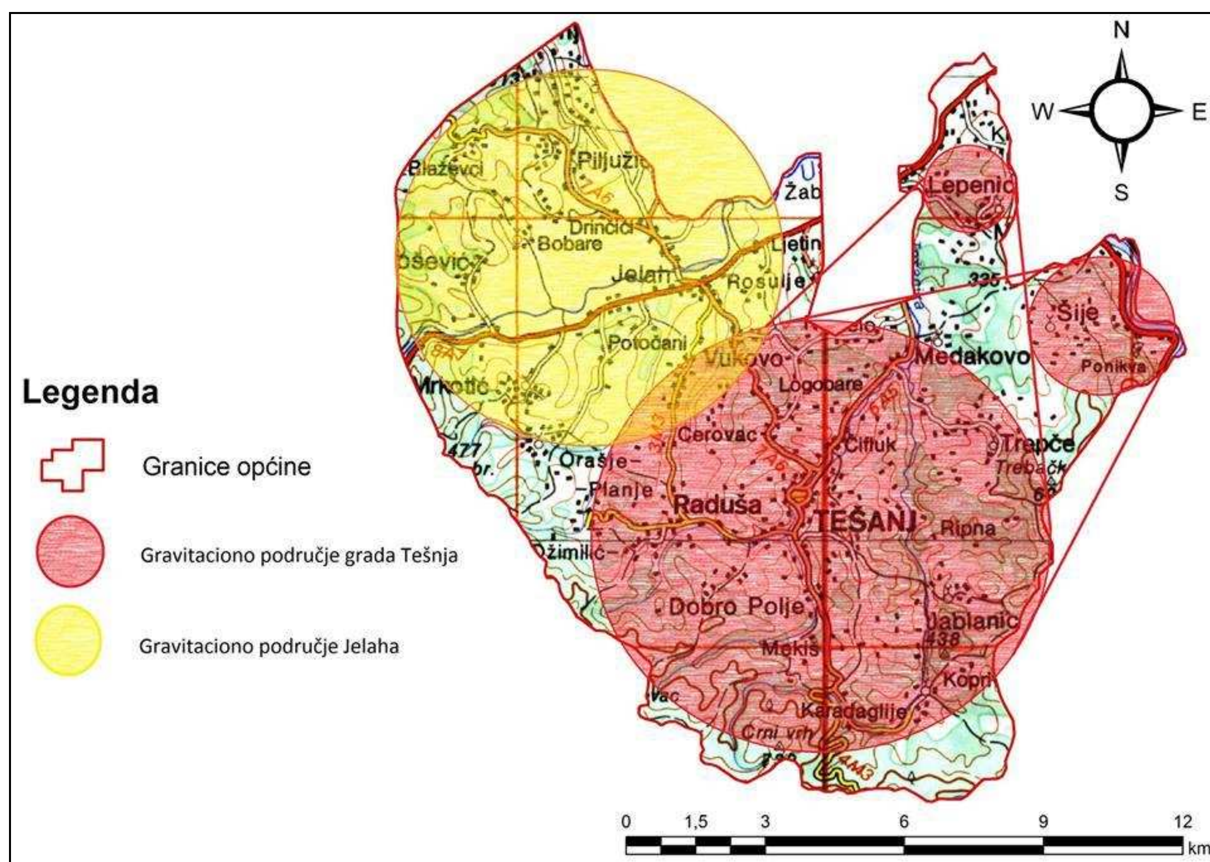
Prema tome, neposredno nakon rata, površina općine Tešanj umanjena je sa 223 na 209 km^2. Nakon 1996. godine, osnivanjem općine Usora, dio teritorije općine Tešanj pripojen je novoformiranoj općini (dio naselja Miljanovci Gornji, Miljanovci Donji, Ljetinić, Žabljak, Tešanjka i Kraševo, te cjelokupni prostor katastarskih jedinica Bejići, Sivša i Omanjska). Na taj način površina općine Tešanj ponovo je reducirana sa 209 na 163 km^2. Danas na prostoru općine Tešanj na površini od 163 km^2 površine živi oko 47 752 stanovnika sa prosječnom gustoćom naseljenosti od 300 st/km^2. Unutrašnja administrativno - teritorijalna podjela općine Tešanj ogleda se kroz postojanje 25 mjesnih zajednica u čijem sastavu se nalazi četrdeset naselja. Sjedište općine je u gradu Tešnju.(**20.**)

Sistem naselja na području općine Tešanj zadržan je iz prošlosti i karakterističan je po relativno velikom broju manjih naselja uz sve veću koncentraciju stanovništva u općinskom centru i mješovitim naseljima. Znači u općini Tešanj pored grada Tešnja imamo jos 39 naseljenih mjesta koja čine 25 mjesnih zajednica. U općini Tešanj je samo jedno gradsko naselje (Tešanj), dva naselja su mješovitog tipa (Jelah i Tešanjka), dok su ostala naselja sela. (**28.**)

Na osnovu analize stanja postojećeg sistema naseljenih mjesta i gravitacionih sprega, utvrđena su pojedina područja, te je na osnovu toga predložen sistem centara razvoja, koji čine okosnicu razvoja policentričnog modela, u kome su naselja diferencirana na sljedeći način:

-Općinski centar - Tešanj
-Sekundarni centri – Jelah i Tešanjka
-Centri zajednice sela – Šije, Karadaglije, Džemilić Planje, Medakovo, Kaloševići i Miljanovci i
-Ostala seoska naselja (**20.**)

Karta 10. Prikaz gravitacionih područja na prostoru općine Tešanj

Izvor: Samra Softić

5. FUNKCIJE OPĆINE TEŠANJ

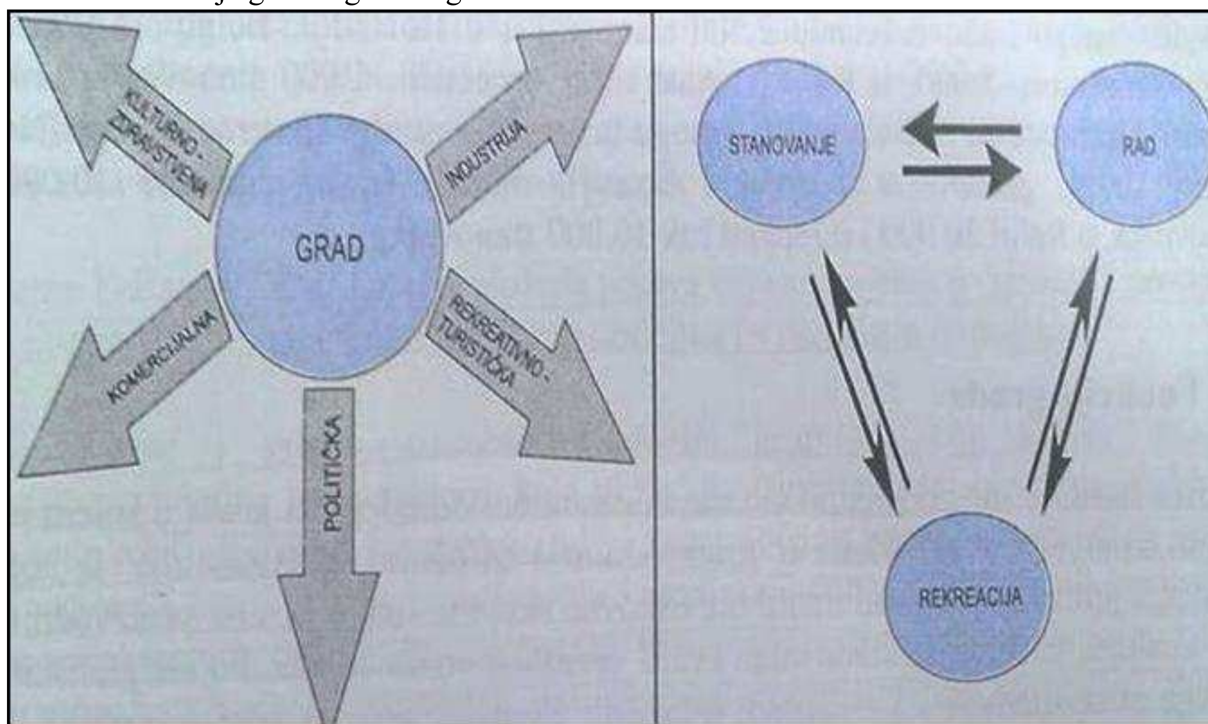
U urbanoj geografiji, funkcijom grada se naziva forma njegovog predstavljanja pred spoljašnjim svijetom. Gradske funkcije predstavljaju zadovoljavanje osnovnih čovjekovih potreba kao što su: stanovanje, rad, obrazovanje, opskrba, rekreacija, te djelatnosti koje te funkcije povezuju međusobno: promet, informisanje i komunikacije. (**17.)**

Osnovne funkcije grada zavise od njegovih relacija sa okruženjem tj. regijom koja ga okružuje. Gradske funkcije su neposredno povezane sa osnovnim određenjem grada iz čega proizilazi da grad ima dvije osnovne skupine funkcija, a to su funkcija proizvodnje roba i usluga i funkcija stanovanja i rada gradskog stanovništva. (**17.**)

Na prostoru općine Tešanj podjednako su zastupljene i proizvodne i uslužne djelatnosti.

Proizvodne djelatnosti su: industrija, građevnirastvo, zanatstvo i rudarstvo. Uslužne djelatnosti se mogu svrstati u nekoliko skupina:
Uprava,
Sudstvo,
Školstvo,
Kultura i informacije
Zdravstvo,
PTT djelatnosti,
Bankarstvo i osiguranje,
Ugostiteljstvo
Trgovina i druge.

Slika 1.: Funkcije grada i gradskog načina života

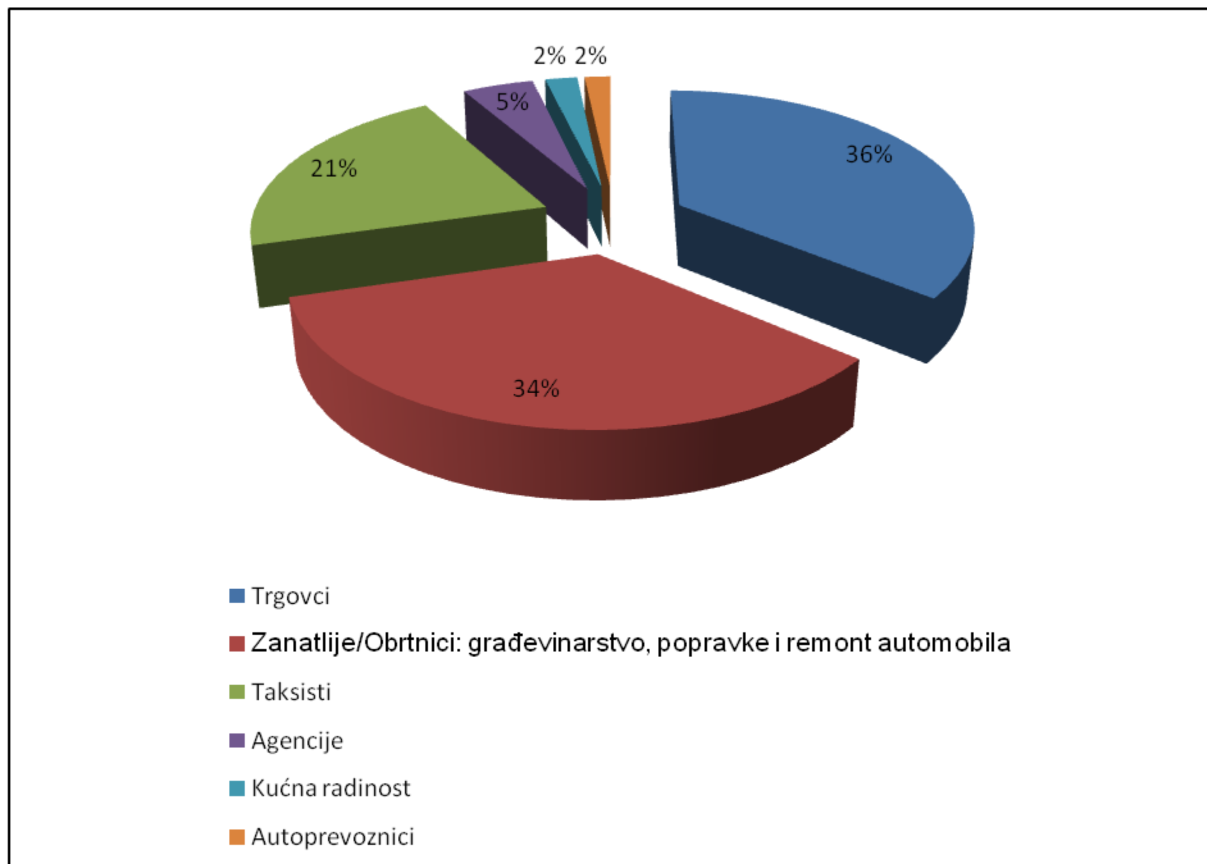

Izvor: (**17.)**

Gradovi predstavljaju polifunkcionalna naselja u kojima dominiraju jedna ili dvije nepoljoprivredne funkcije. Funkcionalna klasifikacija gradova pokazuje strukturu aktivnog

stanovništva po djelatnostima koje obavljaju. **(17.)** Na sljedećem grafikonu je prikazana struktura aktivnog stanovništva Općine prema djelatnostima.

Grafikon 9. Struktura djelatnosti fizičkih lica

Izvor: **(27.)**

5.1. Privredne funkcije općine Tešanj

Vraćati se na početke privrednog razvoja Tešnja odvelo bi nas u daleku prošlost. Najstariji poznati pisani dokument o Tešnju jeste onaj o privređivanju, sidžil iz 1639.-1642. godine. U ovom sačuvanom dokumentu se navode: jedan pekar, 3 slastičara, 4 šerbedžije, 1 pirjamdžija (onaj koji pravi pirinač s mesom), 7 terzija (krojača), 10 berbera, 3 kasapa (mesara), 5 sarača (izrađivači predmeta od kože), 19 tabaka (kožara), 9 čizmadžija, 9 papučara, 3 ćurćije (krznara), 5 kujundžija (zlatara), 2 kalajdžija, 1 mutabdžija (kostretar), 6 sabljara, 7 samardžija, 3 demerdžije (kovača), 1 kahvedžija, 1 bazardžija, 2 handžija, 1 mlinar, 1 telal i 2 goždara. **(10)**

Tešanj se privredno počinje razvijati krajem 17. stoljeća. Tešanj je u 17. i 18. stoljeću bio razvijen obrtnički i trgovački centar.

Prve industrije su osnovane nakon drugog svjetskog rata i nastale su uglavnom ujedinjavanjem zanatskih radnji. Krajem osamdesetih godina otpočeo je ubrzani razvoj

privrednog sektora i privatnog poduzetništva. Registrovano je 1100 samostalnih subjekata sa 72 vrste različitih djelatnosti. **(23.**)

Danas privrednu strukturu općine Tešanj odlikuje heterogenost, što se ogleda u podjednakom značaju proizvodnog i uslužnog sektora. Privredu karakterizira širi spektar zastupljenih branši, među kojima naročitu važnost imaju ove koje su prikazane u slijedećoj tabeli.

Tabela 9. Raspored djelatnosti i broja zaposlenih u njima u općini Tešanj, 2009. godine.

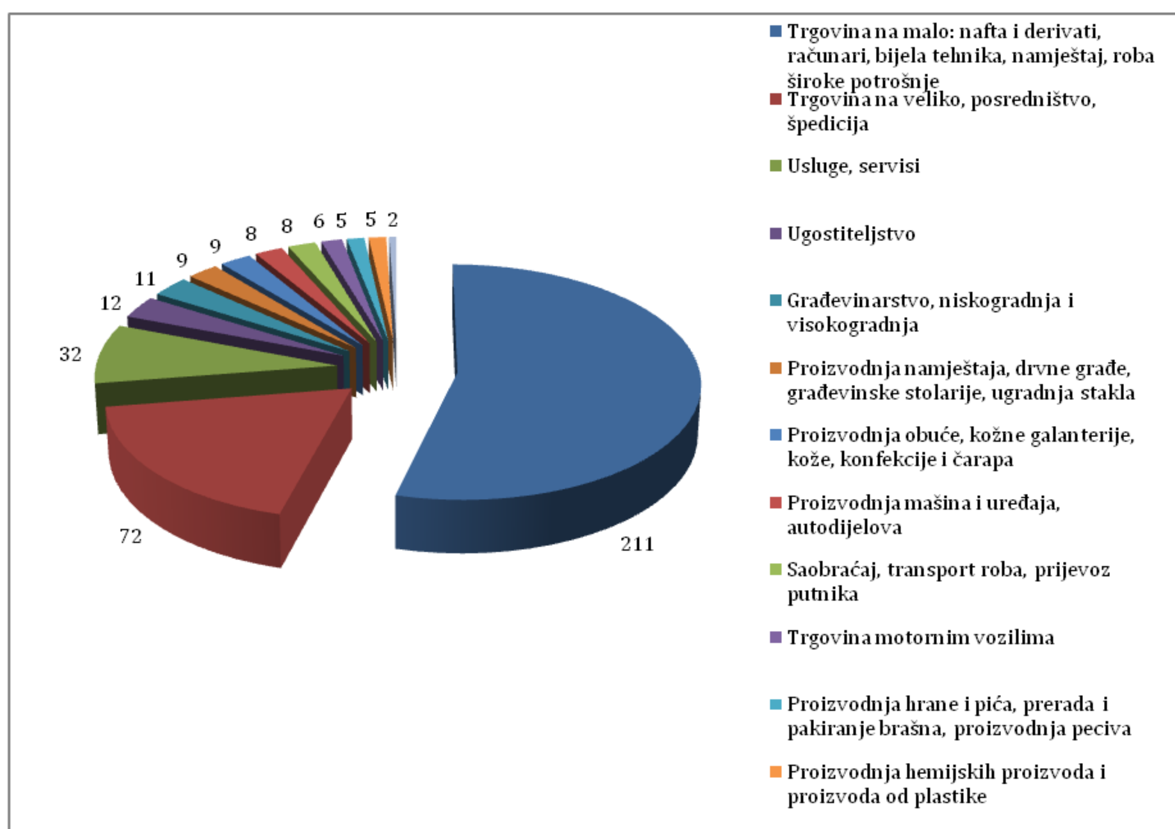
Djelatnost	Općina	Broj zaposlenih (procjena)	Udio u ukupnom broju preduzeća
Industrija i rudarstvo	145	7046	19,89
Poljoprivreda	14	75	1,92
Šumarstvo	0	5	0
Vodoprovreda	0	0	0
Građevinarstvo	58	450	7,96
Saobraćaj i veze	53	75	7,27
Trgovina	212	1500	29,08
Ugostiteljstvo i turizam	11	50	1,51
Zanastvo i lične uslu.	133	250	4,94
Stambeno-komunalna djela.	2	0	0,27
Finansije	36	250	4,94
Obrazovanje i kult.	22	400	3,02
Zdrav.-soc. zaštita	14	650	1,92
Društveno,političke zajednice	29	500	3,98
Ukupno	729	8846	100,00

Izvor: (**27.)**

U 1991. godini, u Općini je bilo zaposleno oko 6971 radnika, a 2009. godine je bilo oko 8846 zaposlenih. Broj zaposlenosti na teritoriji ove Općine ima tendenciju porasta. Broj privrednih društava također raste. 2005., godine je bilo registrirano 532 privrednih društava, a 2010. je broj privrednih društava je porastao na 729.

Prema podacima federalnog zavoda za statistiku Bosne i Hercegovine, na teritoriji Općine se nalazi oko 1937 registrovanih poslovnih subjekata (od toga 672 pravne osobe, 294 jedinice u sastavu i 971 obrt). Dakle, na prostoru Općine, s obzirom na površinu koju zauzima se nalazi relativno velik broj poslovnih subjekata, tačnije 12,2 poslovna subjekta na 1 km^2.

Grafik 9. Privredna struktura pravnih lica

Izvor: **(27.)**

Prije rata, firme nosioci privrednog razvoja općine Tešanj su bile: "Ukus" u oblasti drvne industrije i Sloga i Napredak u oblasti kožarsko-tekstilne industrije.

Za razliku od većine općina u Bosne i Hercegovini, industrijska preduzeća u općini Tešanj su uglavnom uspješno sprovela proces privatizacije državnog kapitala. Većina preduzeća je izvozno orijentisana jer izvoze preko 80% svoje proizvodnje i zapošljavaju oko 1.200 radnika. Nosilac razvoja je metaloprerađivačka industrija, ali i ostale djelatnosti (industrija tekstila i obuće, drvna industrija, prerada vode i dr.).

U strukturi privrede Općine poseban značaj ima trgovina na malo i veliko, što se ogleda u činjenici da najveći broj pravnih i fizičkih lica obavlja trgovačku djelatnost. Njihova najveća koncentracija je na teritoriji naselja Jelah i Kraševo.

Tabela 10. Nosioci privrednog razvoja općine Tešanj i broj zaposlenih, 2013.

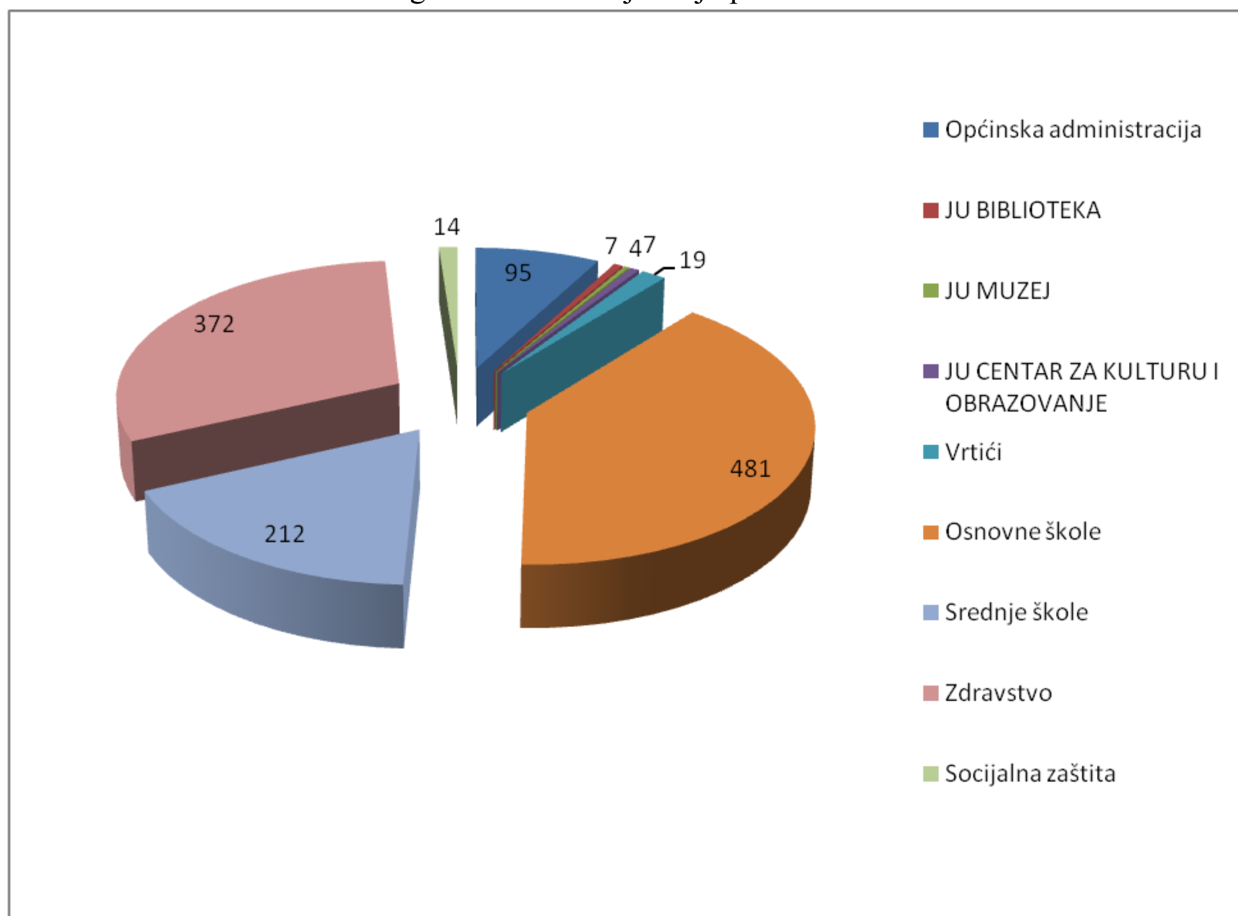
Br.	Firma	Djelatnost	Broj zaposlenih
1.	Pobjeda	Proizvodnja pumpi za ulje i vodu	247
2.	Belif	Proizvodnja hemijskih proizvoda	35
3.	Man Hummel BA	Proizvodnja filtera za ulje, vodu, zrak i gorivo	410
4.	Nord Ent	Proizvodnja stolarije	41
5.	Napredak d.o.o	Tekstil i koža	309
6.	Art d.o.o	Tekstil i koža	145
7.	AS	Prehrambena industrija	200
8.	Dukat	Prehrambena industrija	45
9.	Madi	Pregrambena industrija	201

Izvor: (Anketa**)**

5.2. Javne funkcije grada

Javne funkcije zauzimaju značajno mjesto među funkcijama grada. Od javnih funkcija na prostoru Općine se izdvajaju: upravna, kulturno-prosvjetna, zdravstvena i socijalna funkcija. Tešanj ima dugu tradiciju njegovanja i upražnjavanja kulturnog stvaralaštva i prosvjetne proživljenosti. U javnoj upravi općine Tešanj je zaposleno 4,94% aktivnog stanovništva. Grafikon 10. prikazuje strukturu zaposlenih u javnoj upravi.

Grafikon 10. Struktura aktivnog stanovništva u javnoj upravi

Izvor: (4.)

Općinsko vijeće je predstavničko tijelo građana općine Tešanj koje čini 25 vijećnika. Općinsko vijeće s općinskim načelnikom predstavlja organ vlasti općine koji svoju funkciju vrši u skladu s važećim pravnim okvirima. Općina Tešanj i njena administracija imaju 95 stalno uposlenih, sa određenim brojem nepopunjenih radnih mjesta. U strukturi uposlenih u općini Tešanj dominira srednjeobrazovna struktura i to sa 46 %, VSS i VŠS sa 36 %, SSS III stepena 14 % i ostali 4 %. (**28.**)

Tabela 11. Kulturne ustanove na prostoru općine Tešanj i broj zaposlenih

Naziv ustanove	Godina osnivanja	Broj zasposlenih
JU BIBLIOTEKA	1946.	7
JU MUZEJ	2013.	4
JU CENTAR ZA KULTURU I OBRAZOVANJE	1996.	7

Izvor: (Anketa, 2013.)

Temelj tešanjskoj prosvjeti udario je Gazi Ferhad-beg još 1557. godine još kada je osnovao mekteb, a kasnije i medresu. U narednom 17. stoljeću Tešanj će dobiti i drugu medresu, a početkom 19. stoljeća započeće intenzivan razvoj konfesionalnih škola. 1883. godine se formira Pravoslavna škola u Tešnju, a 1889. i Katolička škola u Sivši. 1867. godine u Tešnju otpočela je sa radom prva škola građanskog predmačja - ruždija koju su pohadala djeca svih konfesija. U periodu austrougarske vlasti započinje se izgradnja mnogih škola na tešanjskorn području. U tom vremenu nikle su škole u Tešnju, Miljanovcima, Tešanjki i Šijama. Osnovana je i bošnjačka djevojačka škola 1898. godine. Pred drugi svjetski rat u Tešnju je otvorena "Niža poljoprivredna škola". U komunističkoj Jugoslaviji osnovnim školovanjem bila su obuhvaćena sva djeca. Danas se predškolski odgoj u općini Tešanj odvija se u četiri vrtića, vrtić „Cvjetić", vrtić „Evlad", vrtić „Palčica" i vrtić „Blizanci".

Tabela 12. Broj djece u vrtićima u općini Tešanj

Vrtići	Godina osnivanja	Broj djece	Broj zaposlenih
Cvjetić	2007.	30	4
Palčica	2013.	33	6
Evlad	2013.	24	3
Blizanci	1998.	40	6

Izvor: (Anketa, 2013.)

Osnovno obrazovanje na području Općine se odvija u 9 osnovnih škola i 11 područnih škola. Veći dio objekata osnovnog obrazovanja građen je sedamdesetih, i početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća.

Tabela 13. Broj učenika u osnovnom obrazovanju u općini Tešanj

Osnovne škole	Godina osnivanja	Broj učenika	Broj zaposlenih
OŠ Huso Hodžić	1962.	820	79
OŠ Rešad kadić	1991.	618	69
OŠ 1. Mart	1935.	766	65
OŠ Džemal Bijedić	1896.	569	54
OŠ Abdulvehab Ihamija	1948.	422	48
OŠ 9. Septembar	1939.	459	45
OŠ Kulin ban	1909.	460	47
OŠ Gazi Ferhad beg	1981.	328	36
OŠ Mustafa Mulić	1912.	163	38

Izvor: (Anketa, 2013.)

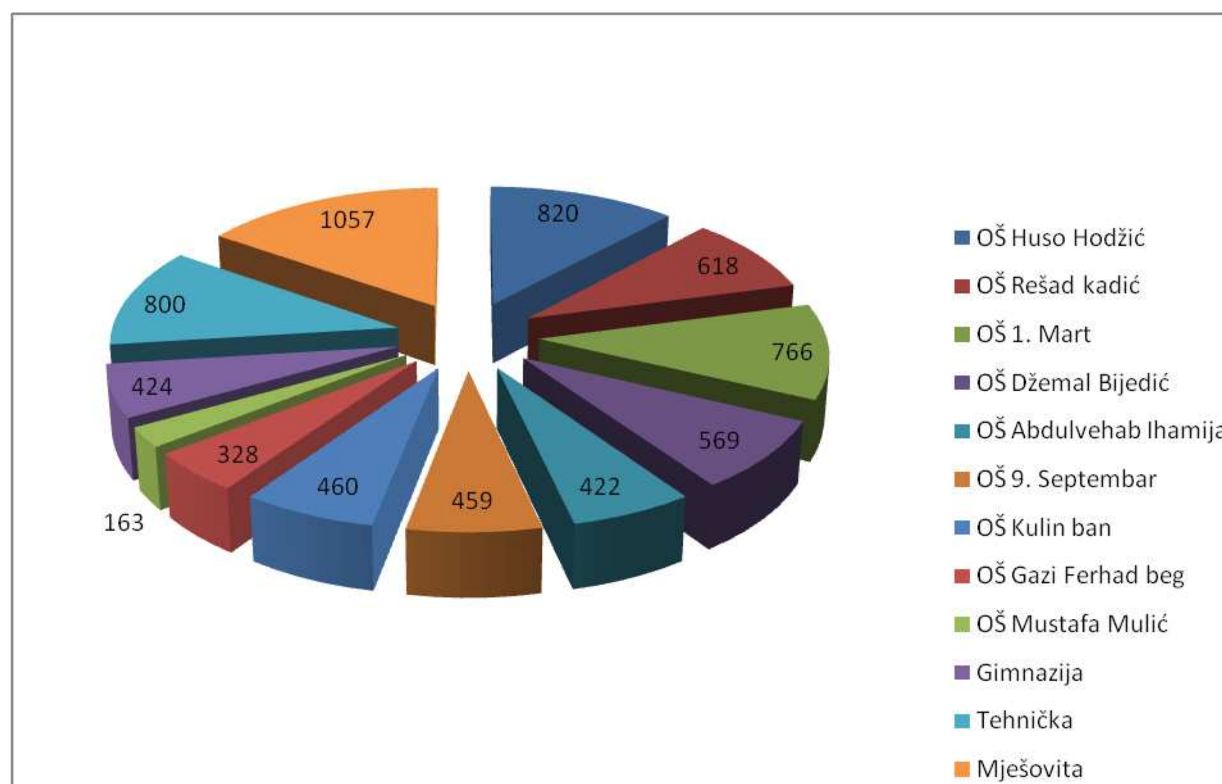
Srednje obrazovanje na području općine Tešanj obavlja se u tri srednje škole. To su škole Gimnazija „ Musa Ćazim Ćatić“, Srednja tehnička škola, Mješovita srednja škola. Sve srednje škole u Tešnju rade pod jednim krovom, tj. u jednom objektu koji se zove Srednjoškolski centar, koji je izgrađen 1984. godine.

Tabela 14. Broj učenika u srednjem obrazovanju u općini Tešanj

Srednje škole	Godina osnivanja	Broj učenika	Broj zaposlenih
Gimnazija	1961.	424	44
Tehnička	1998.	800	64
Mješovita	1999.	1057	104

Izvor: (Anketa, 2013 god.)

Grafik 11. Broj učenika u osnovnim i srednjim školama u 2013. godini

Izvor: (Tabela: 12., 13., 14.)

U 1954. godini počeće gradnja zgrade Doma zdravlja u Tešnju, a već 1958. godine u njemu je 40 zaposlenih radnika.

Trenutno je u funkciji 16 ambulanti porodične medicine i to: u centralnom objektu u gradu nalaze se za naseljena mjesta Mekiš i Dobropolje, zatim jedanaest u porodičnim ambulantama u mjesnim zajednicama Jelah, Novi Miljanovci, Miljanovci - Lončari, Piljužići, Šije, Tešanjka, Kološević, Karadaglije, Trepče i Vukovo u objektu Medicusa za naseljena mjesta Rosulje i Cerovac. U strukturi zaposlenih u Domu zdravlja „ Izudin Mulabećirović Izo“ u općini Tešanj zaposleno je 111 medicinskih i 38 nemedicinskih radnika.

Opća bolnica u Tešnju osnovana je 1992. godine, kao Ratna bolnica Tešanj. Opća bolnica Tešanj zapošljava 222 radnika .

Apotekarska djelatnost na području općine dobro je razvijena, ali ne u potpunosti ravnomjerno raspoređena. Na prostoru općine Tešanj radi 18 apoteka, od kojih je 5 u sastavu JU Apoteka i CMS „Tefarm" Tešanj, a ostale su u privatnom vlasništvu.

Dječije obdanište u Tešnju otvoreno je 8. septembra 1980. godine. Bio je to jedan u nizu napora ostvarivanja ciljeva u oblasti socijalne zaštite. Nositelj socijalne zaštite na području općine Tešanj je JU Centar za socijalni rad. (**1.**)

Pored Centra za socijalni rad, u području socijalne zaštite rade i općinske službe (posebno socijalna zaštita boračkih populacija), a veliki doprinos daju i mnogobrojna udruženja građana (Oslonac, Crveni križ, Udruženje roditelja djece i omladine sa posebnim potrebama, Crveni polumjesec i druge).

5.3. Komunalna funkcija

Komunalno preduzeće „Rad" postoji od 1976. godine. Djelatnost ovog komunalnog preduzeća je odvoz smeća i snadbijevanje tešanjske općine vodom. Danas upošljava 84 radnika.

Komunalno preduzeće „Rad" Tešanj održava tri vodovodna sistema: vodovod Tešanj, vodovod Jelah i vodovod Kraševo. Na vodovodu Tešanj su registrirana 1633 potrošača. Vodovod Jelah snadbijeva naselje Jelah i druga naselja u okolici, industrijska zona u Bukvi i dio naselja u pregrađu Tešnja. Na ovom vodovodu je registrirano oko 2900 potrošača. Vodovod Kraševo se snadbijevaju naselja Kraševo, Lepenica i Mravići. Ukupno je registrovano 950 potrošača. (**20**.)

Pored 20.000 stanovnika koji se vodom snabdijevaju iz vodovoda kojima upravlja Komunalno preduzeće, dodatnih oko 16.000 stanovnika snabdjeveno je iz lokalnih vodovoda kojima upravljaju mjesne zajednice, odnosno u tu svrhu formirani građevinski odbori.

Ostali stanovnici snabdjeveni su iz individualnih bunara, odnosno manjih izvora.

Tabela 15. Podaci o lokalnim vodovodima na području općine Tešanj

R.br.	Mjesna zajednica	Naseljeno mjesto	Naziv vodovoda	Broj stanovnika
1.	Bobare-Drinčići-Blaževci	Bobare	Izvorište Kalošević	750
		Drinčići		282
		Blaževci		
2.	Dobropolje-Mekiš	Dobropolje	Kraljevac	818
		Mekiš	Bukovac	369
3.	Dž.Planje	Dž.Planje	Barica	1 320
4.	Jablanica	Jablanica	Bijele vode	1 130
		Čaglići	Selo voda	428
		Ripna	-	124
5.	Kalošević	Kalošević	Izvorište Kalošević	1 049
		Putešić	Izvorište Putešić	193
6.	Karadaglije	Karadaglije	Izvorište Lipe	746
		Koprivci		470
7.	Ljetinić	Ljetinić	Izvorište Ljetinić	875
8.	Medakovo	Medakovo		1 083
9.	Mrkotić	Mrkotić	Izvorište Kalošević	1 457
10.	Novi Miljanovci	Novi Miljanovci	Izvorište Gobelja	1 988
11.	Novo Selo	Novo Selo	Izvorište Ljetinić	1 165
12.	O.Planje	O.Planje	Kapetanovac	1 050
13.	Piljužići	Piljužići		1 785
14.	Raduša	Raduša	Vodovod Bukovac	2 597
15.	Raduša		Vodovod Jazbine	
16.	Rosulje	Rosulje	Izvorište Ljetinić	849
17.	Šije	Šije	Ponikva	2 800
18.	Tešanj	Tešanj		6 534
		Tugovići		96
19.	Tešanjka	Tešanjka	Vlastito izvorište	868
		Lepenica	Izvorište Kraševo	1 293
20.	Trepče	Trepče		2 379
UKUPNO				27 796

Izvor: (20.)

Posmatrano u cjelini, prema raspoloživim podacima može se zaključiti da je na području općine vodom iz općinskog vodovoda i lokalnih vodovoda snabdjeveno 78% stanovništva. Među lokalnim vodovodima po broju potrošača izdvajaju se vodovodi Kalošević-Mrkotić-Bobare-Drinčići, Ljetinić, Šije i Raduša. Kao sredine sa izraženom potrebom za rješavanje problema vodosnabdijevanja izdvajaju se Trepče, Medakovo i Dobropolje.

Trenutno su u toku aktivnosti na izgradnji vodovoda "Pousorje" koji bi trebao obuhvatiti područje dvije mjesne zajednice - Miljanovci i Piljužići.

Na području općine egzistiraju dva kanalizaciona sistema za prihvat otpadnih voda iz domaćinstava: kanalizacioni sistem u Tešnju i kanalizacioni sistem u Jelahu. Pored ovih postoji i kanalizacioni sistem za prihvat otpadnih voda industrijske zone u Bukvi koji prihvata

i dijelom otpadne vode iz domaćinstva, kao i sistem za prihvat otpadnih voda industrijske zone u Jelahu. Ovim kanalizacionim sistemima upravlja KP „Rad“ Tešanj. Tabelarno su predstavljeni podaci o dužini kolektora i broju korisnika u Tešnju i Jelahu.

Tabela 16. Podaci o dužini kolektora i broju korisnika u Tešnju i Jelahu

	Kanalizacioni sistem Tešanj	Kanalizacioni sistem Jelah
Dužina sistema	10.100 m + 3.000m izrađenih nakon rata (procjena)	11.200 m
Registrovani korisnici	1.251	831
Broj domaćinstava	1.031	729
Ostali korisnici	220	102

Izvor: (20.)

Iz ove tabele je vidljivo da svega 15% domaćinstava na području Općine ima riješen problem otpadnih voda. Postojeća kanalizaciona mreža je izgrađena u periodu 1971.-1978. godine. Komunalno preduzeće upravlja kanalizacionom mrežom dužine 10 100 m. Kolektorskom kanalizacijom raspolaže i vrši održavanje JKP „Rad“. Ukupno je registriran 1251 korisnik kanalizacione mreže, od čega 1031 korisnik domaćinstva, a 220 su ostali korisnici.

Kanalizacioni sistem u Jelahu je izgrađen u periodu 1989.-1991. Godine. Njime upravlja MZ Jelah i trenutno je u toku procedura prijenosa na upravljanje JKP „Rad“. Ukupna dužina kanalizacione mreže, prema katastru podzemnih instalacija, je 11 200 metara. Ukupno je registriran 831 korisnik kanalizacione mreže, od čega 729 korisnika su domaćinstva, a 102 su ostali korisnici.

Prikupljanje otpada na području općine Tešanj vrši Komunalno preduzeće „Rad“ Tešanj. Uslugama odvoza otpada od strane komunalnog preduzeća je obuhvaćeno oko 60% stanovnika Općine. Prikupljanje i transport komunalnog otpada na teritoriji općine Tešanj vrši JKP „Rad“ Tešanj, osim prikupljanja u naseljenom mjestu Šije gdje ove poslove obavlja KP „Vis“ Matuzići- Doboj-Jug. (**20**.)

Tabela 17. Prikaz načina prikupljanja otpada po mjesnim zajednicama

Odvoz smeća u kantama 110 l	Odvoz smeća u PVC vrećama	Nepokriveno područje
Tešanj, Jelah, Tešanjka, Potočani, Raduša, Mekiš, Dobropolje, Lepenica Polje, Žabljak (dio naselja), Ljetinić (dio uz magistralu), Bukva, Vukovo, Rosulje, Medakovo	Kraševo, Lepenica, (Bedaci, Kurtići), Ljetinić, Mrkotić, Planje, Kološević, Miljanovci Novi, Miljanovci, Bobare i Piljužići, Karadaglije	Medakovo - dio, Trepče, Novo Selo, Orašje Planje, Dobropolje dio iznad vodovoda
2 x sedmično za Tešanj i Jelah, a za sva ostala naselja 1 x sedmično	2 x mjesečno	

Izvor: (20.)

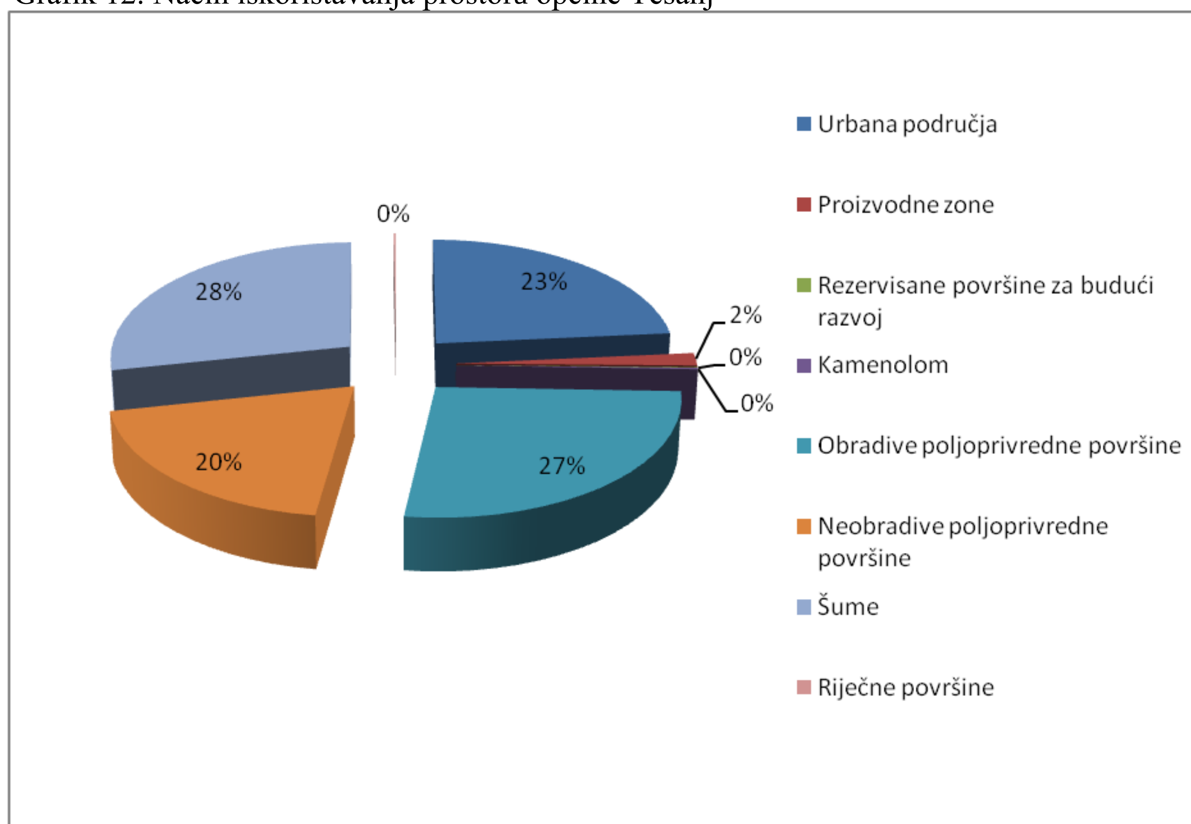
6. PROSTORNA STRUKTURA OPĆINE TEŠANJ

Prostor predstavlja izuzetno složenu kategoriju kojoj treba pristupiti sa najvećom pažnjom. Karakteriše ga anizotropnost i u sebi sadržava potpuno različite komponente (prirodna, društvena, tehnička). Promjene u jednoj komponenti povlače promjene u ostalim komponentama. Uzajamnost i interakcija su osnovna obilježja prostora i njegovih komponenti. (**30**.)

Pod prostornom strukturom, prema većini autora, podrazumjeva se prostorni raspored i prostorno različite koncentracije i kombinacije gradskih djelatnosti i različiti načini korištenja zemljišta. Grad posjeduje nekoliko različitih zona iskorištavanja. To su: stambene, industrijske, poslovne, rekreacijske zone te zone neizgrađenog zemljišta. (**17.**)

U narednoj tabeli, prostornim planom općine Tešanj 2007.-2015. godine, koji obuhvata 161.82 km^2 površine, numerički je predstavljen plan iskorištavanja površina ove općine.

Grafik 12. Način iskorištavanja prostora općine Tešanj

Izvor: (28.)

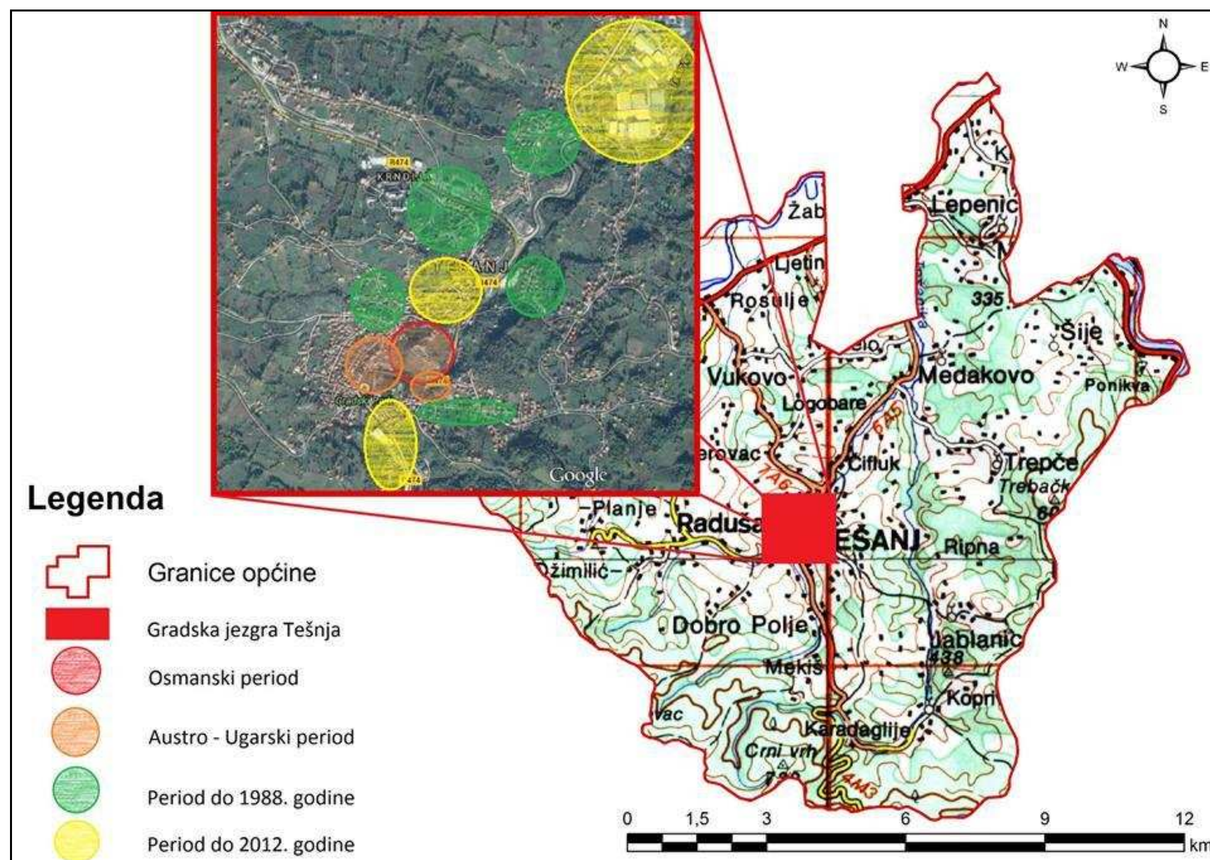
6.1. Prostorni razvoj grada

U prostornom razvoju Tešnja vrlo značajno mjesto ima Gradina - utvrda koja dominira okolicom. Utvrda na ovom mjestu postojala je, kako su pokazala arheološka iskopavanja, još u prahistorijskom periodu. Pretpostavlja se da su tešanjsku Gradinu izgradili Iliri prije uspostave rimske vlasti na ovim prostorima, a služila im je kao fortifikacijski objekat. Uspostavom rimske vlasti u prostoru današnjeg grada Tešnja vršena je adaptacija stare Gradine o čemu svjedoče arheološke iskopine krovne opeke, željeznog oruđa i oružja pronađenog na ovom lokalitetu. U V i VI vijeku se formira župa Usora a grad (Tvrđava ili Gradina) Tešanj postaje sjedištem te župe. Kada se u XVII. stoljeću intenzivno počinje razvijati tešanjska Čaršija, sazidana je i Sahat-kula, visine 18,5 metara.

Još je 1557. godine otvorena osnovna i srednja škola, han, trideset i dva dućana, mlinovi i čifluci. Godine 1867. u tešanjskom kadiluku je postojalo 16 mekteba. Pravoslavna škola u Tešnju osnovana je 1833. godine. Prije toga (1761) postojala je Hadži-Muhamedova muallimhana (učiteljska škola). Grad Tešanj imao je 1851. godine oko 9.000 stanovnika, a tu brojku ni do danas nije ponovno dostigao. U Tešnju je bila razvijena trgovina, postojala je carinarnica, esnafi, kovnica, državna blagajna, hanovi, vodovod itd. (**10.**)

Naredni grafički prikaz pokazuje prostorno širenje gradske jezgre Tešnja od Osmanskog perioda do 2012. godine.

Karta 10. Prostorni razvoj Tešnja

Izvor: (Samra Softić.)

Tešanj u Austrijske ruke pada 4. septembra 1878. godine. Tada je već bio skršen otpor okupaciji Bosne i situacija je išla ka smirivanju. Na ovim prostorima počinje gradnja. Grade se putevi, zgrade za javni život (zgrada današnje općine), otvaraju se škole, apoteke i bolnice. Tešanj dobiva svoj prvi hotel. Austro-ugarska u Tešnju zatiče i tri medrese. (**6.**)

Tešanj doživljava nagli privredni razvoj. Otvoreno je nekoliko banaka i one kreditiraju zanatstvo i trgovinu. Tako se nastavlja tradicija bankarstva započeta još 1630. godine. Razvoj bankarstva u Tešnju utječe na razvoj bankarstva u cijeloj Bosni i Hercegovini. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije se uspostavlja motorna, drvna i tekstilna industrija Pojačava se urbanizacija prostora, odnosno područja. (**6.**)

6.2. Funkcionalno-prostorna struktura

Funkcionalno-prostorna struktura općine Tešanj je vrlo složena i rezultat je nekoliko funkcija u gradu koje se na različite načine koriste gradskim prostorom. Općina Tešanj posjeduje nekoliko različitih zona iskorištavanja zemljišta kao što su stambene zone, industrijske, poslovne, rekreacijske i zone neizgrađenog zemljišta. (**17.**)

6.2.1. Poslovne zone i poslovni centri u gradu

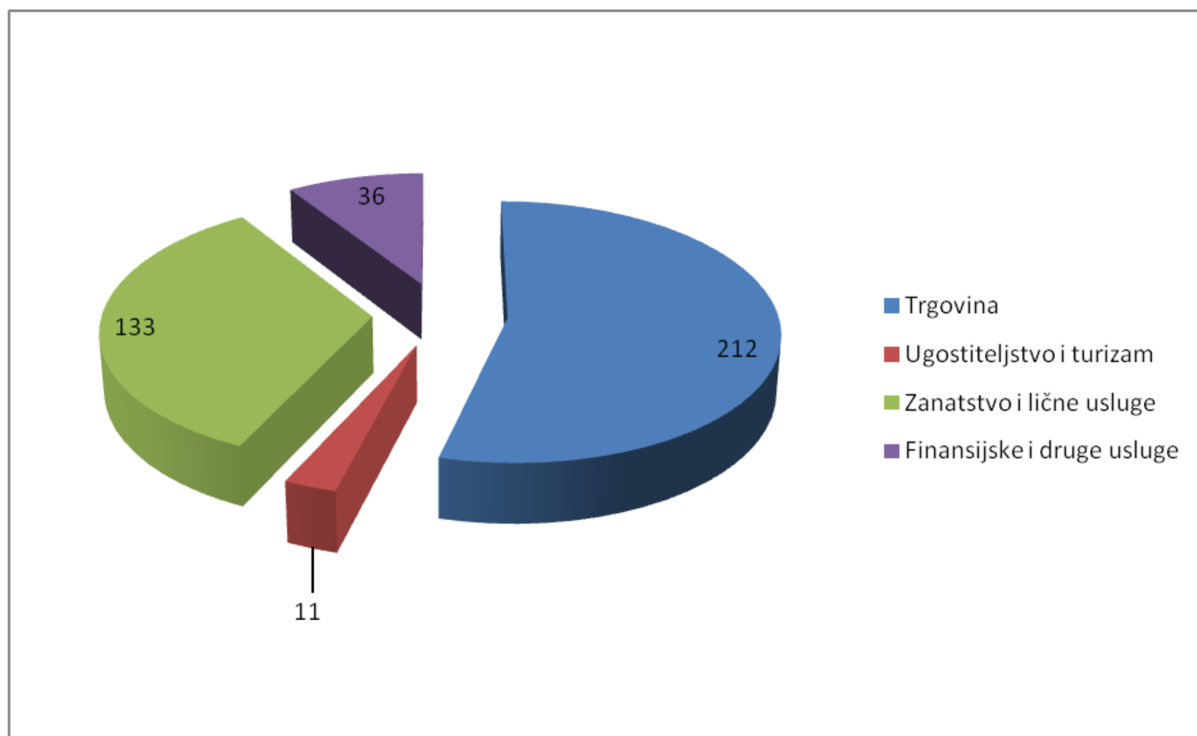
Za poslovne zone u gradu su karakteristične relativno male površine i intenzivno korištenje zemljišta. Sadržaji poslovnih zona su uglavnom trgovina na malo, trgovina na veliko, banke, osiguranja, lične i profesionalne usluge, uprava, ugostiteljstvo, profesionalne usluge i upravni poslovi, zabava i raznoda. **(17.)**

CBD grada Tešnja je centar za maloprodaju, mjesto uslužnih djelatnosti, zanatskih radnji, gdje su smještene poslovne kancelarije i finansijske institucije.

Dobar dio zaposlenih radi u okviru tercijarnog sektora: općinska administracija, prosvjetni radnici, medicinsko osoblje, zaposleni u policijskoj upravi, kantonalnim zavodima i sl. koji su locirani upravo u središnjem dijelu gradu.

Poštanske i telekomunikacijske usluge su na dobrom nivou, a školstvo i zdravstvo je zadnjih godina značajno unaprijeđeno. Najintenzivnije poslovanje u gradu se odvija u njegovom središnjem dijelu tzv. Čaršiji. Tu su smješteni objekti trgovine na malo, zanatske radnje i različiti drugi ugostiteljski objekti.

Grafik 13. Registrovani poslovni centri na prostoru općine Tešanj

Izvor: (28.)

U periodu do 1992. godine djelatnost trgovine na području općine Tešanj obavljali su DC Tešanj , Vemal Tešanj i Zemljoradnička zadruga Jelah, te oko 50 trgovačkih preduzeća, i oko 250 trgovačkih radnji. Danas na području općine ima registrovanih oko 100 privatnih preduzeća i oko 172 samostalne trgovinske radnje. U oblasti trgovine danas je zaposleno oko 1500 stanovnika općine Tešanj, i trgovinska djelatnost ostvaruje 29,08 % učešća u ukupnom udjelu preduzeća. Od većih trgovačkih centara na općini su zastupljeni „Konzum", „Tuš", „Škafa", „Mukiprom".

Tabela 18. Broj zaposlenih u trgovačkim centrima

Trgovački centar	Broj radnika
Konzum	27
Tuš	12
Škafa	10
Muki	30

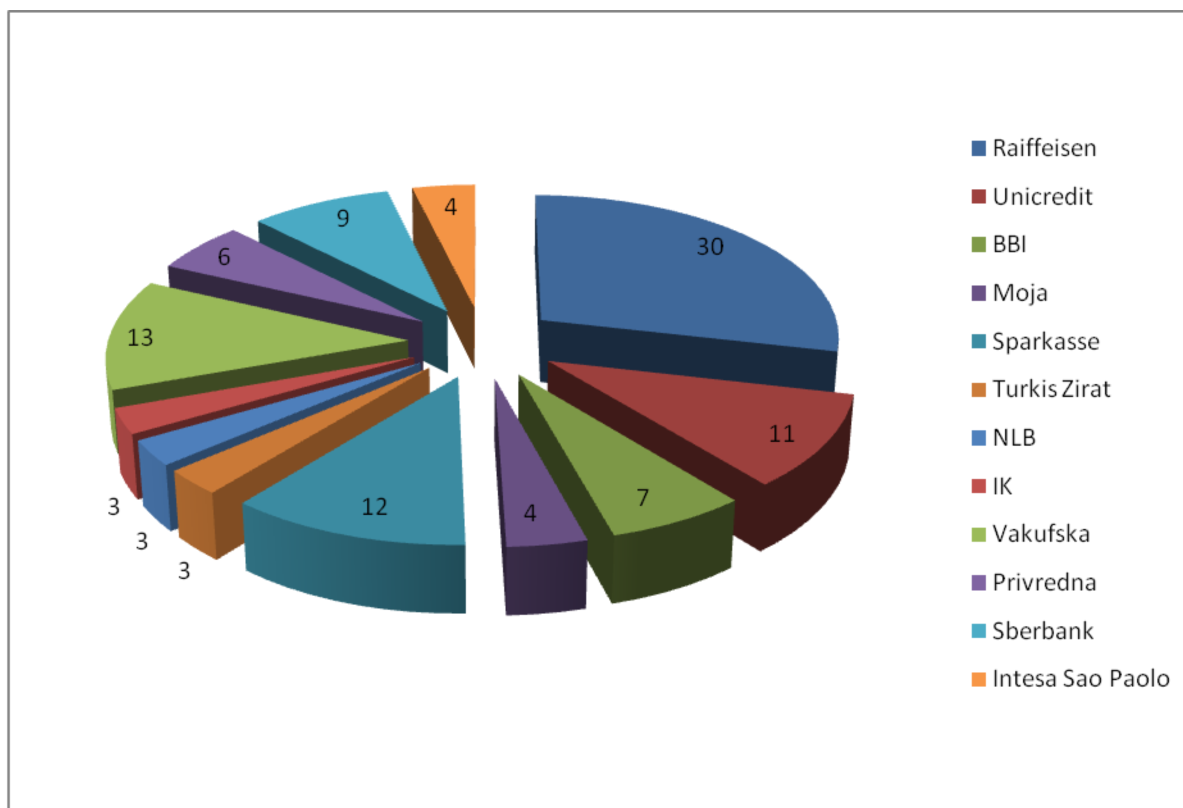
Izvor: (Anketa, 2013.)

Ugostiteljstvo na području Općine nema većeg značaja. U ugostiteljstvu je zaposleno oko 0,1% stanovništva, koji ostvaruje oko 1,51 % prihoda. Na području općine Tešanj postoji registrovan 96 ugostiteljski objekat. Te objekte uglavnom čine restorani, kafane, slastičarne.

Danas na području općine djeluje 12 banaka. Od toga neke od banaka imaju po jedan ili dva isturena šaltera u naseljenim mjestima Jelah i Kraševo. Banke koje djeluju na području općine Tešanj su: Raiffeisen banka, Unicredit banka, BBI banka, Moja banka, Sparkasse banka, Turkis Zirat banka, NLB banka, IK Banka, Vakufska banka, Privredna banka, Sberbanka,

Intesa San Paolo banka. Većina banaka smještena je u samom središtu grada, u glavnoj gradskoj ulici.

Grafik 14. Broj zaposlenih radnika u bankarstvu općine Tešanj

Izvor: (28.)

Na prostoru općine Tešanj postoje jasno definisane poslovne zone. Pored gradskog središta najintenzivnije lociranje poslovnih centara na prostoru Općine je duž saobraćajnica M-4 i R-474, te nizvodno rijekom Tešanjkom. Centar privrednog razvoja na općini Tešanj su Tešanj, Jelah i Tešanjka. Općina Tešanj, kako bi stvorila prihvatljivije uslove osnivanja biznisa u Tešnju, donijela je odluke o izgradnji privrednih zona, a te zone su: Poslovna zona Ciglana, poslovna zona Glinište, poslovna zona Ekonomija i poslovna zona Vila. (**28.**)

6.2.2. Lokacija industrije u gradu

Poput poslovnih djelatnosti i industrija u gradu zauzima male površine, iako na nju otpada veliki udio zaposlenih stanovnika. Lokacija industrije u gradu, prvenstveno je zavisna od lokacijskih zahtjeva pojedinih industrijskih grana, kao i od karakteristika pojedinih lokacija u gradu. Na teritoriji općine Tešanj se izdvajaju dvije izgrađene proizvodne zone i to:

- industrijska zona Bukva, površine 38,5 ha i
- industrijska zona Jelah, površine 21 ha.

Tabela 19. Industrijske zone u gradu

Industrijska zona	Površina
Bukva	45,33 ha
Jelah	76 ha

Izvor: (27.)

Uzimajući u obzir veličinu ovih industrijskih zona, možemo zaključiti da industrijska zona Bukve pripada malim industrijskim zonama do 50 ha, a industrijska zona Jelaha pripada srednjim industrijskim zonama koje zahvataju površinu od 50 do 100 ha.

S obzirom na strukturu industrije ove zone pripadaju industrijsko-uslužnim. S obzirom na lokaciju, ove industrijske zone se ubrajaju u prigradske.

Industrijske zone prate pružanje glavnih saobraćajnica M-4, M-17 i R-474, koje idu teritorijem Općine. U njima su smještena najveća i najznačajnija industrijska preduzeća Općine.

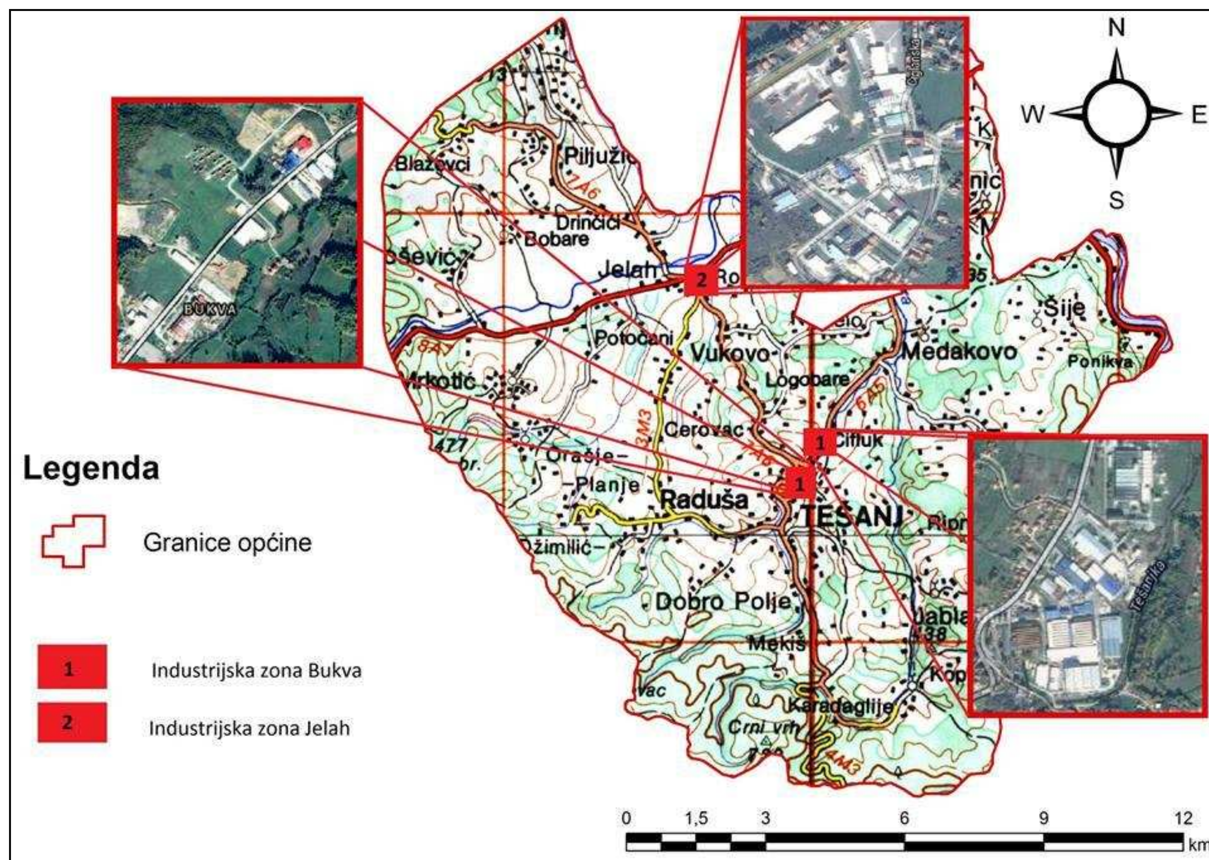
Industrijska zona Bukva je smještena u okviru poslovne zone „Villa“. Ovu zonu čine privredne djelatnosti metalne industrije, elektro industrije, drvne, tekstilne kao i industrije građevinskog materijala. Površina Poslovne zone Villa“ iznosi 45,33 ha i orijentisana je u pravcu jugozapad-sjeveroistok. Locirana je sjeverno od naselja Tešanj, odnosno nizvodno uz rijeku Tešanjku. Udaljenost ove zone od zone stanovanja je uglavnom prihvatljiva. Analizom postojećeg građevinskog fonda utvrđeno je da na obuhvatnom području Regulacionog plana „Poslovna zona Villa“ ima izgrađeno 32677,22 m^2 bruto razvijene građevinske površine.

Na najatraktivnijem lokalitetu za vršenje privrednih djelatnosti u predmetnom prostoru, uz Magistralni put M-4 Jelah – Tešanjka, egzistiraju, između ostalih, objekti namjenjeni za privredne djelatnosti. Od privrednih grana, u objektima su zastupljene proizvodne djelatnosti, skladištenje različitih vrsta roba kao i tercijarne djelatnosti, uglavnom trgovina lokalnog i regionalnog karaktera i ugostiteljstvo.

Prema valorizacionoj osnovi, na predmetnom prostoru, nalazi se ukupno 18 objekata namjenjenih privrednim djelatnostima, od toga 5 poslovno-proizvodnih, 6 poslovnih, 4 pomoćna objekta u funkciji poslovanja – nadstrešnice i 3 stambeno-poslovna objekta. Ukupna bruto površina prostora namijenjenog za vršenje privrednih djelatnosti iznosi 10.126 m^2. Na predmetnom prostoru radi oko 132 zaposlenika, a gustina zaposlenosti, na cijelokupnom prostoru, iznosi oko 2 zap./ha. Neto gustina zaposlenosti, uzimajući u obzir samo izgađeni prostor u zonama u kojima se nalaze objekti namijenjeni privrednim djelatnostima (oko 3,14 ha), iznosi oko 42 zap./ha

Na Karti 11. je prikazana lokacija izgrađenih poslovnih zona u okviru kojih je skoncentrisana glavina industrije općine Tešanj. (**32.**)

Karta 11. Plan industrijskih zona u gradu

Izvor: Samra Softić

Na prostoru Jelaha postoji još i poslovna zona „Ciglana“. Nalazi se na 3,5 hektara, od kojih je 1,7 ha nepokriveno proizvodnim pogonima. Na ovom prostoru rade 22 firme sa oko 700 zaposlenih. (**27.**)

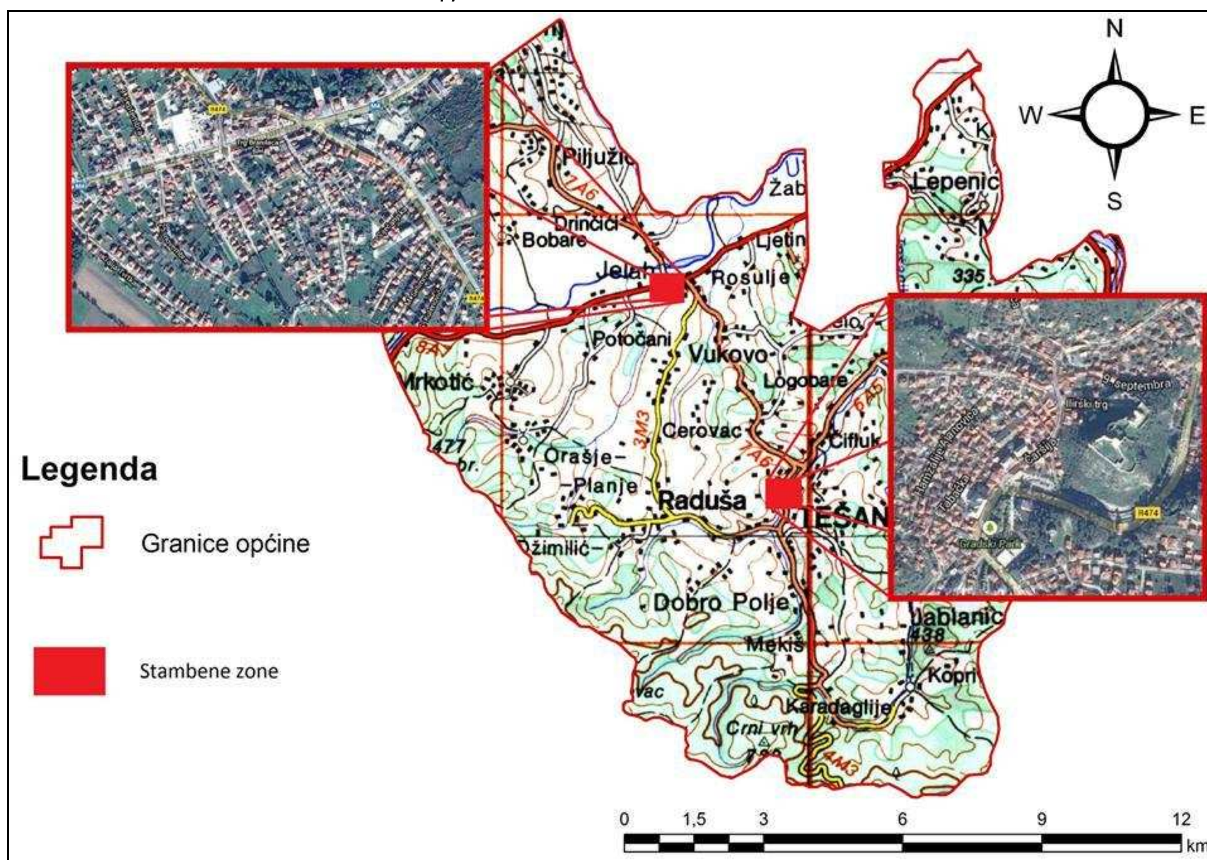
6.2.3. Stambene zone grada

U sastavne dijelove urbanog modela grada, odnosno njegovu strukturu, ubrajamo aktere tj. stanovnike koji na osnovu određenih potreba i interesa zasnovanih na određenom sistemu vrijednosti, preduzimaju određene aktivnosti što se fizički manifestuje u prostoru, odnosno u fizičkoj strukturi grada. (**17**.)

Stambene zone svakog grada, zahvataju najveće površine zemljišta. Gradske zone , u pogledu prostornog razmještaja, nisu izolovane površine već su razmještene po cijelom gradu čime se miješaju sa drugim načinima iskorištavanja zemljišta. Stambene zone su smještene na cijeloj površini općine Tešanj. Oko središnjeg dijela grada smješteni su veći objekti, ali njihova funkcija nije samo za stanovanje jer su prizemne etaže namijenjene za poslovne funkcije. Prema preliminarnim podacima popisa stanovništva koji je izvršen 2013. godine, na prostoru

Općine je registrirano 17.416 stambenih objekata, te je oko 1.095.603 m^2 općinskog zemljišta pod zgradama, a oko 54 797 m^2 je prekriveno ulicama.

Karta 12. Plan stambenih zona u gradu

Izvor: Samra Softić

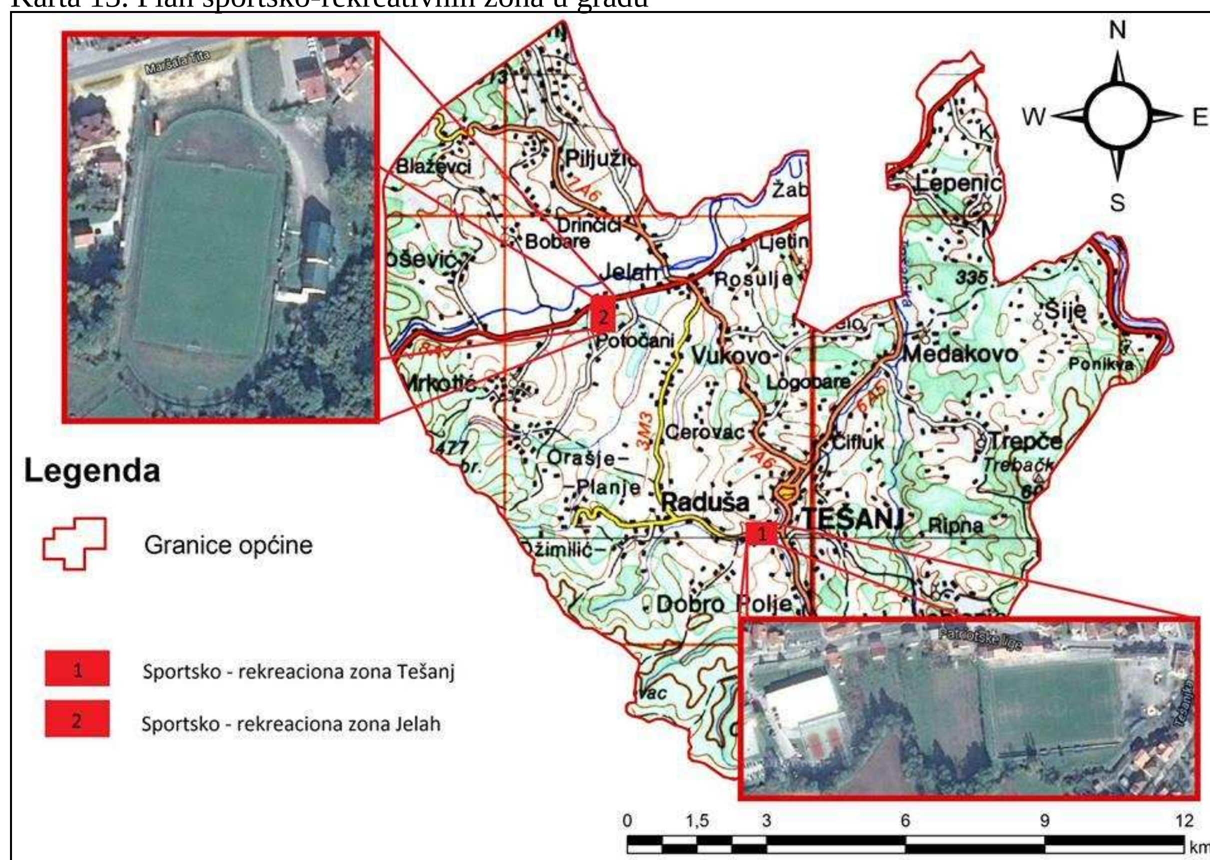
Udaljavanjem od centra, stambena funkcija raste, tako da su na rubnim zonama uglavnom zastupljene stambene zone u najvećem obimu. Zbog prisustva poslovnih djelatnosti stambene zone su svedene na minimum. Stanovi su izgrađeni u višim spratovima, dok su niži pretežno namjenjeni za obavljanje poslovnih djelatnosti, zbog čega središnja zona predstavlja spoj stambene funkcije sa ostalim gradskim funkcijama.

6.2.4. Sportsko rekreativne zone

Sportsko-rekreativne zone zauzimaju veliku površinu u odnosu na ostale zone, prostorno su određene mada nije poznata površina koju zauzimaju.

Otvorene sportske terene čini 5 stadiona za veliki nogomet (površine po stadionu od 7.000 do 8.000 m^2, ukupno 35.000 do 40.000 m^2), 12 poligona za mali nogomet po lokalnim sredinama (površine oko 11.907 m^2), 8 otvorenih sportskih poligona uz osam osnovnih škola (površine 11.907 m2), te privatna otvorena kupališta na pojedinim lokalitetima. Tu su i dva terena za tenis sa tartan-podlogom. Nogometne stadione održavaju i njima upravljaju sportski klubovi sa sjedištima u Tešnju i Mekišu (TOŠK), Jelahu (Borac), Tešanjci (Pobjeda) i Šijama (Napredak). (**20.**)

Karta 13. Plan sportsko-rekreativnih zona u gradu

Izvor: Samra Softić

Zatvoreni sportsko-rekreativni objekti na prostoru općine su:

-Sportska dvorana O.Š. "Huso Hodžić" Tešanj (površine 777 m^2),
-Sportska sala u O.Š. "1. mart" Jelah (površine 288 m^2),
-Sportska sala u O.Š. "Kulin ban" Tešanjka (površine 510 m^2),
-Sportska sala u O.Š. "Rešad Kadić" Krndija (površine 317 m^2),
-Sportska sala u O.Š. "9. septembar" Medakovo (površine 288 m^2).
-Sportska dvorana Tešanj (površine 1.650 m2) u okviru JU "Sportsko-rekreativni centar" sa ukupnom površinom 3.320 m^2.

Na području općine Tešanj postoji 26 udruženja sa sportskim predznakom. Kao krovna organizacija pojavljuje se udruženje Sportski savez općine Tešanj u koje je uključeno 19 udruženja, sa tendencijom uključivanja i ostalih. U ova udruženja uključen je 1.761 član različitih dobnih skupina.

Odlukom Općinskog vijeća iz 2006. godine osnovana je Javna ustanova Sportsko-rekreativni centar, kojoj je na upravljanje predat objekat novoizgrađene Sportske dvorane, tako da postoji ustanova koja radi na pripremi i stvaranju uslova za rad sportskih klubova. (**20.**)

6.2.5. Promet u gradu

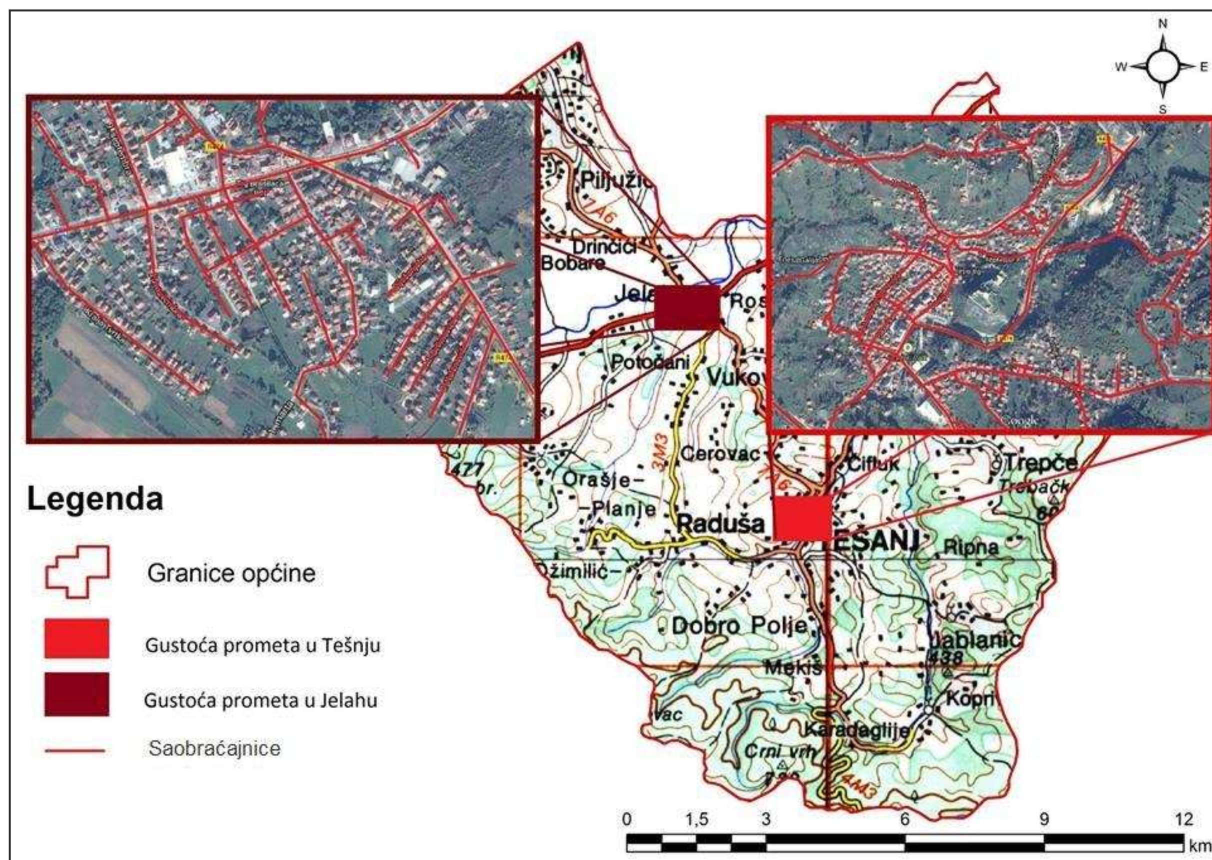
Jedan od glavnih faktora koji utiču na prostorno širenje i prostornu strukturu grada jeste promet. Mogućnost prostorne pokretljivosti ljudi i dobara, odražava se na način urbane izgradnje i prostorni razmještaj gradskih djelatnosti. Po svojoj funkciji može se podijeliti na tekući promet i promet u mirovanju. Tekući promet podrazumjeva kretanje vozila izgrađenim putnim komunikacijama, dok promet u mirovanju podrazumjeva stanje mirovanja vozila u gradu na određenim mjestima (parkirališta). (**30**.)

Prvi zapisnik o gradnji cesta na ovim prostorima pominje se još u rimsko doba. Veoma rano se pojavljuju karavanski putevi kojim je prevožena roba najbližim pravcem iz Trsta do Žepča za Travnik i Sarajevo i dalje na istok. Tešanj je bio mjesto gdje su se karavani zadržavali radi odmora i isporuke robe. (**1.**)

Značajna saobraćajnica koja je izgrađena za vrijeme turske vladavine je kolski put Novi Šeher-Tešanj 1864. godine. (**1.**)

Sa asfaltiranjem ulica u gradu otpočelo se 1960. godine. Zatim, se pristupilo izgradnji savremenog asfaltnog puta Doboj-Teslić, Jelah-Tešanj, a u 1974./75. i modernizaciji puta Tešanj-Tešanjka. (**1.**)

Karta 14. Plan prometa u općini Tešanj

Izvor: Samra Softić

Do 1992. godine na području Općine asfaltirano je samo 32 km lokalne putne mreže koja je skoro u potpunosti obnovljena novim asfaltnim slojem zbog nemogućnosti održavanja, raznih oštećenja i pojava klizišta.

Danas, postojeću mrežu puteva na teritoriji općine Tešanj čine magistralni, regionalni, lokalni i nekategorisani putevi. Putna mreža općine obuhvata magistralne putne pravce M-4 i M-17 u ukupnoj dužini od 31 km asfaltiranog puta (dionice: Kološević-Karuše i Mravići-Šije); regionalni putni pravac RP-474 Prnjavor-Novi Šeher (dionica: Križ-Jelah-Tešanj-Kiseljak-Kahvica) u dužini od 29 km, od toga 23 km asfaltnog i 6 km makadamskog puta; te oko 140 km lokalnih i 130 km nekategorisanih puteva. (**20.**)

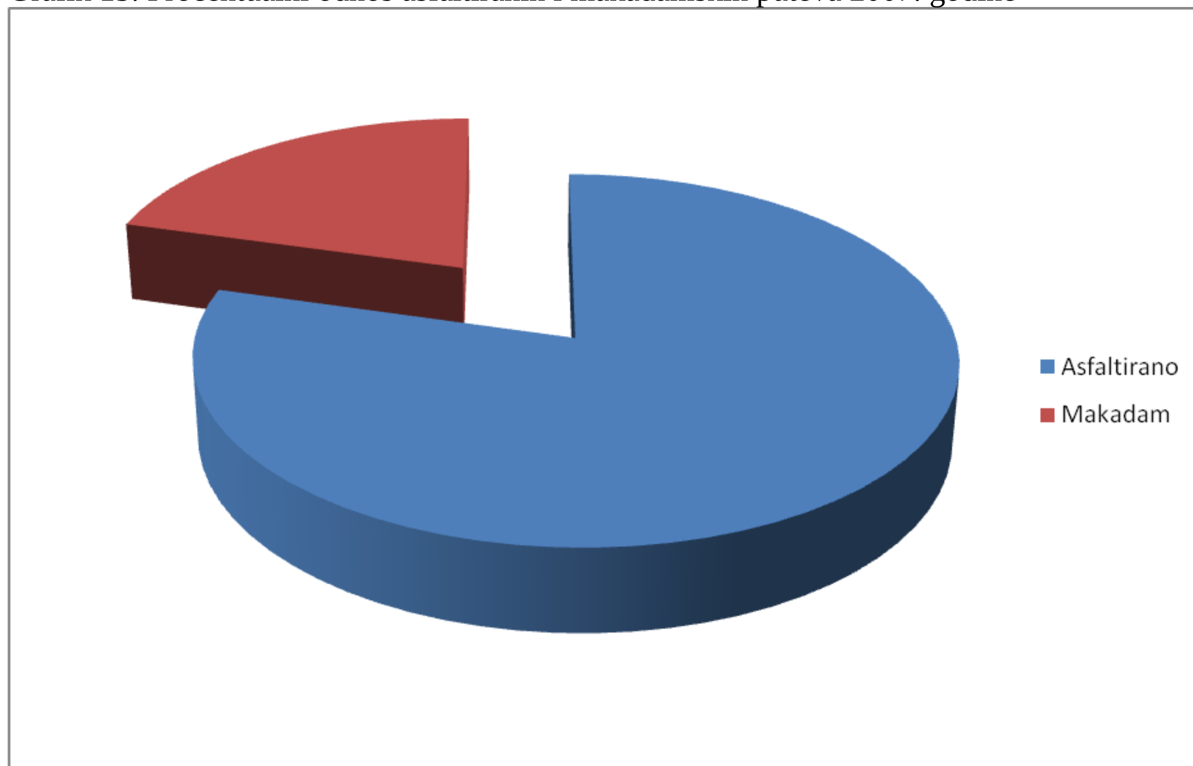
Tabela 19. Saobraćajna infrastruktura u općini Tešanj, 2010. god.

Općina Tešanj	Željezničke pruge	Magistralni putevi	Regionalni putevi	Lokalni putevi	Nekategorisani putevi	Nekategorisani putevi
	0	31	29	140	130	130

Izvor: (20.)

Na teritoriji Općine najveća je deficitarnost u putnoj mreži u pogledu lokalnih puteva. Lokalnih puteva u općini Tešanj ima 19 registrovanih. Taj mali obim je u stanju slabog općeg kvaliteta. To se naročito odnosi na puteve ka naseljima na većim visinama. Najznačajnija saobraćajnica koja je planirana u budućnosti jeste izgradnja dijela autoputa na koridoru Vc, koja je planirana za izgradnju u neposrednoj blizini samog grada.

Grafik 15. Procentualni odnos asfaltiranih i makadamskih puteva 2007. godine

Izvor: (27.)

Putnički promet se odvija u samom gradu i povezuje Tešanj sa susjednim mjestima. Promet se odvija autobusima i taksi prevozom sa jednim taksi stajalištem. Javni saobraćaj na mreži cesta u općini Tešanj ima gradsku autobusnu stanicu u centru grada i dobro označena i izvedena autobusna stajališta na regionalnim i lokalnim cestama.

Autobusni terminal u gradu je na dobro lociranom mjestu, na samom ulasku u grad Tešanj. Na području općine Tešanj djeluju prevoznici „Nertours“, „Kantić“, „Abuss line“, „Jelah bus“ i „Zettours“. Autobuska stanica u Tešnju privatizovana je, i od 2011. godine u vlasništvu je Centrotransa. Centrotrans ne vrši prevoz putnika i ne obavlja saobraćaj na području općine Tešanj, već samo je u vlasništvu nekretnina i zemljišta i pruža usluge ostalim autoprevoznicima sa područja općine Tešanj.

Tabela 20. Prevoznici na prostoru općine Tešanj i broj zaposlenih

Broj	Prevoznik	Broj zaposlenih
1.	Nertours	12
2.	Kantić	92
3.	Jelah bus	10
4.	Zettours	10

Izvor: (Anketa, 2013.)

Tešanj nema gradskog prevoza. Teretni promet uglavnom služi u svrhe prevoza drveta i građevinskog materijala. U Općini postoje tri preduzeća koja se bave izgradnjom i odžavanjem puteva. To su: „HS“ putevi, JKP „Rad“ Tešanj i „Autoprevoz“ Tešanj-putnički saobraćaj.

Na prostoru općine Tešanj postoji glavna poštanska jedinica, koja se nalazi u središtu grada Tešnja i dvije njene ispostave, koje se nalaze u naseljenim mjestima Tešanjka i Jelah. Pošta u općini Tešanj zapošljava ukupno 27 radnika, od toga 13 poštara.

S obzirom na smjerove kretanja, promet se dijeli na ulazni i izlazni promet. Ulazni promet je zastupljen radnim danima, naročito u periodu dolaska radnika na posao i učenika u škole, dok se najmanje odvija tokom vikenda. Izlazni promet je prisutan u jutarnjim i poslijepodnevnim satima, kada odlazi stanovništvo koje radi u drugim gradovima i učenici i studenti koji se školuju u drugim gradovima.

6.3. **Populacijsko-demografska struktrura u gradu**

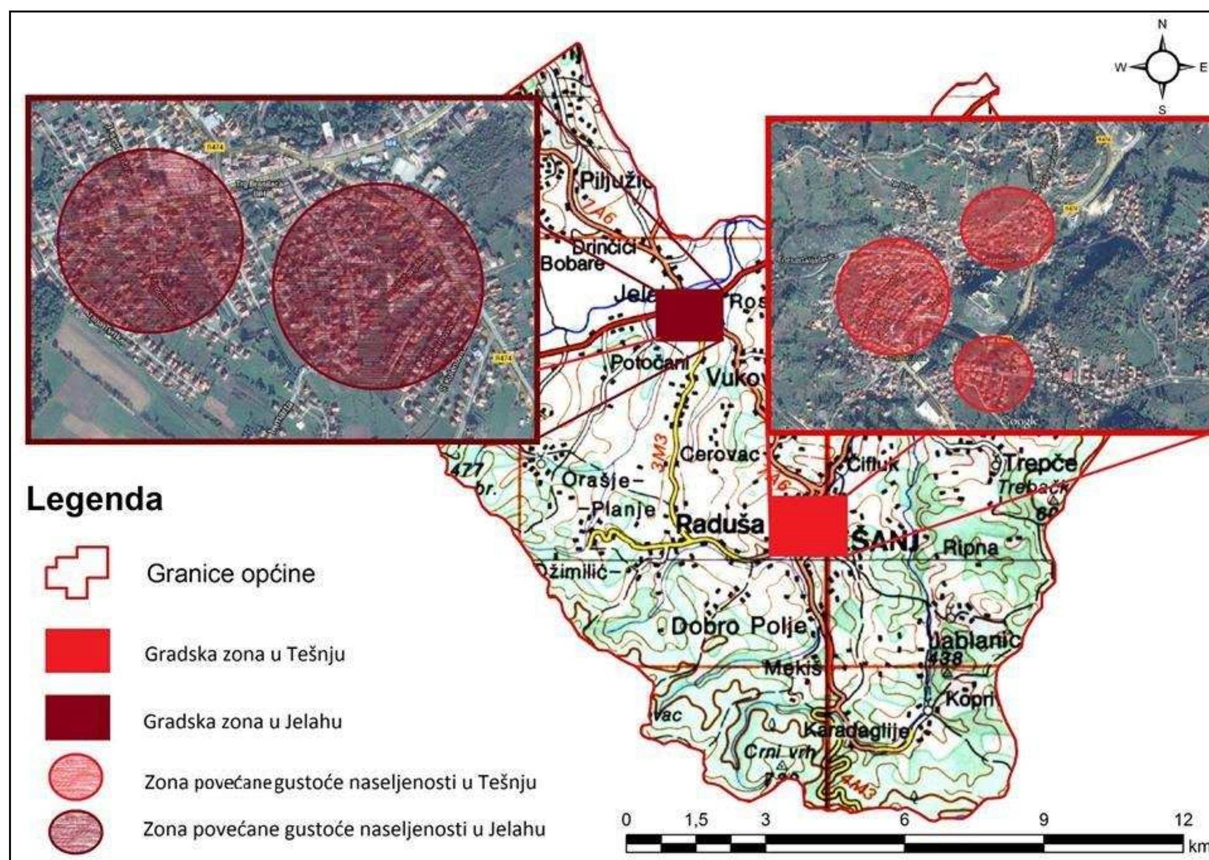
6.3.1. .Gustoća stanovništva u gradu

Gustoća stanovništva u gradu zavisi od tipa grada, tipa stambenih jedinica i niz drugih faktora koji se uzimaju u obzir.

Prostorni razmještaj stanovništva na području grada Tešanj je neravnomjeran. Obrazac gustoće naseljenosti centralnog dijela grada pokazuje stambeno zauzimanje parcela s velikom gustoćom naseljenosti. Gustoća stanovanja opada s povećanjem udaljenosti od gradskog centra. Na jednoj strani je gusto naseljeni središnji dio grada u kojem prosječna gustoća naseljenosti doseže vrijednost i do 1500 st/km^2, a na drugoj strani je rijetko naseljeni brdski prostor gdje se gustoća naseljenosti kreće oko 10 st/km^2. Presudan faktor koji je uticao na

neravnomjeran razmještaj stanovništva je reljef. Gustina naseljenosti grada Tešnja, prema podacima popisa stanovništva 1991. godinu je iznosila 1140 st/km^2. Prosječnu gustoću grada treba uzeti sa rezervom jer svi djelovi grada nisu podjednako naseljeni što je posljedica gustoće i veličine stambenih objekata. Prostori na području grada s najvećom gustoćom naseljenosti su uže jezgro Čaršije, Krndija i Simetrale.

Karta 15. Zone povećane gustoće naseljenosti

Izvor: Samra Softić

6.3.2.Unutar-gradska preseljavanja stanovništva

Uzimajući u obzir da općina Tešanj zauzima relativno malo površinu, ne možemo govoriti o značajnijim unutar-gradskim preseljavanjima.

Zanimljivo je kretanje broja stanovnika u općinskom centru i ostalim naseljima. Za ovu Općinu je karakterističan uravnotežen odnos stanovništva centra i ostalog vangradskog područja (interval od oko 11% do 12.4% kroz popisne periode od 1948. godine). Nešto veći odnos, oko 19%, zabilježen je 1999. godine što se može smatrati još uvijek nesređenom društveno – političkom situacijom na teritoriji Općine. Nekoliko godina kasnije ponovo se stabilizuje. (**10.**)

Tabela 21. Udio gradskog stanovništva u ukupnom stanovništvu Općine

	1981.	**1991.**	**1992.**	**2007.**
Stanovništvo na području Općine	43692	48480	50176	47752
Stanovništvo na području Grada	5253	5621	9540	6534
Udio gradskog stanovništva u ukupnom broju stanovnika	12,02%	11,59%	19,01%	13,68%

Izvor: (10.)

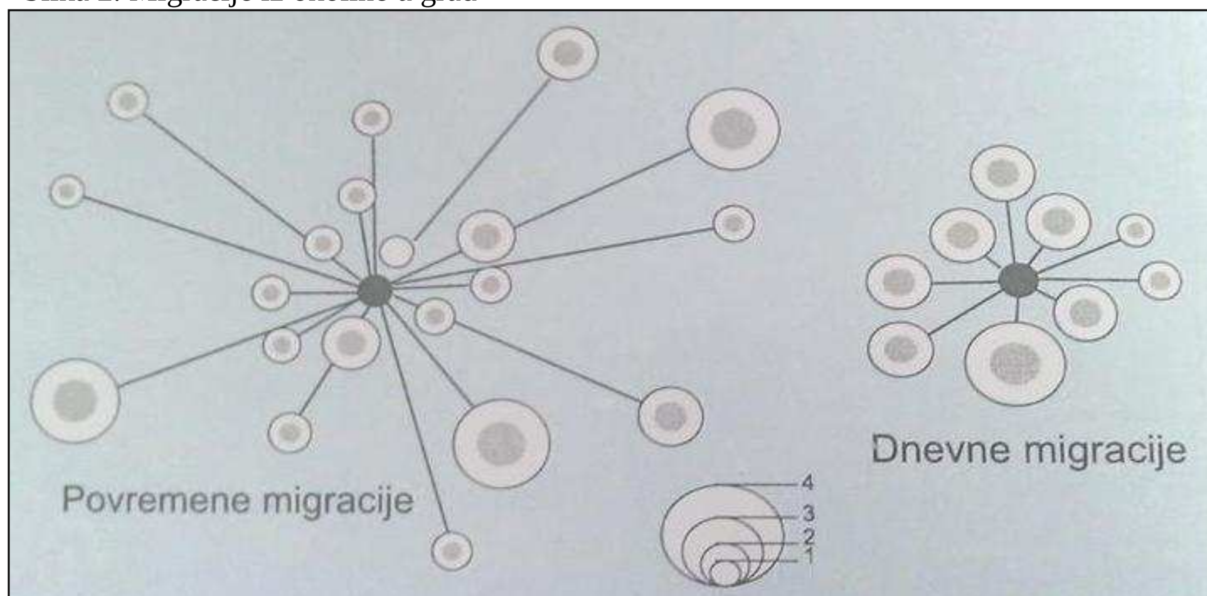
Na jednoj strani su prisutni procesi koncentracije stanovništva, a na drugoj strani pražnjenje prostora. Depopulacija je prisutna u čak 7 naselja: Blaževci, Jablanica, Jelah, Lepenica, Miljanovci, Putešić i Ripna. To su pretežno naselja nešto udaljenija od općinskog centra i ne tako dobro saobraćajno povezana. Od naselja za koja su karakteristična pozitivna kretanja stanovništva, trebamo izdvojiti Jelah sa stopom rasta od 5,4% i Potočane sa 4,4%.

6.3.3. Dnevna kretanja stanovništva u gradu

Dnevna kretanja stanovništva općine Tešanj uglavnom su se još od druge polovine XX vijeka odvijala unutar naselja ove općine. Tokovi dnevnih migranata uglavnom su bili usmjereni prema većim naseljima tešanjske općine (Tešnju, Jelahu i Tešanjci).

Osim toga, još uvijek su prisutne dnevne migracije radne snage općine Tešanj prema njenim većim naseljima koji svojim urbanim, odnosno industrijskim, administrativnim, obrazovnim, zdravstvenim i dr. mehanizmima privlače stanovništvo. Tako se na području općine Tešanj mogu izdvojiti tri primarna gravitaciona područja i to gravitaciono područje gradskog naselja Tešanj, te mješovitih naselja Jelah i Tešanjka. Osim ova tri primarna gravitaciona područja na području tešanjske općine možemo izdvojiti i nekoliko sekundarnih gravitacionih područja. Radi se o nekoliko većih seoskih naselja koja imaju određen stepen funkcionalnosti, te svojim funkcijama privlače određen broj stanovnika susjednih seoskih naselja.

Slika 2. Migracije iz okoline u grad

Izvor: (17.)

Tako naselju Medakovo gravitira stanovništvo Novog Sela, Čifluka, Logobara i Trepča; naselju Karadaglije gravitira stanovništvo Jablanice, Ripne, Čaglića i Koprivaca; Kaloševiću u određenoj mjeri gravitira stanovništvo Putešića, Mrkotića, Vrela, Bobara, Blaževaca i Drinčića; Miljanovcima gravitira stanovništvo naselja Novi Miljanovci, Lončari, Piljužići itd.

6.4. Morfološka struktura grada

6.4.1. Pojam morfološke strukture grada

Morfološka struktura grada predstavlja prostorni razmještaj i međusobni odnos svih morfoloških elemenata u ukupnom gradskom prostoru. Hofmeister, (1969), izdvaja šest najznačajnijih obilježja koji utiču na morfologiju pojedinih dijelova grada. To su položaj kuća u odnsu na ulicu, način gradnje duž ulice, starost zgrada, visina zgrada, građevni materijal i oblik krova. (**30**.)

Na prostoru Tešnja gotovo je nemoguće odrediti položaj kuće na ulicu. U staroj jezgri grada tj. Čaršiji i duž glavne saobraćajnice kuće su okrenute čeonom stranom prema ulici, dok se udaljavanjem od središta javlja kombinovani tip: kuće se protežu svojom dužinom uz ulicu, ali i kuće koje su čeonom stranom okrenute prema ulici. U središtu grada je zastupljen zatvoreni način gradnje, pri kojem se kuće međusobno dodiruju, dok je idući prema periferiji način gradnje otvoreniji. Središnji dio grada karakteriziraju starije građevine, koje se vezuju za period Turske i Austro-Ugarske vladavine i u posljednje vrijeme se vrši njihova značajna restauracija.

Stambeni objekti po visini na prostoru grada se mogu izvojiti po pojedinim lokacijama. Na prostoru Krndije, na izlazu iz grada (Tešanj-Jelah) glavno morfološko obilježje daju zgrade prosječne visine 5-6 spratova. Isto fizionomsko obilježje zgrada imaju i Simetrale. Posebno morfološko obilježje gradu daje Gradina smještena na najvišem uzvišenju u središtu grada, čija se gradnja vezuje za doba Ilira. Oko Gradine sa svih starana su izgrađene saobraćajnice, duž kojih su izgrađene uglavnom dvospratne i trospratne kuće. Kada govorimo o strukturi krovova, u jezgru grada uglavnom su izgrađeni u „četiri vode“, a prema periferiji dominiraju objekti s fizionomskim obilježjem krovova u „dvije vode“. Građevinski materijal Gradine je kamen, dok su ostali objekti na prostoru grada izgrađeni od cigle, betona i drveta. (**10**.)

6.4.2.Plan grada

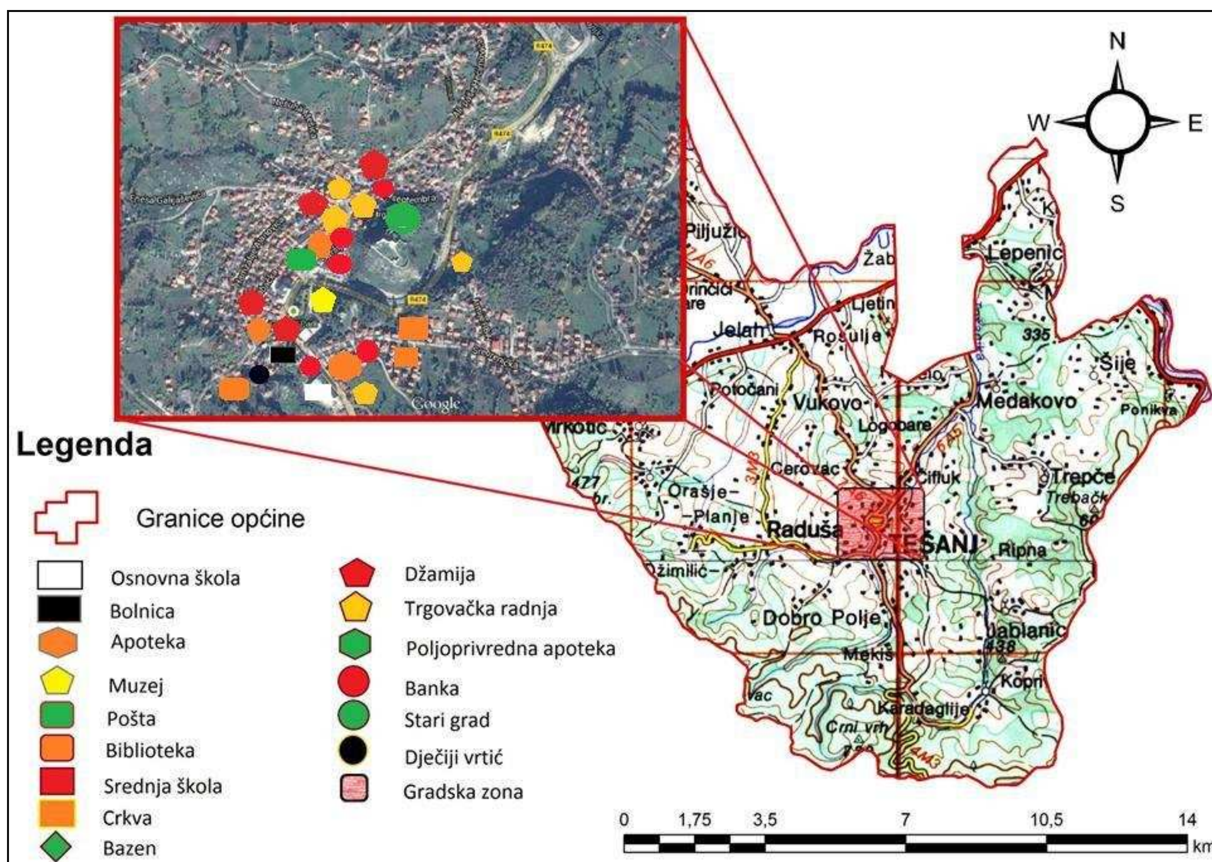
U analizi urbane strukture grada Tešnja jasno se može razlučiti središnja gradska poslovna jezgra koja je kako u starijim, tako i u novijim razdobljima njegove historije bila i ostala jasno određena kao Čaršija.

Grad Tešanj se razvijao oko „Gradine“ – utvrđenja izgrađenog još u doba Ilira. Centralni dio grada je najstariji. Izgradnja objekata datira od Turske carevine. Na jezgru grada se nadovezuje nova gradnja. Dolaskom Turske carevine na ove prostore, građeni su brojni stambeni, zanatski i vjerski objekti u centalnom dijelu grada uz „Gradinu“ danas poznatom pod nazivom „Gornja čaršija“. Dolaskom Austro-Ugarske na vlast započinje se oubličavati “Donja čaršija”. Taj dio grada je i danas poznat tim nazivom. Grad Tešanj se nije planski razvijao. Kuće na užem području Tešnja nikada nisu bile jasno uobličene kao izraziti objekti (primjeri) ishodne arhitekture. One su svojom veličinom i tipom više uklapale u ambijent ruralne arhitekture sela.

Novi stambeni prostor se dobija uglavnom novom izgradnjom kao i rekonstrukcijom, povećanjem gabarita i nadogradnjom postojećih struktura. Ovakvi trendovi su realni zbog karaktera postojeće izgrađene sredine. Uglavnom se planiraju novi stambeno-poslovni objekti, gdje će se minimalno prizemna etaža koristiti isključivo za poslovanje.

Nacrt prostornog plana općine Tešanj je donesen 1986. godine. Nosilac izrade je bio Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakulteta u Sarajevu. Međutim, Prostorni plan nikad nije usvojen od strane Općine, tj. ostao je u fazi nacrta, ali je poslužio općinskim odjeljenjima da rješavaju tekuća pitanja iz oblasti upravljanja, korištenja i zaštite prostora. Tek 2009. godine je usvojen plan koji se odnosi za period 2007.-2020. godine. (**20**.)

Karta 16. Plan Tešnja

Izvor: SamraSoftić

6.5. Turizam

Pod pojmom turizam se podrazumijeva putovanje ljudi iz njihovog stalnog mjesta na privremeni boravak u cilju odmora i rekreacije, bavljenja sportom, lovom i ribolovom, radi upoznavanja prostora u kojem privremeno borave radi njegovih prirodnih ljepota, historije i tradicije, kulture, običaja, načina života ljudi i sl. **(16.)**

Općina Tešanj nema razvijenu turističku djelatnost uprkos činjenici da ima velike potencijale za razvoj različitih vidova turizma.

U općini Tešanj je najzastupljeniji kulturni turizam zahvaljujući bogatstvu kulturno-historijskih motiva kao što su: Eminagića konak, Gradina, Ferhad-begova džamija, Sahat-kula, mezar pjesnika Muse Ćazima Ćatića, tešanjska musala, te Gornja čaršija. Tešanj ima perspektivu za razvoj vjerskog turizma jer se u jezgri grada nalaze džamija, pravoslavna i katolička crkva.

Od prirodno-geografskih motiva, na prostoru općine Tešanj su najzastupljeniji hidrografski motivi. Naime, na prostoru Općine se nalazi veliki broj izvorišta mineralnih voda kao što su: Tešanjski dijamant, Tešanjski kiseljak, Oaza, Esperanza i Princess.

U blizini ovih izvora se nalaze i izletišta od kojih su najpoznatiji tešanjski Kiseljak, Ćatin greb i Katin brijeg. U općini Tešanj djeluje Ribolovno društvo „Jelah koje je osnovano 1947. godine i broji 136 članovaa. Izletišta pored rijeke Usore pružaju dobre uslove za ribolov je je ova rijeka poznata po bogatstvu ribe.

Glavni nositelj lovnog turizma je lovačko društvo „Kiseljak“ koje je osnovano 1926. godine. Ovo društvo broji oko 332 člana. Lovačke kuće su izgrađene u Kraševu, Mekišu, Tešanjci i Trebačkom brdu. Lovačko društvo organizuje i lov za turiste.

Od smještajnih kapaciteta na prostoru Općine postoje 2 hotela i 6 motela. Gradski hotel je uništen u toku rata te je sada u fazi rekonstrukcije. Danas na prostoru Općine postoje samo dva hotela: „Hotel AA“ u Jelahu koji broji 16 soba i hotel Villa Ukus u Bukvi koji ima 11 soba, 2 apartmana, konferencijsku salu za 100 mjesta i wellnes centar površine 150 m^2. Moteli se nalaze u Jelahu, Kraševu i na području samog grada. Ukupni smještajni kapaciteti na prostoru Općine su prezentirani u sljedećoj tabeli.

Tabela 27. Smještajni kapaciteti na prostoru Općine

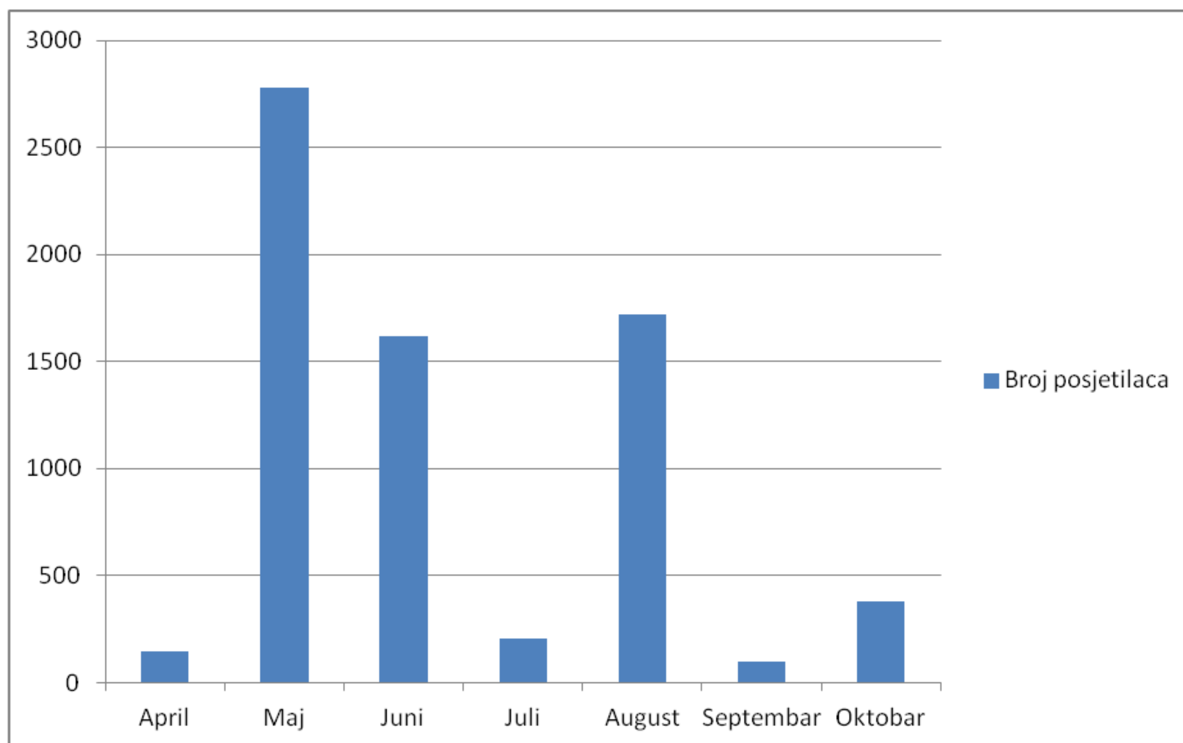
Smještajni kapacitet	Broj soba	Broj apartmana
Hotel “Villa Ukus”	11	2
Hotel AA	16	-
Motel Merlin	4	3
Motel Mračaj	7	-
Motel Plavi	5	-
Motel RM	11	-
Motel Meli	6	-
Motel Multisan	9	1

Izvor: (28.)

Općina Tešanj se ne može pohvaliti smještajnim kapacitetima. Ukupni smještajni kapacitet Općine je oko 170 ležaja.

Djelatnošću turizma na prostoru Općine se bavi „Turistička zajednica Zeničko-dobojskog kantona“ koja je osnovana 2007. godine i ima svoj ured u gradu Tešnju. Od otvaranja ureda Turističke zajednice, Tešanj je posjetilo 6 946 posjetilaca. Po mjesecima to izgleda ovako:

Grafik. 16. Struktura turističkih posjeta po mjesecima

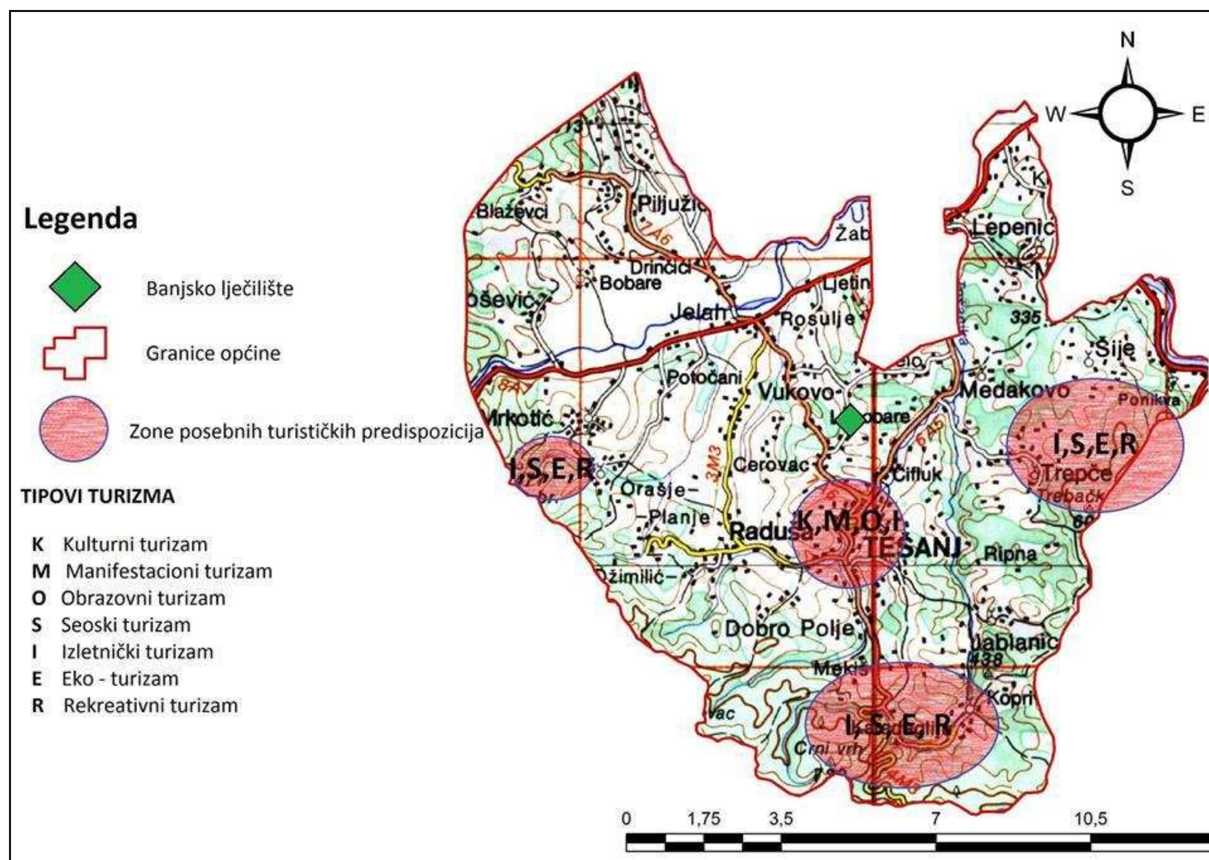

Izvor: (28.)

Na osnovu prethodne tabele možemo zaključiti da je najveći broj posjetilaca Tešnja tokom maja.

Analizirajući prilike na prostoru općine Tešanj i iskustva i interese u razvoju turizma, moguće je utvrditi da u prošlosti turizam na ovim prostorima nije bio naročito razvijen, ali i da u posljednje vrijeme dobiva na intenzitetu. Sve su češće jednodnevne posjete i upoznavanje ovdašnjeg kulturnog naslijeđa. Poslovna saradnja dovodi sve više ljudi u Tešanj, a oni, uz ostvarenje poslovnih kontakata, žele upoznati i zajednicu sa kojom posluju.

Karta 17. Oblici turizma na prostoru Općine Tešanj

Izvor: Samra Softić

6.6. Geokološki problemi u gradu

Na prostoru općine Tešanj već duži vremenski period nije vršena stručna analiza i mjerenje kvaliteta zraka tako da ne postoje stručne naučne procjene odgovarajućih instituta o stepenu zagađenja zraka na ovom području. Za adekvatnu zaštitu i unaprijeđenje životne sredine potrebno je uvesti monitoring, odnosno praćenje svih izvora zagađenja i narušavanja kvaliteta životne sredine.

Zagađivanje svih geokomponenata životne sredine na području Općine je posljedica antropogenog uticaja, uglavnom ljudskog nemara. Iako još nisu izazvali alarmantno stanje, postojeći zagađivači na teritoriji Općine su: toplana, drvoprerađivačka industrija, kamenolomi, deponija (gradska i divlje), industrijska zona Bukva, vozila (svih vrsta), kućni izvori zagađivanja (dimnjaci), autolakiranje i pjeskarenje. Orografski izgled područja (kotlina) nije garancija da u svakom godišnjem dobu područje ima povoljnu „ružu vjetrova“, a meteorološki podaci se prate amaterski jer nema stanice.

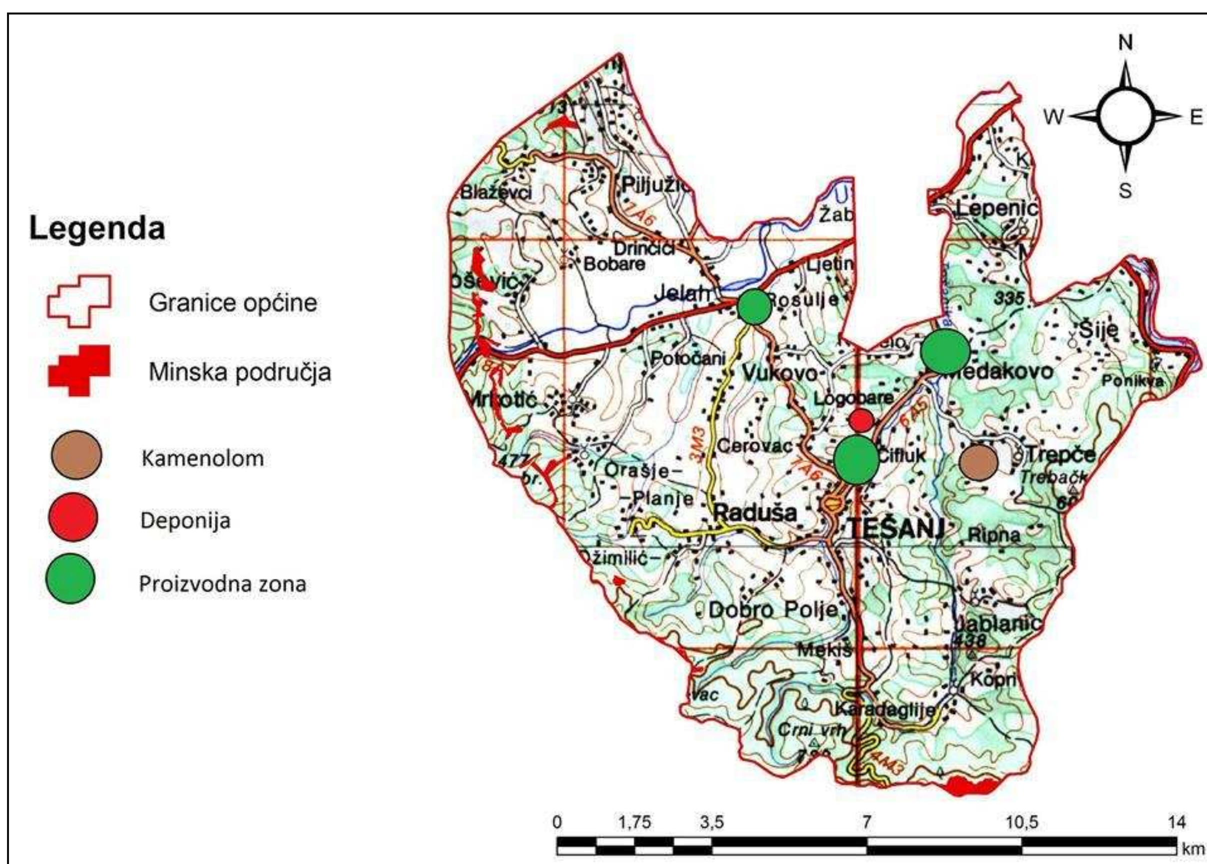
Zagađivanje zraka na području Općine je prisutno, ali u manjoj mjeri od strane velikih industrijskih postrojenja. Na kvalitet zraka u Općini najviše utiče cestovni saobraćaj koji uzrokuje oko 50% zagađenja zraka. U posljednjih nekoliko godina, općina Tešanj je doživjela potpuni razvoj što se tiče industrije, iako se radi uglavnom o lahkoj i srednjoj industriji postoji i nekoliko građevinskih preduzeća koji utiču na zagađenje zraka na području Općine.

Zagađivanje vode na području Općine se vrši najviše iz razloga što Tešanj još uvijek nema riješeno stanje prečišćavanja otpadnih voda. Otpadne vode se iz kanalizacionih sistema, industrije i domaćinstava ispuštaju direktno u vodene tokove. Jedan od problema zagađivanja

voda predstavlja i nelegalna sječa šume u zoni izvorišta koja utiče na zamućivanje vode, a postoji i opasnost od zagađenja vode od goriva i ulja koje koriste mašine u toku izvođenja radova, te mogućnost štete od povećane erozije. Opasan zagađivač vodenih tokova na području Općine su i procjedne vode deponije Tešanj, ali i druge tzv. „divlje deponije“ koje mogu biti i zaagađivač izvorišta vode za piće, ali i zemljišta.

Porast broja stanovnika, stambenih objekata, saobraćajnica i dr., imaju za posljedicu zagađivanje i uzurpaciju plodnog zemljišta na području Općine. Degradacija zemljišta na prostoru Općine nastaje usljed eksploatacije građevinskog materijala, naročito u područjima Jelaha, Ljetinića i Piljužića. Naročito negativan efekat na kvalitet zemljišta utiče i „gola sječa“ šuma koja dovodi do pojačane erozije tla. Produktivnu pedosfernu biotu zagađuju i hemijski polutanti iz poljoprivredne proizvodnje, kao što su prekomjerne upotrebe gnojiva i pesticida, ali i razne prisutne komunalne deponije, naročito one „divlje“ koje se obično nalaze pored većih rijeka i potoka, ali i na neuređenim zemljišnim površinama. (**20**.)

Karta 18. Geoekološki zagađivači na prostoru općine Tešanj

Izvor: Samra Softić

6.7. Grad i okolica

Iz samog određenja grada proizilazi da je on povezan sa svojom okolinom brojnim vezama. Uticaj gradova na ruralna područja je različit i odražava se u stvaranju prijelaznih kategorija prostora, određenih njhovim specifičnim izgledom, funkcionalnim značenjem i procesima koji se u njima zbivaju. Bez obzira na položaj grada, on u svojoj urbanoj hijerarhiji vrši uticaj na svoju okolinu. U policentričnom sistemu naselja, općinski centar, sekundarni centri, centri zajednice sela, te ostala naselja imaju definisanu funkciju i sadržaj. Potrebno je da svi ovi centri ostvare svoju ulogu i da postanu žarišta urbanizacije, naselja sa savremenom poljoprivrednom proizvodnjom, naselja sa razvijenom malom privredom, mali turistički centri, itd. (**17.**)

Na teritoriji Općine razlikujemo 4 ranga naselja:

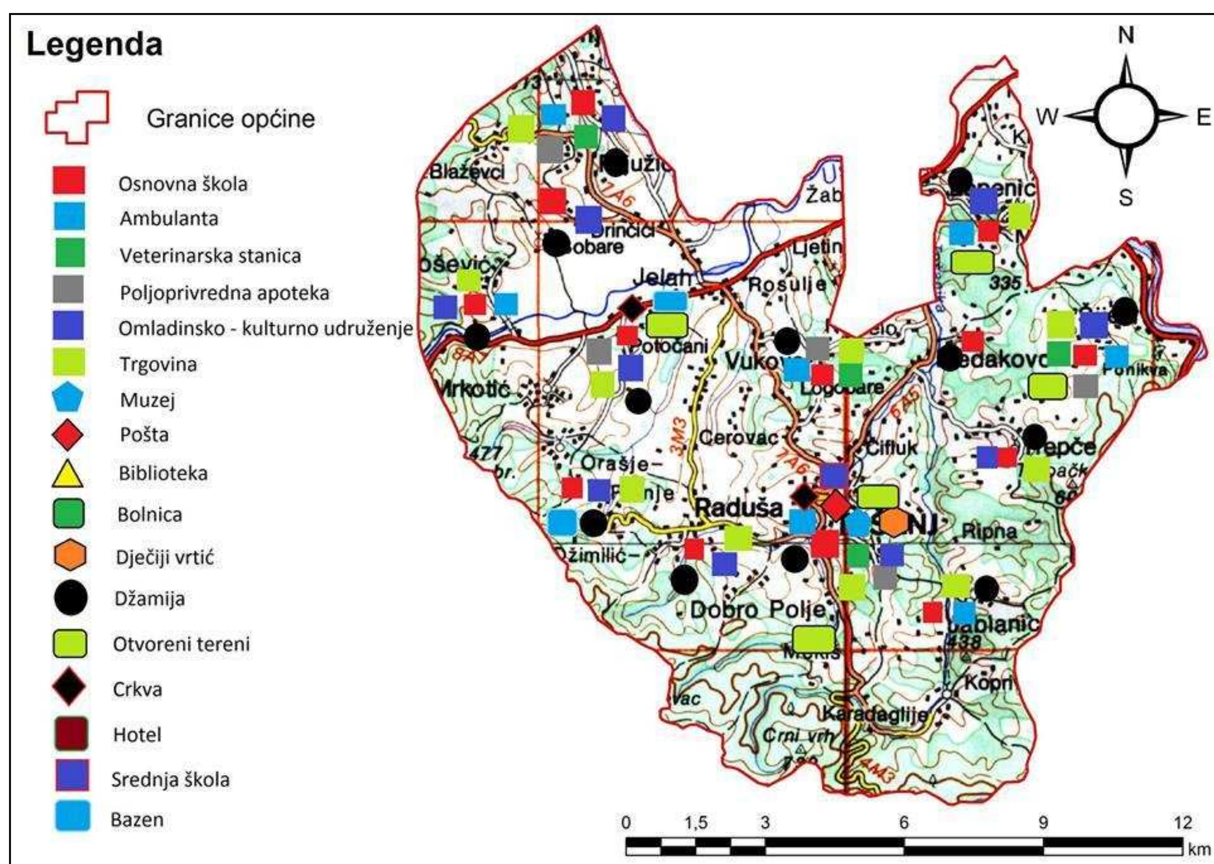
-Općinski centar – grad Tešanj koji predstavlja općinski pol razvoja i jedan od centara Zeničko – dobojskog kantona.
-Sekundarni centri – Jelah i Tešanjka, naselja gradskog karaktera, komplementarni općinski polovi razvoja, centri mjesnih zajednica i područja.
-Centri zajednice sela: naselje Šije, Karadaglije, Džemilić Planje, Medakovo, Kaloševići, Miljanovci,
-Ostala seoska naselja: 31 naselje

Općinski centar ima nivo centraliteta. Urbana oprema je takva da zadovoljava sve potrebe stanovništva Općine, a i šire. One funkcije koje su tipične za općinski centar se dislociraju na ostale funkcije nižih nivoa u Jelah i Tešanjku. Funkcije se dimenzionišu u skladu sa brojem stanovnika Tešnja i njegovim gravitacionim područjem.

Jelah i Tešanjka također formiraju razvojne osovine, kako uz magistralni put Doboj – Teslić, tako i uz regionalni put Novi Šeher – Tešanj – Jelah. Ova dva naselja postaju središta urbanizacije na teritoriji Općine, dok lokalni centri opslužuju stanovništvo više naseljenih mjesta. Ovi manji centri treba da postanu okosnica modernizacije i mjesta u kojima bi se razvijale različite proizvodne i uslužne djelatnosti manjeg obima (npr. ponovno oživljavanje proizvodnje hrane).

Na karti su predstavljeni elementi društvene infrastrukture koje su se proširile van gradskog središta.

Karta 18. Gradske funkcije koje su se proširile na okolicu

ZAKLJUČAK

Općina Tešanj je s obzirom na svoje povoljne fizičko-geografske karakteristike bila naseljena još od perioda prahistorije. Najstariji materijalni elementi gradnje na području grada Tešnja datiraju još od vremena Ilira (Tešanjska tvrđava). Područje općine Tešanj je dugo vremena i u različitim historijskim periodima bilo značajan politički, ekonomski i kulturni centar šire okoline što je uveliko uticalo i na urbani razvoj ovog područja. Međutim, najintenzivnije demogeografske promjene nastupile su u drugoj polovini XX i početkom XXI vijeka kada tešanjsko područje zahvata proces industrijalizacije, deagrarizacije i urbanizacije, te drugi savremeni socio - ekonomski procesi. Prirodno - geografske odlike tešanjske općine uticale su u određenoj mjeri i na razvoj stanovništva tešanjskog područja. Također, i društveno - ekonomski uslovi imali su uticaja na razvoj naseljenosti ovog kraja. Na osnovu prezentiranih društveno-ekonomskih karakteristika u ovom diplomskom radu zaključujem da je općina Tešanj svoj najintenziniji urbani razvoj doživjela nakon Drugog svjetskog rata. U posljednjem ratu Općina je pretrpjela značajne materijalne štete, ali i gubitak određenog dijela teritorije na sjeveru Općine. Formiranjem općine Usora njena površina se smanjila sa 223 km^2 na 163 km^2. Ova izmjena je značajno uticala i na transformaciju demografske slike ovog područja. Poslije rata, općina Tešanj doživljava nagli razvoj privrede koji se javlja kao posljedica uspješne privatizacije državnih firmi. Vrši se značajno prestruktuiranje tešanjskog stanovništva sa primarnog na sekundarni i tercijarni sektor. Kako je već u radu rečeno, za vrijeme izgradnje željeznica na prostoru Bosne i Hercegovine, Tešanj je ostao bez tog vida saobraćaja, te je dugo vremena predstavljao „slijepo crijevo“ iz razloga što nije raspolagao nikakvim značajnim resursima. Danas općina Tešanj zahvaljujući svom privrednom razvoju privlači mnoštvo stranih investicija, ali je i izvoznik brojnih proizvoda. Samo firme Enker, Pobjeda, Mann & Hummel BA izvoze preko 80% svoje proizvodnje i zapošljavaju oko 1200 radnika. Među deset najvećih izvoznika u Kantonu su četiri firme iz Tešnja (Mann&Hummel BA, Pobjeda, Enker i Koteks). Prostor općine Tešanj karakterizira velik broj registrovanih poslovnih subjekata (12,2 poslovna subjekta po 1 km^2). Danas je Tešanj atraktivna sredina koja privlači i kapital i stanovništvo. Kroz općinu Tešanj se planira još izgradnja autoputa Vc. Danas Općina, zahvaljujući svom razvoju, privlači poslovne ljude širom Bosne i Hercegovine, ali i posjetioce iz drugih zemalja. U posljednje vrijeme Općina poklanja pažnju i turizmu. Svakako buran urbani razvoj općine Tešanj, popraćen snažnim tokovima urbanizacije i industrijalizacije, kao i događaji iz minulog rata imaju i štetne posljedice po životnu sredinu.

8. LITERATURA

1. Alić A., Brkić R.: Tešanj grad kome se rado vraćam, Planjax i Turistička zajednica Tešanj, Tešanj, 1999.
2. Atlas svijeta za osnovnu i srednje škole, IP Sejtarija, Sarajevo, 1998.
3. Galijašević A.: Tešanjske zanatlije i trgovci 1964 – 1992., Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, Tešanj, 1996.
4. Federacija Bosne i Hercegovine u brojkama 2007, FZS, Sarajevo, 2007.
5. Friganović M.: Demogeografija stanovništva svijeta, Školska knjiga Zagreb, 1990.
6. Galijašević A.: Ekonomske prilike i bankarstvo u tešanjskom kraju kroz historiju, Planjax, Tešanj, 1999.
7. Galijašević A.: Turizam na tešanjski način, Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, Tešanj 2002.
8. Geološka karta Jugoslavije, List Sarajevo, R 1 : 500 000, Savezni geološki zavod, Beograd, 1974. godina
9. Hidrološki godišnjaci HMZ Sarajevo
10. Kadušić A.: Demogeografske promjene na području općine Tešanj u drugoj polovini XX i početkom XXI vijeka, Doktorska disertacija, Univerziteta Tuzla, Tuzla, 2011.
11. Katalog tešanjske privrede 1998 – 1999., Planjax, Tešanj, 1998.
12. Kataster lovišta, Lovačko društvo „Kiseljak" Tešanj, Tešanj, 1999.
13. Lakušić R.: Klimatogeni ekosistemi Bosne i Hercegovine I, Geografski pregled br. 25, Geografsko društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1981.
14. Mazalić Đ.: Tešanj, Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajevo, Sarajevo 1953.
15. Meteorološki godišnjaci HMZ Sarajevo
16. Nurković R.: Ekonomska geografija svijeta, Univerzitet u Tuzli, 2006.
17. Nurković R.: Urbana geografija svijeta, Univerzitetski udžbenik, Sarajevo, 2012.
18. Nurković R.: Ruralna geografija svijeta, Univerzitetski udžbenik, Sarajevo, 2013.
19. Porezna uprava CD, Ispostava Tešanj, Ministarstvo finansija, 2010.
20. Prostorni plan općine Tešanj 2007 – 2020., Urbanistički zavod Republike Srpske, Banja Luka, 2009.
21. Pregled površina i katastarskog prihoda po kulturama i klasama, Općina Tešanj, 2005.
22. Rijeka Usora, republički hidrometeorološki zavod Sarajevo, SR Bosna i Hercegovina
23. Tešanj, historijsko kulturni – privredni pregled, „Mak Dizdar" Tešanj, Tešanj 1991.
24. Tešanj, historijsko kulturni – privredni pregled, Planjax, Tešanj, Tešanj 1995.
25. Statistički godišnjaci SR Bosne i Hercegovine od 1949 – 1991., Republički zavod za statistiku, Sarajevo, 1949 – 1991.
26. Statistički godišnjaci Federacije Bosne i Hercegovine od 1998 – 2006., Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 1998 – 2006.
27. Strategija razvoja općine Tešanj 2007 – 2015., Tešanj, 2007.
28. Strategija razvoja općine Tešanj 2013 – 2018., Tešanj, 2013.
29. Stanovništvo BiH po narodnosti prema popisu stanovništva 1948, 1953, 1961.
30. Vresk, M.: Osnove urbane geografije, Školska knjiga Zagreb, 1990.

IZVORI

31. www.opcina-tesanj.ba
32. www.zedoturizam.ba
33. www.bolnicatesanj.ba
34. www.dztesanj.ba
35. www.bibte.com

KARATE

TABELE

GRAFIKONI